రామకృష్ణమాచార్యులు, శ్రీ.
సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము.
1933

శ్రీ

సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము

గ్రంథకర్త

ఆంధ్రనాటక పితామహ యను బిరుదువహించిన

ధర్మవరం రామకృష్ణమాచార్యులు.

ఇది

డి. కె. కృష్ణమాచార్లు, వారిసహోదరులవలన

ప్రకటింపబడినది.

నాల్గవ కూర్పు.

బళ్ళారి

భువనేశ్వరీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడినది.

1933

[క్రయము రూ. 1-0-0]

విన్నపము

ఈనాటకము తొలుదొలుత ఆంధ్రనాటక పితామహుని జీవిత కాలములోనే ప్రచురింపఁబడెను. అప్పటికి రెండంకములలో మాత్రము పద్యములు వ్రాయఁబడి తీఱికలేమిచే మూఁడవ యంకమునఁ గొన్ని కడపటి పద్యమొక్కటికి తక్క యితర పద్యములు వ్రాయఁబడవయ్యె. అందుచే నప్పుడు రెండంకములు మాత్రమే ప్రకటింపఁబడియుండెను. ఆతఁడు కీర్తిశేషుఁడైన తరువాత నీ నాటకమును బూర్తిగాఁ బ్రచురింపఁదలంపు గొన్నవారి సోదరుఁడగు కీ॥ శే॥ శేషాచార్యులవారు మూఁడవ యంకములలోని మిగిలిన పద్యముల వ్రాసిరి. అందుచే మొదటి రెండంకములలోని పద్యములకును మూఁడవ యంకములోని పద్యములకును పన్నివిధములఁ జాల దారతమ్యము పొడకట్టుచున్నది. ఇట్లని శ్రీ శేషాచార్యులవారు మొదటి కూర్పు పీఠికలోనే వ్రాసి యున్నారు. ఆ పీఠిక నంతయు నిప్పుడు ముద్రించు నావశ్యకత లేదని తోఁచినందునను, ఈనాటక పాఠకులు మూఁడవ యంకములోని పద్యములు ఆంధ్రనాటకపితామహుఁడు వ్రాసినవి కావని తెలిసుకొనవలయుననియు నిట్లు విన్నవింపవలసి వచ్చెను. మొదటి రెండంకములలోని పద్యములును, మూఁడవ యంకములోని కడపటి పద్యమును మాత్రమే ఆంధ్రనాటక పితామహుని పద్యములు. తక్కినవి ఆతనివి కావనియు నింకొకసారి పాఠకులకు విన్నవించుచున్నారము.

ప్రకాశకులు.

This book is approved by the Text book Committee and prescribed for the B. A. and Vidvan Examinations 1935 by the University of Madras.

ఈ నాటకము పాఠ్య గ్రంథ నిర్ణాయక సంఘము వారిచే కళాశాలోపయోగమునకై యామోదింపఁబడి మద్రాసు విశ్వ విద్యాలయపు (1935) బి. ఏ, మఱియు విద్వాన్ పరీక్షలకు పఠనీయ గ్రంథముగా నిర్ణయింపఁబడినది.

Bellary. D. KRISHNAMA CHARLU

"ANDHRA NATAKA PITHAMAHA"

Born 1853—Died 1912.

శ్రీ

సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము

ప్రస్తావన.

శా॥ శ్రీకాంతామణియేలసీవనవసీ ేజంబు గస్తల్వల
వ్యాకోచస్థితిఁజెందె హా తెలిసెనంచత్యుల్యెసన్మోక్షిప్ర ర
మ్యాకోమ్నాయుని డాయుచుంబ్రణయకోపాధీన నవ్వించి యం
గీకారంబునఁగౌఁగిలించు హరినేఁగీర్తింతు సశ్రాంతముల్

అనుబంధము 1.

మ॥ అతివేలంబుగసప్తసిద్ధు లలదత్తాత్రేయుకారుణ్యముల్
అతులాత్మీయసహస్రబాహువులెయస్వర్థప్రథాచక్రవ
ర్తితయున్ జాటఁగనాత్రిలోకములయం కీర్తిందోలికల్యాణసం
తతిఁజేకూర్చెడుకార్తవీర్యుఁడుపమాదార్యుండుపాజిల్లెడున్.

(నాంద్యంతమందు సూత్రధారుఁడు సభ్యుల నవలోకించి).

అహా! సకలకలాధారులగు నీసభాసాదులిందు [illegible]చేసియున్నారు. వీర మనము లలరింపఁజాలు నేదేని నాటకమును ప్రదర్శింపవలయును. [illegible] [illegible] అదె నటియు వచ్చుచున్నది. ఆలోచనచేసెద.

[ప్రవేశము: నటి.]

సూత్ర—నటీ! [illegible]. [illegible] నతో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] తెంచితివి. మేలాయె.

నటి—ఆర్యా! ఎట్టివిషయములయందును [illegible] కలిమి [illegible] గల నీవు నాయోజన సభిలషింపవలెనన్న నాభాగ్యవిశేషముగదా! ఆదియేవిషయమొ వచింపుము. ఈసభాసదులందఱు [illegible] యున్నారు? [illegible] [illegible] యున్నారు.

సూత్ర—వారిలో [illegible] నిమంత్రణము సపేక్షించుట. పండితమండలి మండనులైన యీ విద్వత్సభ్యులును, సముచితసాక్ష్యమతల్లులైన యీ[illegible], నాసందరాను నేదేని నాటకమొక్కటిం బ్రదర్శింపుమనితలంపు [illegible] చున్నది. [illegible] [illegible] గోరితి.

నటి—ఆర్యా! అట్లయిన నాకు మిక్కిలి పరితాపమయ్యెడు.

సూత్ర—ఏల ?

అనుబంధము 2.

నటి—హిమసన్నిపాతంబునఁ బ్రాణములు హరింపఁజాలుటచే హేమంతమను నన్వర్థకాభిధానముఁ జెందిన యీచలివేళఁ గుఱుచమంచములు, వెచ్చని పఱపులు, చెడికంబళులు, చెట్టకుంపటులుమాని వేమఱులై యిందువచ్చియున్న యీ సతీపురుషులు మరలనిరాశులై వెనుకకుఁబోవలసివచ్చెనే యని.

సూత్ర—వీరు వెనుకకేల పోవలయు?

నటి—వీరెల్లఁజూచి సంతసింపఁజాలు నాటకముం బ్రదర్శించుట మనకుసాధ్యమా ?

సూత్ర—ఆర్యా! నీవుతప్పుఁదలఁచితివి. వీరు దోషజ్ఞులుగాని దోషైకదృక్కులుగారు. ఎంత స్వల్పగుణమున్నను దానికి సంతసించువారేకాని యితరములు కారు. వీరిని రంజించుట యెంతయు సుకరమని యెఱుఁగవైతివే.

నటి—"వీరిని రంజించుట" యంటివే "వీర" నఁ! సతుల నంటివా పురుషులనంటివా?

సూత్ర—ఉభయులను.

నటి—ఇది కానిపని. చెప్పెద వినుము.

సీ. శృంగారరసము సొచ్చినయంతనొక వేళ
సతులకు వెగటున్న సరణిఁదోఁచుఁ
గరుణారసంబు వెగ్గలమైన నొక వేళఁ
బురుషులుగన లేమిఁబొసఁగఁజేయు
నపవర్గమార్గైకవిపులశాంతరసంబు
ప్రకృతికాలమునకుఁ బను రసమొకాదు
వీరరౌద్రాద్భుతబీభత్సభీమములును
దమయంతినాహ్లాదములుగావు
తే. గీ. హాస్యవత్సలరసములత్యధికసౌఖ్య
మిడఁగనిరసముగుభంగిఁగడకుఁదోఁచు
నీసతీపురుషులకెల్ల నింక మనము
నిచ్చునేకరసంబదేదికలదొ.

సూత్ర—కామినీ! ఇట్లేటికి శైథిల్యము జెందెదవు?

సీ. కడఁగి శృంగారప్రకాశంబు శృంగార
మొక్కటే రసమని నొండనిమ్ము
అరసి "ఏకోరసః కరుణ ఏవ" యటంచు
భవభూతియనెడిప్రబలనిమ్ము

పదియునెన్మిదియుఁదొమ్మిదియునిరసముల
నూహించిరొకకొందఱుంపనిమ్ము
షాఢి "లోకభిన్నరుచి" యంట నొకరసం
బెల్లవారికిరుచియింపఁగలదె
తే. గీ. యెల్లరసములించించుకల్లవింపఁ
దెలుఁగునాటకమొకటింపఁగలుగునాదె
జనుల షడ్రసోపేతభోజనముకరణి
రమ్యమగునె యేకాంతరసనాటకమ్ము.

నటి—అట్లయిన నిన్ని రసముల దెలసిన నాటకమెంచఁగలము?

సూత్ర—అదియే యోచించుచున్నాను.

నటి—అయిన నీవుయోచింపుము. నాకుఁ దెలిగినున్నది. నేఁబోయి పండుకొందును.

సూత్ర—నీయట్టి యుక్తిశాలినికినయిత నాలోచనతోఁ బనియున్నది. యాసలికాలమునింత వర్ణింపుము. ఇంతలోనే జ్ఞాపకమునకువచ్చెనొకయుక్తి.

నటి—భాగ్యము. ఏయుక్తి.

ఉ. కాంతలవానిముంగొంగులఁగాంచి క్రొంపసంబున మోవికెక్కుచో
వంతులఁబొక్కాయుచుఁ [illegible] యేమని వెల్లఁబోన—

సూత్ర—వినుము. [illegible] సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము యొక్క [illegible] నాటకము కలదు. [illegible] తోఁ జూచుచున్నారు.

నటి—ఎవరివలన రచియింపఁబడినది.

సూత్ర—చ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

నటి—([illegible])
[illegible]
[illegible]

—: [illegible] ప్రస్తావన :—

సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము

ప్రథమాఙ్కము - ప్రథమరంగము.

సాళ్వపురిలో ద్యుమత్సేనునికొలువుముందటి బయలు.

[ప్రవేశము-సుమాలి యనువిదూషకుఁడు].

సుమాలి——ఆహా! ఎట్టిసమయము గలిగె! ద్వాదశలక్ష సైన్యములతో ఘటకేతుఁడు పురమును ముట్టడించియున్నాఁడు. ఎట్లుచేయుట యన్నను విధిలేక యున్నది. నన్నేల యీరాజా పిలిపించియున్నాఁడు! నే యుద్ధమాడఁబోవలయునా? ఏదేని హాస్యప్రసంగము గలిగినప్పుడు నేఁడలఁపునకు రావలయుఁగాక యిట్టివేళ నాతోఁ బనియేమి? యుద్ధము జరిగెనా మహోన్నతపదవి యబ్బినట్లు గొప్పవృక్షముపైఁ గూరుచుండి సమరవినోదములన్నియుఁ జూచి యొడలి కేమికాకుండ కెడలివచ్చి యుద్ధము ముగిసెనని వేడుకగాఁ గథ చెప్పవలయువాఁడఁగాక పనికిరాని యుద్ధము నాకేల! అయినను జూచెద. (నిష్క్రమించును.)

(వెనుకయవనిక నెత్తగా ద్యుమత్సేనుఁడును జయదేవుఁడును నుందురు).

మంజుభాషిణీవృత్తము.

ద్యుమ——కరుణాలవంబు బొఁడగాన మెట్టులో
సరితోడ సంధి భయదాహవంబు నన్
బరిమార్చుటొప్పుఁ గెలువంగఁ జాలుదున్
దిరమారఁ గూర్పు జయదేవ సేనలన్

జయ——రాజచంద్రా! నీయాజ్ఞకు వేలుకలదా? అయిన నింతయోచింపవలయుఁగదా? ఘటకేతుఁడు ద్వాదశలక్ష మహాసైన్యోపేతుఁడై యున్నవాఁడు. మనసైన్యము రెండు లక్షలకంటె నెక్కువలేదు.

కం॥ అమరంగఁదారతమ్య
క్రమమరయక దేశకాలగతిఁగనకెదిరిన్
దమఁదెలియక చేటొదుఁగని
సమరము సేయంగఁదగునె జగతీశులకున్.

ద్యుమ—అయిన నెన్నిదినము లిట్లాలోచించుచుండవలయు? అయ్యో! నాచిత్తాత్మ్యఁ డోకఁడున్న నాకీచింతయుండదుగదా?
జయ—అతనియొద్దకే సుమాలింబంప నెంచితివిగదా? చూతము.
ద్యుమ—ఎన్నిదినములకువచ్చునో యెట్లుసంఘటిల్లునో యెఱుఁగను.

[ప్రవేశము: సుమాలి]

సుమాలీ! రమ్మి. నీవునాకు మిక్కిలికూర్చువాఁడవు. అభిలాషవశంబున నూరక హాస్యోక్తులాడుచున్నంతన విదూషకుఁడ వనిపించుకొంటివికాని మంత్రాలోచన మల్పచరించి యెట్టి కార్యమునైన సాధింపఁజాలువాఁడవు.
సుమా—ఇంతస్తుతిచేయసాగితివి. నాకేమోభయమగుచున్నది. ఏమోయున్నది.
ద్యుమ—సుమాలీ! వింటివా ఘటకేతుని కృత్యము?

ఇంద్రవజ్ర. ఈతీరుధైర్యాద్రికి నింద్రవజ్రం
బైతోఁచె శత్రుండిటులాక్రమించెన్
జేతోగతిన్ గుందుచునిన్సుమాలీ
నాతాపమాఱ్పంగను సమ్మినాఁడన్॥.

మా—వచ్చె. ఇంకెట్లుచేయుదు? రాక్షంచా! ఇదియేమి ధర్మమా! ననుఁజంపి నందువన నీకేమైనఫలమా? బ్రహ్మహత్యరాదా?
ద్యుమ—ఆదేల? నీవుచావనేల?
సుమా—బ్రాహ్మణుఁడనైపంచాంగము వల్లించుచుఁ గుండలసందున నెందోపడియుండ వలసినవాఁడ.

సీ॥ పంచెచుట్టిసప్రాఁతపంచాంగములగాఁక
ధనువునుడాకేలఁదాఁకియెఱుఁగ
విశదవిశ్వామిత్రకుశసంతతులఁగాక
బాణముల్వాలకేలఁబట్టియెఱుఁగ

నాయవారపుగింజలఁగుమూటలఁగాక
మూపునఁదూణినేమోసియెఱుఁగ
మతివివాహశ్రాద్ధమంత్రముల్గాక శస్త్ర
బృందమంత్రములుచ్చరించినెఱుఁగ
తే. గీ॥ భీష్మపార్థకుమారాదివీరవరుల
కదనభంగులఁగథలలోఁజదివిజనులు
బళి సెబాసనిపొగడనుపన్యసింతుఁ
గానికలనైననిఁజూచినేనెఱుంగ॥

ఇట్టివాఁడనే యుద్ధమునకుఁదగుదునా ?

ద్యుమ—మిత్రమా ! నిన్నెవ్వరు యుద్ధమునకు నియమింపనెంచిరి ? యుద్ధమాడను ప్రక్రమించినను నినుదీయుదుమా ? అదికాదు. ద్వాదశలక్షసైన్యముతో ఘటకేతుఁడు దండెత్తివచ్చియుండ నల్పిష్ఠసైన్యముతో నేమిచేయుటకును దోఁచక చిత్రాశ్వుఁడు దండశేమిచేఁగలిగిన మనోజాడ్యమునకుఁ బ్రతిక్రియఁజేయ నిన్నుఁబిలిపించితి.

సుమా—ఇట్టిజాడ్యమునకు నేనొక్క మందెఱుంగుదు.

ద్యుమ—అదియేమి ?

సుమా—దేహాంతరధారణమను సనుపానమునఁ బాతఁకున రసమింత సేవించినఁజాలు.

ద్యుమ—సుమాలీ ! ఇవియేటిమాటలు—మాచిత్రాశ్వుని ఏ పెట్టయినను జేసి తోడుకొని రావలయు.

సుమా—వాఁడిప్పుడెక్కడనున్నాఁడు ?

ద్యుమ—ఇంకెక్కడనుండఁగలఁడు. మణిపురముననే మేనమామయింటనుండఁగలఁడు.

సుమా—ఆమణిపురరాజునకుఁ గూఁతురున్నది కదా ?

ద్యుమ—ఉన్నది. ఏల ?

సుమా—నవయౌవనకళాలోలుఁడగు నీకొడుకు పోకపోక మేనమామగారియింటికిఁ బోయియుండుటేమి. అక్కడ మేనమామకూఁతురుండుటేమి. ఇంతలోనచ్చునఁగానేమి!

ద్యుమ—సుమాలీ! నీయూహ యసమంజసము. ఆమెకిప్పుడే పరిణయమైయున్నది.

సుమా—మణిపురస్త్రీలు మిక్కిలి సౌందర్యవతులని విందుము. మేనమామకూఁతురు లేకున్న నింకేమామకూఁతురున్నదో యౌవనవంతురాలైయున్న రాకుమారునకు మామగారికేమితక్కువ ?

(లోపలఁగలకలము మాటయు)

ద్యుమ—ఆహా! ఏమీయద్భుతకలకలము !

సుమా—(ఆకాశమునఁజూచి) మిక్కిలివేడుక. అగ్నికి బహుప్రీతి—కోటిసూర్య ప్రకాశము—అందుకే యీసినోదభ్యాసము.

జయ—రాజేంద్రా! కోటలోనికడనున్న పురభాగమునకట్లో శాత్రవుఁడగ్ని నిడియున్నాఁడు. జనులందఱు కలకలము చేయుచున్నారు.

ద్యుమ—జయదేవా! అయిన నీవుపొమ్ము. దానిఁజల్లార్పుటకుఁ బ్రయత్నింపుము.

(జయ-నిష్క్రమించును).

ద్యుమ—సుమాలీ! నీ వెట్లయిన నీపురి నిర్గమించి మణిపురమునకుఁబోయి నాసుతునిం బిలిచి కొనిరావలయు.

సుమా—శత్రువులు నను గుఱుతించిన నెట్లు?

ద్యుమ—మాఱువేషమునఁబోవలయు. ఒకవేళ గుఱుతించినను బ్రాహ్మణుని నిన్నేమి చేయఁగలరు.

సుమా—మీసత్యవంతుఁడు మణిపురముననే యుండునను నిశ్చయమేమి?

ద్యుమ—ఇంకెచ్చటనుండఁగలఁడు!

సుమా—ఉండినను వచ్చునా?

ద్యుమ—ఇట్టి కష్టకార్యము సంభవించియున్న రాకపోవునా?

సుమా—నేను వినోదమున కీవార్త చెప్పితినని యెంచిన?

ద్యుమ—వినోదమున కంతదూరము రాఁగలవని యెంచునా! అంతరమేల! నేనుజాబు యిచ్చెదను.

సుమా—ఆజాబువారిలో నేఁ బోఁగొట్టుకొన్న?

(లోపల మరలఁగలకలము)

ద్యుమ—సుమాలీ! కలకల మింకను హెచ్చైనయది. నేఁబోయెద. నీవాయిత్తమొనరించి రమ్ము. (నిష్క్ర-మి)

సుమా—ఈరాజు తనకొడుకును నొకనాఁడైన వెదకఁ బంపినవాఁడుకాఁడు. ఇప్పుడు పంపియున్నాఁడు. ఇట్టికార్యము పొసఁగె. ఆచిత్రాశ్వుఁడెన్నిమాయలో నాతో దేశము చూడవలయునని చెప్పుచుండె. ఇప్పటకు జనసందడి యయిపోయె. నిజము జవ్వనము బలమున మొఱయుచుఁ దలుకుఁదప్పించిన కోడెవలెఁ జెలరేగి మనోహరయువతీసమూహమున నిండియున్న మణిపురమునందున్న యారాజపట్టికొక్క వార్తకొని పోవలనె! నేవచ్చునప్పటికిక్కడ నేమగునో!

కం॥ సరిలేని సైన్యము సనీ
పురమును దానెల్లకడల ముట్టడి వేసెన్
బరరాజు సమరమైనన్
హరిహరులయీవిభున కెట్టి దాపదగలదో॥

(నిష్క్ర-మి)

ప్రథమాఙ్కము-ద్వితీయరంగము.

సాళ్వపురికోట.

కోటపైన ద్యుమత్సేనుఁడు సైన్యముతో
క్రింద ఘట కేతుఁడు సైన్యముతో నుందురు.

అనుబంధము ౩.

ఘట— సేనానీ! ఈశాత్రవుని దల్పిష్ఠసైన్యమైనను గోటబలంబున మనల నిన్నిదినంబులాఁపియున్నది. మనసైన్యము నేఁడిరుపాయలానర్చి యీభాగమున నర్ధసైన్యమీయయు లతోఁబోరాడుచుండ మిగిలినయర్ధము నావైపునకుఁబోయి ద్వారభంగిసైన నేఁడే సాలభేదన మొనర్పవలయు.

సేనాని—భాగ్యమట్లనే చేయుదును.

ఘట—(అర్ధసైన్యముతో నిష్క్రమించును.) (కోటపైనలబలము నోడెను. ఘటకేతుఁడు సైన్యముతోఁగోటమీఁదికిఁబోయి యందున్న ద్యుమత్సేనుని సైన్యమును జక్కాడి ద్యుమత్సేనుఁబట్టును. కోటవాకిండ్లు తెఱవఁబడును. ఘటకేతుని మిగిలిన సైన్యము కోటలోదూరును).

ఘట—(భుజపాదబద్ధుఁడైయున్న ద్యుమత్సేనునితో) ద్యుమత్సేనా! నీకొడుకు చిత్రాశ్వుఁడెక్కడనున్నాఁడు! నిక్కము చెప్పుము. ఏమిపలుకవు! చెప్పుము చిత్రాశ్వుఁడెందున్నాఁడు! చెప్పవా? సేనానీ! ఈతనిఁ జెఱయందునుంపుము. నాల్గుదినములవఱకు నాహారమేయిప్పింపకుము. అప్పటికైనఁజెప్పఁడేమో చూచెద. పురములోనను వెలివైపు నెల్లకడలఁ జిత్రాశ్వునిపాలఁకువ లరయఁబంపుము. వీనివారినెల్లఁగారాగృహమునను నుంపుము. ద్యుమత్సేనా! మమ్మడిగెదను. చిత్రాశ్వుని వృత్తాంతము చెప్పవా? చెప్పవా? చెప్పవా; కానిమ్ము. నీకుఁజేయవలసిన పథానము జేయుచున్నది. భటులారా! వీని నిర్యోపనుండి కొనిపొండు.

(భటులు ద్యుమత్సేనునీడిచికొని పోవుదురు).

ఉ॥ విశ్వమునంతయున్వెదకి వేసటఁజెందక యెట్టులైనఁజి
త్రాశ్వునిఁబట్టి తెచ్చుటకునాజ్ఞయొసంగి యొసంగఁబంపుమా
యాశ్వికరాజినింతజయమయ్యును వాఁడిటు చిక్కఁడేని సే
నేశ్వర వ్యర్థమా బ్రదుక నిచ్చుటచెల్లునె శత్రుశేషముఁ.

అదిగాక వాఁడు పరాక్రమాంచితుఁడనియు సమరార్థిలుఁడనియు వింటిమి. సహాయ సంపదవానికిఁగలుగని యిట్టికాలమునఁబట్టమేని పికప మనకుఁదొసఁగుఁదేనోపు. కావునఁ బరాకుపడక యీకార్యమెంచరింపుము. (నిష్క్ర-)

ప్రథమాఙ్కము-తృతీయరంగము.

మద్రపురికిఁ గొంచెముదూరముననున్న వనము.

[ప్రవేశము: సావిత్రి, ఉత్పల.]

అనుబంధము 4.

మధురగతి రగడ.

సావి— ఉద్యానవైభవము నుత్పలా కనుఁగొంటె
ప్రద్యోతమానసరులాజిరాజిలెఁగంటె
ఉత్ప— సావిత్రియిందుఁగలచల్లదనమబ్బరము
ఈవనంబునుతింప నెంతయును నబ్బురము
సావి— శుకవాణిఁజూచితివె సురసాలభూజంబు
నిఁకఁ లేదుదీని కెనయిదివృక్షరాజంబు
ఉత్ప— ఈపంక్తుకసుగొప్పలేసాఁజూపెంగ
బాపురేయనిపించె వలదోనియూపెంగ
సావి— సొంపుమైఁగమనీయసుమనశ్రేణములు
నింపారఁజూచితివె యీపారిజాతములు
ఉత్ప— కన్నులంగనకునింపెఁగలికికదు మోదంబు
నన్నున్నకలిగించె నద్భుతామోదంబు
సావి— తాకున్న నెత్తావికడినిఁజమురంగముల
కాకర్షణముచేయు నాను స్తభృంగముల
ఉత్ప— ఆరెయందుఁజూచితివె యబలమంజుల కేళి
రొదమీఱఁజనెడించె రోలంబఘనసాళి

సావి— యింపొందమధురమై యొసఁగువాసనమించెఁ
జంపకంబిదియెంత సమ్మోదంబొసరించె
ఉత్ప— అచ్చమౌనామోద మలరిబహుభంగముల
నుచ్చాటనమొనర్చు నవిదయిదిభృంగముల
సావి— కనుఁగొంటె యెలనాఁగ కడుఁగొప్పతాలముల
వినువిధిఁగనిపించి వెల సెఫలజాలముల
ఉత్ప— సంబరంబనమిర్ద సెట్టనిల్పినమేలి
కంబంబులనమించెఁ గాదెయీతరుపాలి
సావి— ననభోణియెంతసుందరత మనమలరించు
ఘనసారకదళికాతామ్రజముల్ దిలకించు
ఉత్ప— పర్వడియెనీతరుల నెంతయునునిగనిగలు
కస్తూరివాసనలు గలిగించుభుగభుగలు
సావి— వింతగతిఁబుష్పముల నెలసి కేళాకూళి
చెంతఁదిలకింపఁగదు జెన్నారఁగంకేళి
ఉత్ప— పాయకున్నతరీతి పనసపత్తులఁదాఁకు
నీయశోకముమీఱి యిదిచెట్టుకన్నాకు
సావి— లలిఁజూపుమిపియెయే లాలతాపుంజములు
ఉత్ప— లలనయియ్యెడఁజూపు లవలీనికుంజములు
సావి— దాడిమీవరభూజ తతులఁగాంచితె బాల
ఉత్ప— యీడులేనివిచాల నీకెఁజెప్పఁగానేల
సావి— ఎన్నియనివర్ణింతు నిందున్న తిరువులను
గన్నచెప్పఁదరంబె కనుఁగొన్నహరువులను
ఉత్ప— ఇరవారెఁగదువింత లింకలివిహాంగములు
తరుణిపెన్మొక్కలనలఁదరులతాసంగములు
సావి— కనసింధువారముల ఘనకాంచనారములఁ
బనసజంబీరములఁ బటునాళికేరముల
రమణిమాలూరముల రమ్యమందారములఁ
దమిగంధసారములఁ దతకోవిదారముల

గురుబీజపూరములఁ గోమలశమీరముల
సరసవానీరముల సురసఖర్జూరములఁ
గలితకాసారములఁ ఘనరసాసారములఁ
గలిగినసమీరములఁ గడలునిర్ఝరములఁ 48
ఉత్ప— గనుఁగొనుమువనదారములఁ గాంతప్రకారముల
వినుతసహకారముల నెలకొనుశుకనాదముల
సలలితాకారముల శారికావారములఁ
విలసితవిహారముల విశ్రుతవనకోరములఁ 52
జలధరాధారములఁ జాలకికీరములఁ
గలితపరివారములఁ గానసముదారముల
ఫలరసాహారములఁ భవ్యవాకారములఁ
ఫలితశృంగారముల పరితాపహరములఁ 56

సావి— ఉత్పలా! మాతలిక ప్రేముతున్న యీ యుద్యానమునకు వచ్చితిమి. మాటల సందడింజెల్లు మాయకొనుచు వ్యానమువనాసమహాన్యము ప్రవేశించితిమి. సాయంకాలమగుచువచ్చెఁగదా!

ఉత్ప— అయిననేమి యిప్పుడేపోవుదము. ఈ వనమును నెప్పుడు చూచిననను!

సావి— ఇంతసేపులేకున్న మాతల్లి రోయును. ఎప్పుడో వచ్చితిమి. పోవుదమే!

ఉత్ప— ఈ పొదక్రమాటులెల్లన్నవి యెరుగుదము.

సావి— నీప్రమాదకులుంటెనిమ్ము. పోదముగమ్మా.

ఉత్ప— అక్కడనెవరో గుఱ్ఱములెక్కి యెద్దులుకదప్పుచున్నారు!

సావి— (చూచి) ఎవరే?

ఉత్ప— చెలియా! వీరు మనపరివారములోనివారని తలంచితిని. కాదు. ఆతఁడెవ్వఁడో రాజకుమారుఁడున్నట్లున్నాఁడు. అహా! ఎంతచక్కనివాఁడే!

సావి— ఎవఁడుండునే? ఇంతసుందరుని చెంతకుఁబోదము.

గానుబంధము 5.

సీ. మెలిదీఱనంకించు మొలకలో నివాసంబు
లిడునడియేఁసు లయియాఁడుఁదెలుప
నెలనవ్వుతో నయముఁగొపించు నీళ్ళనామొగ్గను
కనకామహాస్వంబు సోఁకఁదెలుప

భాసురంబగుచేరె డేసికన్నులచంద
ముత్తమజ్ఞానసంపత్తిఁ దెలుప
నిసతాపమునఁ గందుతను సౌకుమార్యమా
గిట్టలక్ష్మినంతుకళలఁ దెలుపఁ

తే. గీ|| జనువిశాలవక్షంబు నాజానుబాహు
లమలధరణీవరాస్వయక్రమముఁ దెలుప
బ్రాహ్మణ్యశ్రీ సహాయుఁడై వారువంబు
నెక్కి చనుదెంచు నీఘనుండెవ్వఁడగునో||

మ|| ద్విరదాందోళికలేల రావుసుభటుల్ శ్వేతాతపత్రంబుప
ట్టరదేలాతరుణీమణుల్ గొలిచి పండ్లేడుగా వాహినుల్
పరివేష్టింపన దేమిధీరవరుఁడెవ్వాఁడో నారాసూనుఁడే
వరకార్యంబుఘటింపనిట్టినగఁ బోవంజూచెనో యుత్పలా||

ఉత్ప—సావిత్రీ! మనము కిదుమూరముకవ్చియున్నారము. ఇఁకఁ బోవుదము.

సావి—తాళవే పోవుదము త్వరయేమి?

ఉత్ప—ఇంతకుముందు నీవే ననుఁద్వరపెట్టుచుంటివే.

సావి—అప్పుడు సాయంకాలమను మస్తట్టుతోఁచి యట్లంటిని.

ఉత్ప—అప్పుడు సాయంకాలముగానుండి నీపాలిటికిప్పుడుదయమైనదా!

సావి—లేదు. ఇంకను బ్రొద్దున్నది. పోవుదమంట లెమ్ము.

ఉత్ప—సావిత్రీ! పెండ్లిమాటెత్తిన మూలమూలల దాఁగుచుంటివే ఇప్పుడీకుంకరుఁ జూచినంతన—

సావి—ఈపాస్యమెందుకే! ఎదేశమో యెవ్వరో యేమియుఁ దెలియక భ్రమఁజెందుదునా? పోదముపద. (పోవుచు) ఉత్పలా! నాకేమో యాయాసముగనున్నది. కొంత తడవు కూర్చుండి పోవుదమా?

ఉత్ప—వారు సమీపమునకే వచ్చిరి. ఇంక మనమిచ్చట నుండుట విహితముకాదు. పోవుదము. (పోవుచు) చెలీ! అల్లంతటికి వెనుకఁబడితివేమే! తిరిగిచూచెదవేల? సత్వరముగ రమ్ము. అశ్వములు దాఁపునకే వచ్చె. అంతాయాసముగానున్న నందుఁ బోయి కూర్చుండుదము. (సావిత్రితో నిష్క్ర—).

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుఁడు, సుమాలి (హయారూఢులై).]

అనుబంధము 6.

చిత్రా—ఉ. పోఁగరాక యింత వెనుఁజిక్కెను వేకినింకనెంత దూ
రాకము మాపురంబునకుఁ దోయధిఁ జేరఁగనేగె భానుఁడున్.
వారువమింత సొల్సె నడచి—

సుమా— (గుఱ్ఱముడిగి) వినురానిక రానురానునే
నారయనింక నొక్కయడుగైనను బెట్టఁగఁజాలఁగంటివే॥

అ—మ్మా! ఇంక నీసహవాసము చాలును.

చిత్రా—ఇంతలోఁ గరచెల సుమాలీ?

సుమా—ఉదయమునుండి పండ్రెండుయోజనములు వచ్చియున్నామే.

చిత్రా—మనయశ్వములుగదా మమ్ముఁదెచ్చినవి?

సుమా—సత్యవంతా! నేనొక్కటి చెప్పెదను. లోకమున నెన్ని బాధలుగలిగినను ననుభవింపవచ్చుఁగాక యాబాధలననుభవించి యూఱడింపుమాటలఁ జెప్పువారి సహించుట కష్టము.

చిత్రా—నీవనుమాటయేమి? నాకేమియుఁ దెలియకున్నది.

సుమా—"మనయశ్వములుగదా మమ్ముఁదెచ్చినవి?" యంటివే. మన మెక్కి శ్రమపడకయే మమ్మునూరక పానుపుపైఁ బరుండఁబెట్టి తెచ్చెనా? మెడగదలనీకుండ నొచ్చుచు నడుమసియాడినఁ గళుక్కుమనుచు, తొడలనున్న నెత్తురెల్ల నడుగులకుడిగి పచ్చి వ్రణములవలెఁ గాన్పించుచు, నింత బాధపడివచ్చినను "అశ్వములు మమ్ముఁదెచ్చె" నంటివిగా?

చిత్రా—సుమాలీ! సమయము వచ్చినప్పుడింత బాధలసుఁ దాళుకొనకున్న నెట్లు?

సుమా—ఇంత ప్రాణముఁ బోవఁగొట్టుకొను నంతసమయము నాకేమివచ్చియున్నది?

చిత్రా—పరమమిత్రుని యాపద నీయది కాదా?

తే. గీ॥ అక్కటా! వైరిపట్టణమాక్రమించి
యుండ నేమియుఁ దోఁపక యుమ్మలించి
నన్న మాతండ్రి పలవించుచున్నవాఁడు
తడవు సేయఁగ మనకెందు ధర్మమగునె॥

నీవు చింతింపకుము. ఎంత బాధయయినను నొక్కనాఁడే—ఇంకను మన సాళ్వపురియిరువదియోజనములున్నది. మన తురంగములు మిక్కిలి సమర్థములు. ఎట్లయినను జేసి రేఁ పరుణోదయమగుటకుముందే మనమూరుచేరిన నాయాగమనము నిరీక్షించు తండ్రికి మిక్కిలి సంతోషముగలుగఁగలదు.

సుమా—ఇపుడదిరోజనము రేంత్రిలోననా? ఈరాత్రిలోననా! అయ్యో! అయ్యో! మాతండ్రికి సంతోషము గలుగఁగలదా? ఏలకలుగదు! వాఁడుకునకు త్రేలికె నొంటికర్ప పవిత్రమునిచ్చుట విచారింపకైతివే!
చిత్రా—మిత్రమా! ఏమైననను. ఎట్లయిన నన్ను క్షమించి తురంగమును వదలింపుము.
సుమా—నీవేమైననుము. ఒక్కఁడునైన రాఁజాలను.
చిత్రా—ఇంకను సాయంకాలమయినను గాలేదే.
సుమా—నా సాయంకాలమయినది.
చిత్రా—అట్లయిన సుమాలీ! నీవు వెనుకనుండివచ్చెదనా?
సుమా—అట్లన్న!
చిత్రా—నేమందుపోయెదను. నీవుసావకాశముగ రమ్మంటిని!
సుమా—ఆహా!

చ॥ జవగతినేమునాళ్ళకలసాళ్వపురంబుననుండి రాత్రియుఁన్
బనలునుబాదచారినయిపర్వ్వలువెట్టుచువచ్చినందుకిం
తవలదె సంతసించితిఁగృతఘ్నతఁయిట్టిదె

చిత్రా—
కార్యభారముఁన్
దవిలివచించితిఁగనుకఁదావ్యన నేలక్షమింపుమిత్రమా॥

సుమా—చిత్రాశ్వా! ఈగుఱ్ఱములైనను బ్రాణులనుకొంటివా లేక లోహయంత్రములని యెంచితివా?
చిత్రా—సుమాలీ! నాకార్యవశమున నీయశ్వము శ్రమవిచారింపనైతిని. ఇది మిక్కిలి డస్సియున్నదిగదా? ఏమిచేయవచ్చును!
సుమా—ఏమిచేయవచ్చునా? నిన్నంత దూరమునుండి మోసి తెచ్చినందుకు నీవింక దీనిమోసి కొని పోవుటయే ప్రత్యుపకారము.
చిత్రా—సుమాలీ! నాయశ్వము క్రిందఁబడునట్లున్నది. (దిగి) నీయశ్వమున కింతా యాసమున్నట్టులేదు.
సుమా—నేనివ్వను?
చిత్రా—ఇచ్చుటకాదు. ఎందైన నిందు జలాశయమున్నఁ బోయి చూచిరమ్ము.
సుమా—(నేలపైఁబండుకొనును).
చిత్రా—ఏమిసుమాలీ! పండుకొంటివి!
సుమా—(సైగలతో దాహమును దౌర్బల్యమును జూపును).
చిత్రా—అయ్యో! ఇట్లేల? నేనైనఁబోయి చూచివచ్చెద.

సుమా—(చిత్రాశ్వుని తట్టిపిలిచి చూచ్చుండెడి తనిసి మెల్లగలేచి) ఇప్పుడేమనుకొని యేమిసాధ్యము? (అనితనయశ్వముఁబట్టుకొని) పోయివచ్చెద. నిందేయుండుము.

(నిష్క్రమించును).

చిత్రా—అకటా! ఇదికలయో కన్నదియో నాతల్లిదండ్రుల నెడబాయుచున్నవాఁడ నిప్పు డేటికి మణిపురమునకుఁబోయితి. ద్వాదశలక్ష సైన్యముతో ఘటకేతుఁడు సాళ్వపురి ముట్టడించియున్నాఁడఁట. మాతండ్రి యెంతయుఁ జింతించుచున్నాఁడో! (జాబుఁదీసి).

"ఇట్లించుకైనఁ దారతమ్య మెంచరాని మహాసైన్యముతో ముట్టడించియుండుటకుఁ దోడుగా నీవు పండరేకుండుట యెంతయుఁ జింతకు నాస్పదమయ్యె. కాలుసేతు లాడకున్నవి".

అయ్యో! నేఁడన చింతనున్న నెంతయో ధైర్యమున నుండఁగల నాతండ్రి, ప్రాణములన్నియు నాపైనో పెట్టియున్న మక్కువగల నాతండ్రియొక్కడు వేళ కనుగుటను లేకయున్నదే. నేనేమి చేయుదును? తురంగమా! ఇంతయలసియున్న నీవు నన్నింకెంట్లు సాళ్వపురిఁ జేర్పఁగలవు?

ఓ పలుపలుకుల యలబలములలరఁగలకిలము చేయు విహంగరాజమా! నీ అక్కలు నాకింత యొసంగవా! అయ్యో! ఎంతశీఘ్రముగ నాజనకునొద్దఁ జేర నెంచితినో యంతాలస్య మగుటకుఁ గారణమయ్యె. ఏమిచేయుదు! సుమాలిక వచ్చువఱకిందే కూరుచుండుదును గాక. (దిక్కులు చూచి) ఆహా! ఆ తోట నెవ్వరివివి? స్త్రీలున్నారు? ఈయరణ్య మునఁ బనుషులెవరుండి ఏకాంత లెక్కడనుండివచ్చిరి. ఆయుమపురిలో నావైపున నున్న సుందరి సాక్షాత్కరించిన వనలక్ష్మి కాలేనున్నది.

చ॥ సలలితహావిలాసమును జక్కని సొంపు రిపొంచుచూపముల్
దళతళలాడు కాంతియును దద్దయు నిగ్గులమేలొ యారముల్
వలపులనించువాఁడి నగవాకల మానసము న్హరింపఁగాఁ
జెలఁగినయీ మిటారి మరుచేతికటారిగ దోఁతలంపఁగన్

అనుబంధము 7.

బళిరా! దూరమగుటచే నియ్యది సుఖమయినను నాకంత చక్కఁగఁ దెలియకున్నది. అయినను దీనిఁజూచినంతనే మది కెంతయో యాహ్లాదము కలుగుచున్నది. నాచింతలు వంతలంతయు నంతరించి యంతరంగమున కెంతసంతోషము వొడముచున్నది.

సీ. చుట్టుచీఁకటినించిసుమవృష్టిఁ గలిగించెఁ
గలికి వేనలి ఘనాఘనముగాదె
చెన్నారుచిఱునవ్వు వెన్నెల ల్వెలయించెఁ
బడఁతిమోము మించుబింబముగాదె

రదనకుందములఁగరకబీజతతిఁ జేసె
శంఠపాంగి మోవిబల్కెంపుగాదె
ఘనవిలాసాంబుధిమునిఁగి తేలఁగఁజొచ్చె
మెలఁతకన్నుఁగ్గంవమీలుగావె

తే. గీ॥ తళుకుఁగమ్మలఁ బ్రతిబింబితములఁ జేసె
రమణిచెక్కులు మించుటద్దములుగావె
యౌరలావణ్య, మరిరేశృంగార మదిర
హాసు, బళిరేవిలాస, మయారెకాంతి ॥

శా॥ ఈరామామణియీవిలాసవతి యీయిందీవరాలోకతా
నేరాజన్యునికూర్మిసూఁతురగునో యేలాసఖింగూడియీ
యారామంబునఁ జేరియున్న యది యో యానందమింపారనా
యీయాసం బేరునునేమి యోయనుగఁగానుత్సాహముప్పొంగెడున్

(లోపల వ్యాఘ్రధ్వని).

ఆహా! ఏమీయద్భుతారావము! వ్యాఘ్రధ్వానముపలెనున్నది. (దిక్కులుచూచి) ఏమి యులేదే. ఈతరుణులిట్టేటికిఁ బరువులిడుచున్నారు! సింహరవములకుఁగలహంస బృందములకు మంధయానము నేర్పి యిందిందిరవేణులెంతొకిల్లు భీతిల్లిపరువు లిడు చున్నారు. ఒకతె యీవైపునఁబోయె. ఈబడబాతమృషి యడుగిడఁజాలక జడి యుచుపడరఁదొడివడుచున్నది (భయమునభినయించి) ఆహా! ఈభయంకరవ్యాఘ్రము మీతరుణీమణిని వెంబడించుచున్నదిగదా? దీనినిప్పుడే ఖండించెదను.

(సావిత్రి పరుగెత్తుచుఁ బ్రవేశించును. వెనుక శార్దూలము వచ్చును. చిత్రాశ్వుఁడు వ్యాఘ్రమునకెదురుపోయి యుద్ధమాడిఖండించి యాయాసమున మూర్ఛిల్లును).

సావి—(కొంతనెమ్మదివహించి చిత్రాశ్వునకుగాలి విసరుచు) అకటా! నన్నుగావ నేతెంచి యీమనోహరాకారుఁడు పులిగజపి మూర్ఛిల్లియున్నాఁడుగదా? అక్కటా! నాప్రాప్తికేమందును?

ఈమోహనాంగుని దవ్వుదవ్వులఁజూచినపుడే—ఉత్పలా!—చూచినపుడే నాతనువు పులకించి యెంతచూచినను దనివి దీఱకుండుటవలనఁ జూసిపోఁజాలకుంటిని. ఇతని దర్శనమాత్రముననే నే నోఁచియుంటినోటు! అయ్యయో! ఇతఁడే రాజకుమారుఁడో.

కం. ధీరాత్మతనార్తావన
పారీణతగహన భైరవవ్యాఘ్రంబుల్
జోరాశిసంహరించిన
యీరాసుతునకు నయూరె యీపాటగునే.

దైవమా! నాకొఱ కీసుకుమారున కీగాసిగలుగునే? అయ్యయో! ఇంకెట్లు సహింతును.

సీ. ఈసన మోహనుంబెలమిఁగన్నుల ప్పుఁ
గన్నులారఁగఁజూచుకలిమిగలదె
శ్రీసభవ్యచరిత మీధరణీశుఁడు వచింపఁ
జెవులార వినేఁడుదైవ భవముగలదె
యతిథిసత్క్రియ లీధరాధీశసుతునికేఁ
జేతులారనోసంగుకీతిగలదె
యీపన్నిగాఁడు సన్నిరప్పుమై మన్నింప
మనసారసుఖయించు మహిమగలదె
తే. గీ. యకటకట మాచుటయుఁజూచినంత మోహ
మెసఁగుటయు నెసఁగినయంత నింతకీసు
మూఁడుటయునిన్నిగతు లొక్కనాఁడెయగునె
దైవమా యిందుకింక నేదారిగలదొ.

చిత్రా—(కదలును).

సావి—ఆహా! కదలుచున్నాఁడు. హృదయమా! కొంతనెమ్మదిఁజెందుము.

చిత్రా—(మెల్లనఁ గన్నువిచ్చిలేచి) తరుణీ! నినుఁజూచిన సాత్కరించిన వనలక్ష్మిఁ జూచిన భంగియయ్యె. నీవెవరవు? ఇట్లొంటిగా నీవనమునకు నేఁ గారణమేమి? నిన్ను మీఱిపోయిన యాయింకొక్క కాంతయెవరు?

సావి—పురుషపుంగవా! నేను మద్రరాజగు నశ్వపతిపుత్రిని సావిత్రియను పేరుదానను. ఆమునుమపోయినకాంత నాచెలియగునుత్పల. మాజననీజనకులు సపరివారులై వన విహారము కొఱకిందువచ్చియున్నారు. ఈసాయంసమయమున నీవనమునందలి విన్

దములు చూచు కుతూహలమున నేనును నాచెలియు నిరవువాసి వెడలివచ్చిన దుశ్చింతకు ఫలముగా నీభయంకర వ్యాఘ్రము మమ్ముఁదఱిమివచ్చి ప్రాణాపత్తిఘటించె. అట్టిచో మహానుభావుండవగు నీవు దీనదయాళుండవై పులివాతఁ బడనున్న నన్ను రక్షించి పుణ్యముఁగట్టికొంటివి.

ఉ. ధీరవిలాసమున్నిరుపదేశదయాగుణము న్వహింపదు
ర్వారముగాఁ బునర్జననభంగిఘటించితినాకు పెబ్బులిన్
దోరిచినిస్తులోపకృతిదోఁపఁగఁ బ్రోచితివెంతచెప్పినన్
నీఋణమేనుదీర్పఁగలనే ధరణీశకుమారపుంగవా.

నాకీనాఁడు ప్రాణదానమొసంగిన మానవపుంగవుండవైన నీవెవ్వరో యానతిత్తువా?

చిత్రా—కాంతామణీ! నేను సాళ్వరాజగు ద్యుమత్సేనునిపుత్రుఁడను, చిత్రాశ్వుఁడనియు సత్యవంతుఁడనియు నన్నందురు. అతివా! మాతలిదండ్రులు నినుఁగానని కారణమున ఖిన్నులగుచుందురు. వేగిరమపొమ్ము. నేనునుం బోవలయు. (లేచును).

సావి—ధీరపుంగవా! జన్మమున్నంతకాలముం దలఁచుకొనునట్లు ప్రాణరక్షణ ఘనకార్యముఁ గావించితివి. వ్యాఘ్రముతోఁ బోరాడి మూర్ఛితుఁడవై డస్సియున్నావు. నిమిషమాత్రమాయాసముదీర్చికొని పోవరాదా?

చిత్రా—తరుణీ! నాకేమియు నాయాసములేదు.

మ. ధరణీశాన్వయుఁ డుగ్రకాననమృగధ్వంసంబుగావించుచో
క్కరణిస్త్రీలనిధర్మమండబలయాకంజాక్షి పైఁబెల్లుగా
నరుదెంచెంగదయద్దియొక్కపులి యేయుంతేమి నేఁ జేసితిన్
దరుణీసన్నోనియాడనేలయిదియున్ దాదృఙ్మహాకార్యమే.

సావి—ధరణీశకుమారా! నీమహోదారగుణము గొనియాడఁదగినది. తామొనర్చిన యట్టి ఘనకార్యము నైననుఁ గొంచెపుఁబనిగా భావించుట ధీరులకు నైజగుణము. ఆర్తావనము ధర్మమనుటయు ధర్మము. అయినను నీవుడస్సియుండుట నీకెంత దాఁచినను గుఱుతింపనేరనా? ఇంత త్వరయేల? పోవుదువఁటలెమ్ము. కూరుచుండుము.

చిత్రా—రమణీ! నాకావంతయు డప్పిగలుగదు. నీయుపచార వాక్యములకు సంతసించితి. మావారిందలఁచుకొన్న నీవిందుండుట చెల్లదు. నీచెలి యింతకుమున్నే పోయి వారితో నీవు పులినోటఁబడితివని చెప్పియుండునోపు. పోయి వారిభయము మానుపుము. (పోవఁబోవ).

సావి— ఆ. వె. ఉర్వసీఁయు లేని యుపకారభరమునఁ
గృతి మెఱింగి వేఁడుకీరవాణి
నిలిచి యొక్కమాట పలుకరింపక నిరా
దరతఁ బోవు టెందు ధర్మమగునె.

చిత్రా— తే. గీ. తరుణి నీ తలిదండ్రులు దలఁకుచుందు
రంచు నిన్నుఁ బంప నెంచితి నంతె కాని
కలదె నాకు నుపేక్ష యో కరణి నన్ను
గడఁగి కొనియాడ నలదుపకారమనుచు.

(మఱియుం బోవఁబోవ).

సావి— ఆ. వె. ఇట్టి ధీరవరుస కిట్టి దయాళున
కింత కరుణ లేమి యొగ్గు కలిగె
నట్టులైనఁ బిలిచినట్టు రావలదంచు
నిన్ను వేఁడియుందునే మహాత్మ.

చిత్రా— తే. గీ. కార్యభారమునఁ బోసంగఁ గనఁగియున్నఁ
గరుణ లేదంచుఁ గనుసనానవి పుటంచు
నింత నిను గుసమాట ... రమణి
యుండదే నీ ముద్దు పలుకు లవిందుఁ గాక.

(కూరుచుండును).

సావి—రాజనందనా! నీ వెక్కడికిఁ బోవుచు నిక్కడికి వచ్చియున్నావు?

చిత్రా—కామినీ! నా చరిత్రము నన్ను డుగకుము. రమణీయములగు నీ మధుర భాషణములవలన నాకున్న చింత యంతశాంతమగుచుండె. నా చరిత్రము నడిగి దుఃఖము నేటికిఁ బెంచెదవు?

సావి—అట్లయిన నడుగను. ఇం దేసమీపమున మా తాయున్నారు. ఆ ప్రతీకిఁ పోవ్వని యింత యాతిథ్యము స్వీకరింపుము రమ్ము.

చిత్రా—రమణీ! నీవిచ్చు నాతిథ్యములన్నియు నాకు ముట్టెను. కార్యపరవశత్వమున నాకేమియు నాయాసము నిపించుచు. నా మిత్రుఁడు సుమాలి నిగు నెప్పకట్టు ... పోయి యున్నాఁడు. అతఁడు వచ్చువఱకు నిందే యుండవలయును.

సావి—అతఁడు వచ్చునవిఁడప మీ రెవ్వరు చెప్పియ వచ్చుఁగదా?

చిత్రా—అబలా ! నాకున్న కార్యమున నన్ను మనియు నిద్రయనియు నపేక్షింపరా కున్నది. అతఁడు వచ్చినవెంటనే యిచ్చోటు విడలిపోవలయు. మన్నింపుము.

సావి—(యోచించి) ధరావరనందనా! నిన్నొకటియడుగవచ్చునా?

చిత్రా—అదియేమి ?

సావి—ఎంతధీర యీతరుణియని యెంచకుము. దాపఁజాలని మోహాతిశయము నన్ను డుగఁ జేయుచున్నది. అశ్వారూఢుండవై నీవువచ్చునప్పుడు దవ్వుదవ్వుల నినుఁ గన్నప్పటినుండి యదేమి దైవాయత్తమో నామది నీపైఁజిక్కి పాయఁజాలకున్నది. నీవవివేకమని యెంచినను అచాతుర్యమని తలంచినను సాహసమని తలపోసినను కాదనను. దైవప్రేరణచే మొదటనే మోహాంకురము కలిగియున్న నాకుఁ బ్రాణ దానమొసంగి రక్షించితివి. కావున నడిగెదను. నీకుఁబరిణయమై యున్నదా?

చిత్రా—మానినీమణీ! మరందధారలై చెవులపాల వెల్లువలై కండచక్కెర పలుకులై నీపలుకులు నాయాయాసమునంతయు నడఁగించెను. నే వివాహితుఁడఁగాను. కాని నీయపేక్షమానుము.

సావి—రాజకుమారా,

మ. మనుజాధీశకుమారులన్ బటములన్ మాతండ్రి వ్రాయించి నా
కనయంబున్నిలకింపనిచ్చెఁగద దైవాయత్తమేమందునా
మనసందొక్కరినైనఁగోరదిటు ప్రేమంబారసీయుండెనేఁ
డెనసెన్ బాయకయిట్టులయ్యెనిఁక నింతేభాగ్యమోభూవరా.
(కన్నీరునించును.)

చిత్రా—కాంతామణీ ! ఈకన్నీరేల ? నాకు భరియింప శక్యమగు నూఱడిల్లుము. నేనును దాపఁజాల. నినుజూచినప్పటినుండి నామనంబును నన్యాయత్తమైయున్నది. ఐనను క్షమింపుము. విధిలేకున్నది.

అనుబంధము 9.

సీ. తనయింటికెలమిమైఁదనయంతఁజనుదెంచు
సిరికిమోకాలొడ్డుచెనఁటిగలఁడె
నలినాక్షినీదునిశ్చలభావమునుగాని
యాడిమెచ్చనిదుండగీఁడుగలఁడె
నినుఁబోలురమణికోరినమోదమునఁబెండ్లి
యాడనొల్లనిమొక్కలీఁడుగలఁడె
తనభాగ్యలక్ష్మినాఁదగుసతీమణికంటి
తుదకునీరొడవించుతులువగలఁడె

తే. గీ. యయినఁగాలంబుఁగార్యంబుననుసరించి
యిపుడువలదంచువిన్నపంబింతచేయ
తెలుఁగుపరికింప నకటస్త్రీకొఱకుఁగాని
నాకొఱకుఁగాదు వికచనాళీకవదన.

సాలి— తే. గీ. నాయెడనుపేక్షలేని చందంబుఁదెలుప
నలరునీమాట నాచెవికమృతమయ్యెఁ
దలఁపులీడేఱ వేయేలధన్యనైతిఁ
బ్రాణవల్లభ నేనసమాననైతి

మనోరమణా! నాకొఱకు నన్నిప్పుడు వరింపనంటివి. నాపైఁబ్రేమగలదంటివి. ఇది గూఢాశయముగానున్నది. నినుఁదొలుతనే మోహించితినంటిఁగదా? నామోహ మెప్పుడు సముక్తిబడసెనో యప్పుడే నీదాననైతి. నీకుఁగల దుఃఖము నాదుఃఖమే యగు. ఇంకనైన నీచరిత్రమానతిమ్ము.

చిత్రా—మానవతీమణీ! నేనిప్పుడొక కార్యమునకై పోవుచున్నాఁడను. నాకుఁ బరాజయముగలిగి రాజ్యచ్యుతియైన నెట్లు?

సాలి—ఎట్లయినను నీతోడిదేలోకముతప్ప నాపతేటుకలదా? నిన్నా నీరాజ్యమునా నేఁగామించినది?

చిత్రా—అలివేణీ! నేనుపోవుకార్యమున నాకుమృతిగలిగినను గలుగవచ్చునుమా.

కం. ఎడ్డైరనవేఱెయొక్కని
వడికానివరించి చెట్టఁబట్టినవేళన్
బడఁతీయీచిత్రాశ్వని
యెడఁగలదనుమోహ మప్పుడేమౌఁ జెపుమా.

సాలి—కటకటా! నీవు నామనసరయ నేరవేయని దుఃఖించుచున్నాను. "చూచిన మాత్రముననే యీకాంత తనకింత మోహమున్నట్లువచించెఁగదా! ఇది క్షణికము గానుండు" నని యెంచెదవు కాఁబోలు. తప్పుఁదలచితివి. నాకుఁగల మోహము వరయోగమువంటిది. క్షణమున నుద్భవించినను ఫలమూన నదీసముద్రములనించునది. దైవము నన్నరగంటఁజూచి నీకేమైన నాపదఁగలిగించెనా?

కం. ఆమరణము నేఁగస్యక
నైమనియెదఁగాక వృత్తమాలఁగ నితరున్
గామింతునె యోవల్లభ
నామాటన మరయులేనె నాకుఁ వగపా

చిత్రా—రమణీమణీ! సాహసకముగఁ బలియుక మాటలాడెదవ్వుఁగాక యూడిఁ చేయుఁ జేయుట—

అనుబంధము 10.

సావి—ప్రాణవల్లభా! మనసెఱుఁగని కల్లయు నోటనెఱుఁగనిపనిమనుండును. నీకేవ్యాస వేయుమన్నను జేయుదు. ఇదిగో పచ్చని యీచెట్టునానుకున్న బైవచించెద.

ద్రుతవిలంబితము.

చిత్రా—వలదు వేఁడెద ధ్యాసలు గీసలుఁ
నెలఁత నీదగు నిశ్చయబుద్ధికిన్
గలిగె మోదము కానకపల్కితిన్
నలినలోచన సన్నుతు మింపవే ॥

తరుణీ! యిప్పటి నామానందమింతయని చెప్పఁజాల. నిను నోనాడిసందుకు మన్నింపుము. మావిరోధియగు ఘటకేతుఁడు మహాసైన్యోపేతుఁడై సాళ్వపురము ముట్టడించియుండె మాతులగృహమున మణిపురమునకున్న నాకు మాతండ్రి యీజాబు వ్రాసియున్నాఁడు. దీనిం గాంచిన నాచరిత్రమంతయు విశదమగు. (ఇచ్చును).

సావి—(జాబుఁ జదువుకొనుచుండె).

చిత్రా—ఇప్పుడెక్కడికిఁ బోవుచున్నాను. నాకు ఘోరయుద్ధము లభింపఁగలదు. యుద్ధజయము దైవాధీనమగుటచే నిట్లు మాటలాడితి.

సావి—(జాబు వెనుకకిచ్చి) ఐన నాప్రార్థనమింత యూకరింతువా!

చిత్రా—అదియేమి?

సావి—మాతలిదండ్రులు లిందేయున్నారు. వారియనుమతివడసి నిన్నిప్పుడే వివాహమాడి నీవెంటవచ్చెద ననుగ్రహింపుము. మాతండ్రి సైన్యముతోడ నీవెంటవచ్చెను.

చిత్రా—ప్రియా! కలవా యిట్టిమాట?

చ॥ కదనమొనర్పఁబోదునటు కాదనకిట్టివివాహమెట్టులో
బ్రదుకును జావునున్న మనరానితఱిన్ వరియింతునన్న నీ
హృదయము నిశ్చలత్వము రేకొనియాడఁదరంబె యైననో
మదవతి సమ్మతింపఁదరమా దరమౌఁగ నాకు నియ్యెడన్

నీకెంతటి దృఢమానసము? శత్రువుచే ముట్టడింపఁబడియున్న పురము నీతో నెట్లు ప్రవేశింతును. చింతా సముద్రమున మునిగి సన్నే కిలుపరించుచున్న నాతండ్రి చింత

మాని తేమియుసంతోషమున నిన్నిప్పుడు పరిణయమాడఁగలను! మీతండ్రి సేనకూర్చుట లోనగు కాలమున నక్కడ సేమమునకో యుద్ధముపొంది శీఘ్రకాలమున వచ్చి నియత్కృప్తము చెలిమిచేర్పఁగలను. నాకింక సెలవిమ్ము. (కౌఁగిలించును).

సావి—నాథా! నిన్నుఁబాసి సైరింపఁజాల.

అనుబంధము 11.

[ప్రవేశము: సుమాలి (ప్రక్కన).]

సుమా—(చూచి నోరుమూసికొని యాశ్చర్యము నభినయించి) ఈయడవిలో లేవఁజాల కున్న వానికిది యెక్కడఁగలిగె! ఏనితండ్రితో నేనన్న మాటల నొక్కటియు నబద్ధము కాదు. ఏమి వేడుక జరుగఁగలదో చూచెద. (ప్రక్కకునిల్చును).

చిత్రా—సావిత్రీ! నిన్నుబాసి యరలఁజన నాకుమనసొప్పదు. ఆయనఁగార్యభారము మిక్కిలిగానున్నది. విధిలేకున్నది. సెలవొసంగుము.

సావి—నాథా! ఒక్కయబలను దోడ్కొనిపోవ నీకింతభారమా?

మత్తకోకిల. ప్రాణవల్లభ నన్ను నీవిటు బాసిపోవఁగనంతచే
నూనభంగినిలోఁ బ్రాణములూని యుండెడుదాన నే.

చిత్రా—మానినీమణి పూననేటికి మానుమా త్రవిధానముల్
ఆననీఁగరె కాననవేకరి యానసేని దివచ్చెదన్.

సావి— మారసుందర ధారుణీశకుమారమారుని బారికి
దేరకంతముఁ జేరకుండఁగ ధీరయుంత ధీరనే.

(కన్నీరునించును).

చిత్రా—కోరియూఱడుభూరిశోకముగూడ నేలయు వారిగా
నీరజాననసారెఁగన్నులనీరునింపకు మారకే॥

సావి—అయిన నాకేమానతిచ్చెదవు?

చిత్రా—ప్రాణసఖీ! నేనింకేమి చెప్పఁగలను? నీయట్టిసతీమణి నాకులభింపనుండఁ బరమోత్సాహమున నే నిదే యనికిఁబోయెదను. శుభముగ ననుఁబంపుము. దైవము నాకు జయమొసంగెనా యచిరకాలమున నే వచ్చి నీయాశ్లేష సౌఖ్యమనుభవించెద. వేఱొకవిధమాయెనా—మానిని—(కన్నీరునించి) ఈయొకటిముద్దీకడముద్దుగా భావించి

(ముద్దిడు).

సుమా—(దగ్గును).

చిత్రా—ప్రాణేశ్వరీ! నామిత్రుఁడు వచ్చినట్లున్నది.

అనుబంధము 12.

నాకొనసత్యమ్ము. ఆశయమును మూరతమున మాయత్వాలకాను కోఁబోలు నిమ్ము సాదకు మున్న సంకటమునఁ బోవుచున్నది. పోమ్ము. సమయమునకును. (ముందటికివచ్చును.)

సావి—(కన్ను మూసించుచుఁ దిరిగిచూచుకొనుచు సంస్మరించుచు)

సుమా—(ముందటికివచ్చి) ఓచిత్రాశ్వా! ఓసత్యవంతా! ఓమాతంగ్రికొడుకా! ఎక్కడను న్నావు?

చిత్రా—(సుమాలిరాయికకువచ్చి) సుమాలీ! ఎంతసేపుపోయితివి!

సుమా—ఆ-హా-ఎంతసేపుపోయితినా? నీ వెక్కడనుంటివి?

చిత్రా—ఇందొక శార్దూలమువచ్చియున్నదోయి మిత్రుడా.

సుమా—ఆదేమి మగపులియా! ఆఁడుపులియా!

చిత్రా—ఏపులియయిననేమి?

సుమా—ఇది నీచేతికెక్కెనా? నీవలలోఁబడెనా!

చిత్రా—ఏమిట్లడిగెదవు?

సుమా—పోనీ! పోయి తేమిచేసితివి!

చిత్రా—వానిందయించితిని.

సుమా—ఎట్లుజయించితివి?

చిత్రా—యుక్తమాట.

సుమా—ఏ యుక్తము?

చిత్రా—,,ఏ యుక్తము!" ఏమిటనఁ యున్నది మాటలాడెదవు!

సుమా—నీవు సత్యవంతుఁడవుగదా!

చిత్రా—అయిన!

సుమా—సంశయమేలకిఁక నీవు ఇకసత్యవాఁడవు గోవద [illegible]

చిత్రా—ఏమను!

సుమా—పెద్దపులివచ్చునా!

చిత్రా—నీమాటలు నాకేమియుఁ దెలియవు

సుమా—ఆ. వె॥ ఎంతనాతికైన నింతేమెచ్చించుఁ
గాంచఁగాంచమించుమించుచుగిది
భ్రాంతిఁజెందనెంచు బెదరిలోఁనొక
తెలియనిగలఁ దెప్పులియగునె!

ఇట్టిపెద్దపులిని [illegible] నా! ఆ-నీకు మిత్ర. నాప్రశాంతమున చనలేదే!

చిత్రా—వృత్తాంతమేమి?

సుమా—నేను తెరకుకొనివచ్చు మార్గమున [illegible] వింతమృగములఁ గంటిని.

చిత్రా—ఏమిమృగములు?

సుమా—విచిత్రములగు నల్లతెలుపుల [illegible]. ఒకటి [illegible]. ఒంటి పోతు. మానవభాషతో మాటలాడుచుండెను.

చిత్రా—ఆమాటలింక [illegible].

సుమా—[illegible]!

చిత్రా—ఎక్కడ [illegible]?

సుమా—[illegible].

చిత్రా—అవియేమాయెను?

సుమా—[illegible] నాయొద్ద [illegible].

చిత్రా—[illegible]!

సుమా—[illegible].

చిత్రా—[illegible]?

సుమా—[illegible].

చిత్రా—[illegible].

సుమా—[illegible].

చిత్రా—[illegible]?

సుమా—[illegible].

[illegible] 1 [illegible]

చిత్రా—[illegible]

సుమా—[illegible]

చిత్రా—[illegible]

[[illegible] (ప్రవేశించి [illegible])].

[illegible]

అనుబంధము 14.

(చచ్చియున్న పులింజూచి)

అహా! ఏమియాశ్చర్యము! ఈపులియిటుచచ్చిపడియున్నది. అహా! ఇట్లుండునా? సావిత్రి మహాదృష్టులఁజూచియున్న యామనోహరాకారుఁడీపులిని సంహరించి సావిత్రినట్టే కొనిపోయియుండునా? ఎట్లయిన నాకరుణ పెకసులలో వృత్తాంత మెఱిఁగింపఁగలదు-(పోవుచుండు)

[పునః ప్రవేశము సావిత్రి]

సావిత్రి—ఉత్పలా!

ఉత్పల—హాయమ్మ! ఉన్నావా? అమ్మరో! నీవు పులినోటఁబడితివని భీతిల్లితి.

సావిత్రి—పులినోటఁబడనుండి తప్పించుకొంటిఁగాని-చెలియా! ఏమనివచింతును.

ఉత్పల—సఖీ! ఏలయింకను నీకు భీతియుఁజింతయునున్నట్లు సూచింపుచున్నావు. ఆపులి తెరిపికొనిచ్చిన భయమింకనువదలలేదా?

సావిత్రి—ఆపులిభయమేమియులేదు-ఆయాలోచనయులేదు.

ఉత్పల—అట్లయిన నీచింతయయిన నేమి?

సావిత్రి—ఆపులినన్నుమ్రింగియుండిన నొకనిమిషమున నాయాసమునకుఁగడయగుచుండె. ఇప్పుడు నాకున్న దుఃఖము ఎంతయని చెప్పఁజాలను. హా! దైవమా (అని కన్నీరునించును.)

ఉత్పల—చెలియా! ఏటికిఁగన్నీరునించెదవు! (స్వ) ఆహా! తెలిసెను. ఈచెలికి మన్మథతాపసంజనించియున్నది. అయ్యో! మూర్ఛిల్లనున్నదిగదా. శీఘ్రముగనింటికిఁదీసికొనిపోఁగలను.

(నిష్క్రమింతురు).

తృతీయాంకము-అడవి.

[శ్యామసేనుఁడు (అంధుఁడై) సారంగ (కన్నులకుఁ బట్టము గట్టుకొని) కూరుచుండి యుందురు].

అనుబంధము 15.

శ్యామ—తరుణీ! సారంగా! నీవు నాకొఱకె సంసారసౌఖ్యము [illegible] మన కెవ్వరున్న-
వారుగలరు? నిన్నుఁ [illegible] యున్నారము. [illegible]
కాంతము నిత్యము.

సారం—నాథా! ఇదియేటిమాట! నీవు చూపులేని నాకన్నుల [illegible]
[illegible] యుండునా! [illegible]. [illegible]
[illegible] ప్రాణములు [illegible].

శ్యామ—తరుణీ! ఇంతపట్టెలె? [illegible] ప్రాణముల [illegible]
[illegible]. [illegible].

సారం—[illegible]! ఎన్నటికీ [illegible]?
నీవు [illegible]. [illegible]
[illegible]. [illegible].

శ్యామ—హా! [illegible]! [illegible]! [illegible]!
[illegible]
[illegible].

క. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

సారం—[illegible]!

అనుబంధము 16.

గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].

ప్ర॥ సుమాలి. చిత్రాశ్వుఁడు (దూరమున).

చిత్రా—సుమాలీ! ఈదుశ్శకునములఁగంటివే. దారుణంతయు నిట్లేయగునే.

సీ॥ ఎడమ దిక్కుననుండి కుడికి నేతెంచెను
గరుడిత్రోఁ జాలయు సరుదు గాఁగఁ
గర్ధ కఠోరంబు గాఁగూసె పగలెఘూ
కానీక మధిక భయంకరముగ
నూరకూరక మనయుత్తమాశ్వములకుఁ
గన్నీరు పెల్లుగాఁ గాఱఁదొడఁగె
నిలువక నావామనేత్రంబు భుజమునా
కంపించె భీతి యుగ్గలముగాఁగ

తే॥గీ॥ నిట్టిదని చెప్పఁగారాని పట్టరాని
తాపముఁ మానసంబెల్లఁ దల్లడిల్లె
నాకసము ద్రుంగి పైఁబడి సట్టులయ్యె
లోకమంతయు మునిఁగిన శోకఁదోఁచె.

ఎంతెను సాళ్వపుర సామంతయోధనములున్నారు. మాతండ్రి కేపాటు కలిగెనో చిత్తమంతయుఁ గలవరమందె కనుపులఁ దేయి వెట్టి కలచివేయుచున్నది. ఏమియుఁ దోఁప కున్నది.

అనుబంధము 17.

సుమా—చిత్రాశ్వా! ఇట్లు యోచనఁ జేసెదవేల. దుశ్శకునములేమి యీవ్రుచున్నవి తాతపురిలో నున్న నిన్ను భుజించి వాన్ముసెవరంటివి. భుజింపకపోయితివి. నాకును మృష్టాన్న భోజనముఁ దప్పించితివి. ఇంకేమి నీకే నవశకునమెట్లు? అకస్మాత్తుగ నిన్ను జూచినట్లు నీ వెంటవచ్చెదనని చెప్పినంటివి. ఇది కేవల యవశకునము. నీవా చరిత్ర చెప్పినప్పుడే నాకును మనసున శంకగలిగె. ఏయిన నేవారాయె. నీకేమియు భయపడకలవు. మనము మాయమై పోయినమీఁది మనరాజ్యమువచ్చును. ఎవ్వరినైన విచారింపవచ్చును. పోదమురమ్ము.

చిత్రా—సుమాలీ! నాకేమో కష్టమవుచున్నవి. ఏదియో మనసునకుఁ జెప్పరానియారాటము గలుగుచున్నది. కొంచెము విశ్రమించుకొని పోవుదము.

సుమా—నిన్నంతయు నీవునన్నుఁ దీసికొంచుచుంటివి. నేఁడు నేనే నిన్నుఁ దీసికొంచు విధానముగలిగె. కొంచెమిప్పుడు తెలిసె.

చిత్రా—ఏమి ?

సుమా—కుమారికిఁ బోవ మనసు లేదు. మరల నిన్నాఁ బెద్దపులి వెనుక తిరుగుచున్నది.

చిత్రా—సుకుమారీ ! ననుహాస్యమాడుటకిదియా సమయము ?

సుమా—హాస్యమునకు సమయము గలుగకలెనా ? భ్రాంతిపడి వచ్చితివి.

చిత్రా—నాకట్టి భ్రాంతియున్న నప్పుడే యిచ్చోట నిలువక పోయితినా !

సుమా—కొన్ని పదార్థముల కారణాంతరమున సమీపమున నున్నట్లుండు కలుగు. మరి కొన్ని దిక్కు విడిచి దూరమునను కాలఁడి నాకట్టి శ్రుతియు కల్గును. ఇదేమాశ్చర్యము!

ద్యుమ } సానంద } హా! వైరమా. హా! శ్రీహరీ! మాకట్టి పాటుఁ దెచ్చితివి.

చిత్రా—(ఆలకించి) తాళుము. సుకుమారీ ! ఏదోకూర్మిమున నాక్రోశము వినవచ్చె.

సుమా—(ఆలకించి) చిత్రాక్షా ! ఇది నిక్కముగా నిజము. నినుహాస్యమాడినందుకు మన్నింపుము. నాచెవులనే నమ్మకయున్నాను యిప్పుడు నీవు గూడ వింటివి. పో సమీపమున. (చిత్రాక్షునితో సమీపించును).

ద్యుమ—హా ! శ్రీహరీ !

ఉ. నెవ్వగనివ్విధి ప్రజ్ఞ నిందతకృత్యముగా వెనూడఁగా
నివ్వసుధాతలంబున నరేంద్రులు లేకొకచంగి నెత్తి
నవ్వకు రారొక్కరు గతిఁ జేకొనరో జయులక్ష్మి నాలో
నెవ్వటుగా నిక్రూరమతిని గతిఁగన్నులఁబోవఁగొన్నదే.

చిత్రా—హా! వైరమా ! (అని మూర్ఛిల్లును).

ద్యుమ—ఎవరక్కడ ? ఎవరక్కడ ?

సుమా—రాజేంద్రా ! మీకు సుఖముఁ గలిగించిన వార్తలను.

ద్యుమ—సుమారీ ! ఎప్పుడువచ్చితివి ? మాసహాయుఁడేమున్నాఁడు !

చిత్రా—నన్ను ననవరతము సమంచిత ప్రేమముతో పెంచుచు ముద్దుచూపించిన తల్లిదండ్రులారా ! నెనెరును కలిగించుచున్నాను.

శా. జోదుల్నోరసమూహముఁ దనునవించున్ శోకంబుసన్మానుని
నోర్వ దాల్పంగలనంచుఁ గన్గొనుదు రాగ్రామ్యంబు లాడుచున్ సామా
మోహంబున్ నదీరనాకము పునఃసంగోపాల్యపఁజెందితిన్
ఈదారిద్ర్య భాగ్యముఁ గల్గుఁ జేము జనకా యేకాంతపన్న్యాసంబుఁ బాన్.

పితృపాదులారా! మీపాదములఁజూచి నెనెరుంచితుకు. ఈయుద్యానమున నిట్టిపాటు మాకొనగలెగ.

ద్యుమ—తనయా! వాజాబుతలన నాచరిత్ర యింత రూఢిగఁ జెయ్యుఁగదా? రాజులతో సుమాలిని బంపినవాఁడే—ఏమని చెప్పుదు?

సీ. వరసాల మగలించి పురదాహ మొనరించి
ఘుటకేతుఁ బ్రాహపకతినుఁ డగుచు
బలుసైన్యమును దేఱ బవరంబొనర్చినా
చిన్నిసేన జయించి నన్నుఁ బట్టి
సంచరు మొత్తఁగింప నిక్కచ్చి యొనరించి
పసియుంగ నను జెఱసాలను నిచె
బాధించెఁ గొన్నాళ్ళు పరము పాపుండు చుఁ
గన్నులు గట్టిగాఁ గట్టఁ జేసె
తే. గీ. భటులఁ బంపించి తలఁగోయఁ బలికె మొన్న
వాని రాజ్యంబు వెడలంగఁ బాసె చనికి
భీమమౌ నేత్ర బంధంబు విప్పసంతఁ
గాంక నా నిన్నుఁ గన్నులు గానవయ్యె.

చిత్రా—అయ్యయ్యో! (మూర్ఛిల్లుచును)

సావిం—సీ. హింసంత్రి చరిత్రంబు నేనుబు వింటి నెప్పుగ్రీ
యింక నా చరిత సుదేమి చెప్పఁ
బ్రాణసుఁ ఖరి చేసెఁ బడనం బువినిసంతె
ఘుటకేతుఁ పథక దుష్కృత్యముచెగుట
సదనోధ మొసఁబాస యుగ్రజాతుని యింటఁ
జెలియ సుంతగఁ గొన్ని దినములుంటి
పిటుననన్న మకెంచు వృత్తాంబు పినిభ్రాంతి
కతిని కార్యనఁ జేరితిని మున్న
తే. గీ. నిన్న నీవిభు చరితంబు విన్నయంతఁ
బెల్లుపాగిలితి యింతలో భీమభంగి
నమున కనకట్టు విప్పుట సాధ్యమయ్యె
నష్టమస్పష్ట దృష్టిలేదయ్యెఁ బెంద్రి.

చిత్రా—హా! దైవమా!

ద్యుమ—శా. ఇన్నిచక్రియ నెన్న నేల యటులైనం తే గ్రుడ్డినై యుండఁగా
నన్నున్ బ్రోచినయంతె నెంతవలె నన్నా న్యాసకిచ్ఛానతాఁ
గన్నుల్ గ్రుక్కి నెసృట్టంచలము పైఁ గన్నావె యిన్నాళ్ళకున్
యన్నా చీకులమైతి మేలయిన నీ గట్టా మేము జీవింపఁగన్

చిత్రా—తండ్రీ! రాజ్యము పోయినందుకు దుఃఖింపకుము. అరణ్యవాసము గలిగినందుకు దుఃఖింపకుము. పడరాని పాట్లన్నిటికి నోర్చుకొనుచుంటిని. మీ ముఖములఁ జూచిన మాత్రముననే తరంగములవలెఁ బొంగి నుదికివచ్చు దుఃఖపరంపర కోర్వలేకున్నాను. ఇంతటి యాపద కృత్యమెందైన వింటిమే హా! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము. (దుఃఖించును).

శైబ్య—కుమారా! నిన్నునైన దేవుడిచ్చియున్నఁ గన్నులారఁ గని సంతోషింపలేక యుంటిమిగదా?

ద్యుమ—తండ్రీ! ఇక మాకు మాసములగు నీకు యౌవరాజ్యాభిషేకము చేయఁదలంచి యుంటినే. అక్కటా! ఇట్లగునే.

శా. నాకాధీశుని వైభవంబులను రాజ్యంబు బెల్లస్సి వేలను
స్తోకానందముఁ జెందవేమిక నిన్నే శోకింపనింతేనియున్
రాకేందుప్రతిమాననంబగు నీదౌ రాజిల్లనీయాస్యనా
లోకంబున్ నిలకించుభాగ్యము మనకున్ లేకున్నదే పుత్రకా.

చిత్రా—(తెరి) సుమాళి! నేటి దుఃఖము నోర్చుకొనవలెను. మాతల్లిదండ్రుల నిందే నావారలు కొన్ని దినములు చూచుకొనుచుందురు. నేనిప్పుడే పోయెదను.

ద్యుమ, శైబ్య—అయ్యో! అయ్యో! కుమారా! ఎక్కడికిఁ బోయెదవు.

చిత్రా—సీ. కడుక్రూర కర్మని ఘటకేసు మూడనే తా
దీక్షాత్ముని ప్రసహించుపట్టుకుఁ
గాదేని నాయంబకము వాని యోగ్యుల
పాటిలి పీఁపుసుమస్సి పోవునట్టు
నొండేని మోకాలు గుండియ నిశితాసిఁ
జగిసుకుత్తుక సల్పి చంపువట్టు
లేదేని మీ పైన లీల బాఁకునఁ గ్రుమ్మి
నాని కన్నులుఁ దీసి వైచునట్టు

సావిత్రీచిత్రాశ్వం నాటకము

ద్వితీయాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

మద్రపురిలో నశ్వపతినగరు.

[ప్రవేశము: అశ్వపతి మాళవి].

అశ్వ—మాళవీ! మనసావిత్రి విషయమై నాకేమియుఁ దోఁచకున్నది. ఏమిచేయుదమన్నను?

అనుబంధము 17.

వార్ధక షట్పది.

కాంతయేమని చెప్పఁగలుగు మనసావిత్రి
కింతవసితనమబ్బునే యెందునాసత్య
వంతుఁడగుఁగాని యిలఁ [illegible]
[illegible] మనస్సుయుదిగా.
యొరెచెప్పెద మాకు దేవాజ్ఞమెదలిగిహా
నాంతరంబున [illegible] నాసత్య
వంతుఁ [illegible] గుణ
[illegible] దేయక్కటా.

మాళ— నాథా! [illegible]?

భామిని షట్పది.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

సావిత్రీచిత్రాశ్వనాటకము

ద్వితీయాంకము-ప్రథమరంగము.

మద్రపురిలో అశ్వపతినగరు.

[ప్రవేశము: అశ్వపతి మాళవి].

అశ్వ—మాళవీ! మనసావిత్రి [illegible] నా కేమియు తోచకున్నది. ఏమి చేయవలయును?

రాగబంధము 17.

వార్ధక షట్పది.

[illegible] సావిత్రి
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

మాళ—నా [illegible] ! [illegible] ?

భామినీ షట్పది.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

అశ్వ—ప్రియా! దాదాపుగ నొకసంవత్సరమగుచుండియు శోధించుచున్నాను. కుటుంబము కలిగి జయింపబడి యరణ్యమున వసించుచున్న మ్మాతృశ్వసుకొడుకుఁజెప్పు కొఱల కం దనుచున్నదే. ఇఁక నెన్నాళ్ళకు అద్ధిగలుగకలదియు?

భామినీషట్పది.

కన్నియకుఁబదునాలుగేఁడులు
మొన్ననే కడచ నేస్వయంవర
మన్ననొప్పక వలదువలదని యాడుచున్నదిగా
యిన్నినాళ్ళవివాహితగసుత
యున్నలోకము వారలేమని
యెన్నుదురోయనుభీతివోడముచె యింతకనుమబలా॥

ఈవిషయమున రోదింపనే యిప్పుడువచ్చితి.

[తెరలో ధ్వని.]

సరసిజాయతలోచనా-భవజాలబంధవిమోచనా

[ప్రవేశము: దాసి]

దాసి—దేవా! నారదులు వచ్చియున్నారు.

అశ్వ
మాళ } (లేచి నారదునిబిలిచికొని వత్తురు.

అనుబంధము 18.

నార—తరల॥ సరసిజాయతలోచనాభవజాలబంధవిమోచనా
గరుడవిశ్రుతవాహనాఘనసంకాయలోకవిమోహనా
ద్విరదనాయకపోషణాపరవీరదానవశిక్షణా
సుజనసమూహమహావనాపరిశుద్ధసంశ్రితజీవనా॥

మాళ
అశ్వ } (నారదునికి నమస్కరించి యాశీర్వచనములఁ బడయుదురు)

కుసుమషట్పది.

నార— శుభమె యశ్వపతి మీ
కుభయులకుం బుత్త్రికిని
సభవారి కెల్లరకు సంతోషమే
యిభహయభటాదులగు
విభవంబులకు నెల్ల
నభయంబె ప్రజకెల్ల నానందమే॥

అశ్వ—సంయమీంద్రా! మీ యనుగ్రహమున నంతయు సౌఖ్యము. మీ యాగమనమున మాకు సర్వశుభములును గలిగె!

నార—మీరేమో యాలోచించుచున్నట్లున్నది.

అశ్వ—మునీంద్రా! మా పుత్త్రి సావిత్రి నిమిత్తమై యాలోచించుచుంటిమి.

నార—పుత్త్రివిషయమై చింతయేమి! సావిత్రి యెక్కడ?

అశ్వ—మాళవీ! పిలిపింపుము.

మాళ—ఇదిగో తలంచుకొను వేళకే వచ్చెను.

[ప్రవేశము: సావిత్రి]

అశ్వ—అమ్మా! సావిత్రీ! నారదమునీంద్రులకు నమస్కరింపుము.

సావి—(నమస్కరించును)

నార—కల్యాణమస్తు (అని) అశ్వపతిరాజా! కుమారికా వివాహప్రయత్న మేదియు నొనర్పలేదా?

అశ్వ—నారదా! ఏమని చెప్పుదు దీనిస్థితి! మీరు నెఱుఁగుదురుగదా సాళ్వపతి యగు ద్యుమత్సేనుని యుదంతము! అతని కొడుకుం బరిణయమాడెద ననుచున్నది. ఎంతచెప్పినను వినక కలవరించుచున్నది.

నార—అమ్మాయీ! అవునా?

సావి—సంయమీంద్రా! అదియే నా సంకల్పము.

నార—లోకమున నెవ్వరును గనపడకుండిరో కోరుటకు? ఏమెఱిఁగి యాతనిఁ బెండ్లియాడఁ గోరుదువే!

సావి—మునీంద్రా! ఆతనియందయే నా చిత్తము. ఎట్టివాఁడైనను నతఁడే నాకు దైవము.

నార—ఆ క్షమాపాలురంధులుగదా?

సావి—వారాతనికేమైన బంధువులైరా?

నార—అడవులలో వారలతనితో బ్రతుకుచున్నారే. రాచపట్టివి నీవెట్లెఱుఁగుదువు?

సావి—ఆ సత్యవంతుఁడును రాచపట్టియేకదా? అతఁడెట్లెఱుఁగుచున్నాఁడు?

నార—రాజేంద్రా! ఇంతదృఢమానసమున్నప్పుడింకేల యోచింతువు?

అశ్వ—మునీంద్రా! నేఁజెప్పిచెప్పి వేసరితిని. ఆయనఁగానిమ్ము. పోనీ! ఆసత్యవంతుఁ డెట్టివాఁడు?

నార—రాజేంద్రా! ఎంతయని చెప్పఁగలను? అతఁడు రాజకుమారమాత్రుఁడు. కాఁడు చిఱుతవాఁడయ్యు నెంతయో ఖ్యాతిఁజెందినవాఁడు.

శా॥ ఆరూపంబు సరోజలోచనల కాహ్లాదంబుఁ గల్గించునా
ధీరత్వంబరిహృద్భయంకరముగా దీపించునా సూనృతా
చారంబెవ్వరిఁగాని పక్కనుడువఁ జంకించునా ప్రీతియ
య్యారే మిత్రుల నెల్లసోదరులఁ జేయుం జాలుఁగా భూవరా.

అట్టివాఁడింకొక్కఁడు కలుగునా? అయిన— (యోచించును)

అశ్వ—ఋషిసత్తమా! ఇంక నేమో చెప్ప నెంచితిరి.

నార—విశేషమేమియులేదు.

అశ్వ—ఏమో చెప్పనెంచి సంకోచించితిరి. అది సత్యవంతుని విషయమైయుండిన చెప్పవచ్చునేని చెప్పుము.

నార—ఆ సత్యవంతుని గుణములఁ గొనియాడుతఱి మనమున నొకవిషయము స్ఫురించె. అది పలుకుటకైనఁ గొంకెద. ఆయినను దంష్ట్రకార్యమగుటచేఁ జెప్పకుండుట యనుచితము. ఎన్నియో మంచిలక్షణములే కలవాఁడగు లోకమున నుండుట దుర్లభము. ఆ సత్యవంతునికిఁ బెండ్లియయిన సంవత్సరమునకు మృతిగలుగు విధి యున్నట్టు విన్నాను.

అశ్వ
మాళ } హా! హా! (అని చెవులు మూసికొందురు.)

అశ్వ—సావిత్రీ! వింటివికదా! ఇంకఁ జాలింపుము.

సావి—ఏమి చాలింపవలయును?

అశ్వ—ఇంకేమి? అసత్యవంతుని పైఁబడుట.

సావి—అదియొక్కసారికిని జోఁబాలను.

అశ్వ—అయ్యో! పెండ్లియైన సంవత్సరమునకిట్టి దుఃఖముగలిగిన నెట్లు భరింపవచ్చును?

సావి—నా ప్రాప్తియనుకొందును.

అశ్వ—తనయా! ఇంతమూర్ఖత తగునా?

సావి — అయ్యా! ప్రాప్తముఁ దప్పింప నెవరికి సాధ్యమగు. విధి యెట్లువ్రాసియున్న నట్లగు.

అశ్వ — కుమారీ! ఇట్టిచంచలముగల నా యెంగాయకసుతుని గొంతుఁగోసికొనఁబోలునే యీమాటాడకుము. చిఱుతతనమున నీవు ముందువెనుకలు యోచింపక యెంతటిపని పట్టుపట్టినను నేమారక యట్లే పోనిచ్చునా! అకటా! యింక మానుము.

మాళ — నాథా! దీని నింతేల యడుగవలయు! చెప్పినట్లంతయుఁ బోనిచ్చుచున్నావా! ఎనిమిది దినములలో లగ్ననిశ్చయము చేసి మాయన్నకొమరున కిచ్చి వివాహము చేసినసరి. ఇంతటి తల పెద్దతనము లిప్పటికుండియున్న ముందు బాగగు.

(సావిత్రితో)

కం॥ కూఁతురవటంచును జేతః
ప్రీతిన్నను నిన్నినాళ్ళు పెంచినవారిన్
నీ తలిదండ్రుల నెంచక
పోరమున వమానఁబఱపఁ బోలునె తల్లీ॥

సావి — ఉ. అమ్మకు నెల్లకోపమున నాడెదు పోసనమంచు నాఁడె నా
నెమ్మదిలోన ద్రవగతి నెంచితి మోహము సత్యవంతుపైఁ
గ్రమ్మె [illegible] బ్రాప్తము తప్ప నేమిరా [illegible]
సమ్మతి [illegible] మాటలే [illegible]॥

ఇంక మీరు సన్నద్ధులు గాక [illegible]

మాళ — చింతయేమి తీరినది.

అశ్వ — అయ్యో! మాళవీ! ఏదసంతము. ఇట్టుల నెప్పు?

మాళ — [illegible] యేమిమలే! ఇంతచిఱుతప్రాయమున నిట్టిపట్టుదలా?

సావి —

(నిశ్చయము).

అశ్వ — కం. ధీరతయును బలుపంతము
సౌరుజలంపంగ నక్కజంబగు నిటులె
వ్వారును లదన్న మాసదు
నారదుయుక్తిన్ని నేమసంగలవాఁడన్॥

నార— చ. అనవృశలీలనామది౯ నద్భుతమయ్యె నరేంద్ర ధీరమా
ననగద యీవెలందివినినారమె యొందునుసీచరిత్రవె
క్కసమగు నింతభక్తిగలకన్నియకెందు నసాధ్యముండునే
యొసఁగుము సత్యవంతునకయోషక యీతరుణీలలామముఁ

మంచిపోటనేయీ మునిచ్చితిరి. పాతివ్రత్యమఁదప్పింపనగునా? ఇంక యోచింపకుఁడు. భగవంతుఁడున్న వాఁడు.

అశ్వ— భగవంతుఁడున్న వాఁడే
యగునైనను దెలిసి తెలిసి యనుచితమగుపె
న్బాగరునఁ గూపంబునను
ద్దఁగనే భగవంతుఁ డేమొనర్పుం జెప్పుమా ॥

నార— అయ్యో! అటుకాదు. నాకేమో యీతనివలన క్షేమముకలుగవచ్చునని తోఁచుచున్నది. నేనును నాచేతనైనంతవఱకు సాహాయ్యమొనర్చెద. నే మఱియొకసారి వచ్చి సావిత్రితో మాటలాడి నిశ్చయించెద.

అశ్వ— నారదా! భాగ్యము. మీయనుమతి గలిగిన నదియె మాకుఁ గర్తవ్యవిధి గదా?

(నిష్క్రమింతురు).

ద్వితీయరంగము-అడవి.

[ద్యుమత్సేనుఁడు, సానంద, చిత్రాశ్వుఁడు, సుమాలి, ఋషులు, (కూర్చుండియుండ)].

చిత్రా—చూచితివా, సుమాలీ! ఈయరణ్యావాసమే యెంత సంతోషకరముగా నున్నది. పవిత్రములగు కుశాముల సేకరించి, యంతశ్శత్రువుల హరింపఁజాలిన నియమానుష్ఠానము నుపాసించి, పర్ణశాలలలో నధివసించి, సాంగోపాంగముగా నిత్యకర్మవిధి నిర్వహించి, పావనులగు ఋష్యాదుల యనవరత సాంగత్యమున మించిన యీయరణ్యావాసమునకు, కామాద్యరి షడ్వర్గమునకు స్థానభూతమును నిల్లను చీఁకటి నూతిలో ధనార్జనరోగబాధితులై గర్వాంధకారమునఁ గన్నుగానక పాపకృత్యము లొనర్చుటకు నాస్పదమిచ్చు రాజ్యసుఖ మెన్నటికైన నెనయునా!

సుమా—ఔరా! ఏమివైరాగ్యము! ఇట్టియభావంబు నీకు గలుగుట.

చిత్రా—అట్లేల?

సుమా—ఇప్పుడు నీకు రాజ్యమిచ్చెద. గంతులువేయుచుఁబోయెదవో లేదో.

ద్యుమ—సుమాలీ! ప్రొద్దెంతయైనది?

సుమా—రాజేంద్రా! ఎక్కివచ్చుచున్నది.

చిత్రా—ఋషికుమారులారా! మాటలవలనఁ బ్రొద్దుపుచ్చితిమి. ఇంక సమిత్కుశార్థము పోవుదమురండు. (అని ఋషులతో నిష్క్రమించును).

ద్యుమ—సుమాలీ! చిత్రాశ్వుఁడు వెడలెనా?

సుమా—వెడలిపోయెను.

ద్యుమ—నీవేమో యాలోచనము చేయుటకు వచ్చితివంటివి. ఇంతలో ఋషికుమారులు వచ్చిరి.

సుమా—రాజేంద్రా! కోటనుండి నాకు సెలవీవలయు.

ద్యుమ—ఎక్కడికిఁ బోయెదవు, సుమాలీ?

సుమా—సాళ్వపురికి.

సుమా—అయ్యో! అది ఘటకేతుఁడేలు పట్టణమే.

మ. పరివర్తించితి తోడిసోదరమునున్ బాలించి కారుణ్యబం
ధురమైత్రిన్ సమయంగఁ జేసితివి మాదుఃఖంబు లన్నేఁడునన్
వర కే రాజకులాధముండు కపటపూరాత్ముండు దుష్కార్యక
ర్మపరుండౌ ఘటకేతుఁడున్న పురికిం బోవంగఁ గాంక్షించితే.॥

సుమా—రాజేంద్రా! నీమాట నాకుఁ బరితాపముఁ గలిగించె. అనవరతము నమరక్షించుచుఁ దలిదండ్రులవలె నున్న మిమ్ముఁబాసి యాతురాత్ముఁడగు ఘటకేతు నాశ్రయముసహరఁ బోవుదునా ?

కం॥ విడనాడుట మీసంగతిఁ
 గడుకోరికగాఁగ నేను గాంక్షించితినే
 విడరానియొక్క యోజన
 వాడముటఁబొసఁగ నరాజపుంగవ వింటే ॥

ద్యుమ—ఆర్యోడకుండోయిన నిన్నాఘటకేతుఁడు విడుచునా !

సుమా—నేను వానినూరక విడిచినఁగదా !

ద్యుమ—నీయాలోచన యైన నేమి ? ఏమిచేయఁ దలంచితివి ?

[ప్రవేశము: అశ్వపతి, మాళవి, సావిత్రి, ఒకఋషి].

ఋషి—(అశ్వపతితో) రాజేంద్రా! ఇక్కడ నే యున్నారు రండు. (ద్యుమత్సేనునితో) రాజచంద్రా ! మద్రరాజగు నశ్వపతి భార్యయగు మాళవీదేవితోను, పుత్త్రికయగు సావిత్రితోను, మీతో నాకు వచ్చియున్నాఁడు.

ద్యుమ—ధన్యుఁడనైతిని. అశ్వపతిరాజేంద్రా! నిను స్వాగతమడుగఁగాక, పూజయును నేయుదును.

సావి—మాళవదేవీ! సావిత్రీ! ఉపవేశింపుఁడు.

అశ్వపతి
మొదలగు } (కూర్చుండుదురు)
వారు.

సుమా—(స్వ) ఈకన్యక యెక్కడనో చూచినట్లున్నది.

ద్యుమ—చం॥ అగణిత శీలసంపద్ర [illegible] యు భద్రమె
అశ్వ— రాజచంద్రమా
 ధనసమగ్రహాంబునన భద్రమెయూ
ద్యుమ— మీగులఁ [illegible] సుఖియమే
 యాగుఁగద రాష్ట్రమంత్రియును
అశ్వ— సర్వ్యతెయా
ద్యుమ— నీకు రాఁగఁగారణమే
 యగనో,
అశ్వ— నరేంద్ర మిమ్ముఁగనఁ జూచుటె కార్యము
ద్యుమ— నేను ధన్యుఁడన్

కుమా—కం. ఒంటిరిగద,

అశ్వ— ఏమొందితి

కుమా— సందర్శనము

అశ్వ— అయిన?

కుమా— నింకఁ జనవచ్చునె

అశ్వ— (స్వల్పకోపమున) సీ

ఏం దేవరప్పు)

ద్యుమ— నృపసేవుము

తుందుముకీలండు నావిద్యాపకుఁడు

అశ్వ— ఆహా.

ద్యుమ—కుమారీ! ఎంతవిమాషకుఁడైనను గ్రొత్తగ మన యింటికభ్యాగతులై వచ్చి నవారి నిటుహాస్యము లొనరింపవచ్చునా?

కుమా—విమాషకుఁడెప్పుడును సత్యవాది. సత్యేతరము వానికి పుడింపదు.

అశ్వ—ఇక్కను సత్యేతర మేమిగలిగె?

కుమా—రాజేంద్రా! కవలకము. ద్యుమత్సేనుఁడు మీరువచ్చిన కార్యమేమన్న ప్రశ్నముకొలకువచ్చితిననుట సత్యమా?

అశ్వ—సత్యమేయగు.

ద్యుమ—ఉపచారముననే యిట్లాడిన సంమున దోషమేమి కుమారీ!

అశ్వ—రాజేంద్రా! నేనుపచారమున కన్నవాఁడఁగాను. నిన్ను దర్శించుటకేవచ్చితి.

కుమా—అట్లయిన రాజా! ఏదేశమంతయు ఏస్వాధీనమున నేయున్నదా?

అశ్వ—అదియెందుకడిగెదవు?

కుమా—భార్యతో బిడ్డతో నింతమారణ్యమున నున్నవారిని సందర్శించుకొనుటకు వచ్చినాగన్న

ద్యుమ—రాజపుంగవా! ఏకారణమున కేలవచ్చియున్నది?

అశ్వ—సావిత్రీ! ఏయు స్త్రమామలకు వందనమొనర్పుము.

సావిత్రి— (నమస్కరించును).

కుమా—(స్వ) ఇప్పుడు తెలిసె. నది చిత్రాశ్వుని పెద్దపురి. ఈయుపకుమారుఁడు మద్ర రాజని చెప్పినను సావిత్రియని యీకుమారి పేరుచెప్పినను నాకు జ్ఞప్తికలుగదయ్యె.

ద్యుమ—మద్రరాజా! అత్తమామలెవ్వరు?

అశ్వ—నరేంద్రా! ఈయువ మీకోడలు కాఁదగియున్నది.

ద్యుమ—అయ్యో! ఇట్టిదేమి?

కం. దగదొట్టిమృగంబులలో
నెగరోసెడుమాకుఁగోడలేతోడువయగుణా
సుగుణాకర యీకన్నియ
యగుమాకోడలన మేలమాడుటగాదే॥

అశ్వ—తే. గీ. మాతనూజ యొలమి మనసారఁగోరెస్తి
తనయుఁ బెండ్లియాడ మనుజనాథ
పరిణయంబు పొందవచ్చితి మిదియు ని
క్కమ్ముగాని కేరడమ్ముగాదు॥

ద్యుమ—మనుజచంద్రా! నిను సంశయించి యాడినమాటకు ననుక్షమింపుమని వేడుకొనుచు నీమాట యెంతనమ్మదమనినను విధిబలమున మాకుఁగలిగియున్న దుష్ప్రాప్తి పిందలంచినవెంత సంతోషము మాకుఁగలుగునోయను సంశయముతప్పక పొడముచున్నది. రాజ్యభ్రష్టులమై యరణ్యమునఁబడియున్న మాకీయుత్కృష్టభవము!

అశ్వ—మానవేంద్రా! సంశయింపకుము. ఈకన్య నాకు సావిత్రీదేవి వరప్రభావమునఁ గలుగుట సావిత్రియనఁబరఁగు నీకన్యకు దైవయోగమున మీకుమారునిపై మదిగలిగి యున్నది.

కం. అన్నన్న యరణ్యంబున
నున్నాఁడన రాజ్యమేలుఁగ కున్నాఁడననే
మన్ననఁజిత్రాశ్వుండే
మన్నాఁడుండనియె ధీరమానసకంటే

కావునఁ బరిణయించొనర్పుటకే తోడ్తెచ్చితి. నాయాన విశ్వసింపుము.

పాన— సీ. అమ్మాయిసావిత్రికమ్మందు [సరసుఁబిలిచి] సేకుమా
తలనిమిరి
తనయుపై మదియెట్లు తవిలెఁ జెపుమ
సావి— యమ్మరో దైవయోగమ్మునఁ బ్రభవించె
ఘనమోహ మది బ్రహ్మఘటనమ్ము
పాన— అత్తమామలమన్న నంధులమేమమ్మ
సేవపుట్టకొల్వ నిచ్చగింతె
సావి— ఏవగింపఁగఁబాప మెనయదే శుశ్రూష
యొనరింతు నెవ్వనా యోపినంత

సావి— యీకాలములె మాకు నాహారమిందునీ
కేలీల రుచియింపఁజాలునమ్మ

సత్య— పాలుపారమీరలు భుజియింపఁ గలపదా
ర్థమెనాకుఁ బరమామృతమ్ముగాదె

సావ— వనిరాజ్యహీనుఁడై వనరువాని జరించి
యేమిసుఖంబునీ వెనసెదమ్మ

సావి— సతతంబు భక్తిమైఁ బతికిని శుశ్రూష
సలిపెడు సౌఖ్యంబె చాలునమ్మ

ద్యుమ— అలివేణి నీవుమాయమ్మవుగానిన్ను
దిలకింపఁ గన్నులు గలుగవకట.

శైవ— యింతటి పతిభక్తి యొసఁగునే పరమాద్భు
తమునించె నీచరిత్రములతాంగి

సావి— తే. గీ. తల్లి నన్నింత కొనియాడఁదగునెనీకు
నెనయెప్పుడమిఁ బతివ్రతలనెడువారు
వారికే కనుంగనఁగట్టు పట్టు పేసీదు
మహిత ధీరపాతివ్రత్య మహిమగాదు.

ద్యుమ— ఆహా! దైవమునకిప్పుడు మాపైఁ గరుణగలుగుచున్నది. సావిత్రీ! మన మీయడవులలోఁబడిన యిడుమలన్నియు నేఁడే తీరెను.

శైవ్య— రాజేంద్రా! ఇంకాలస్యమేటికి? ప్రయాణమునకు కాయితమగుదము. మీరలు సహా మాకిటికి విచ్చేసి నన్ను కృతార్థునిగా వింపఁగలరు.

ద్యుమ— రాజచంద్రా! నీయాదరణమగణ్యము.

ఉ. పెక్కువగాఁగనించితివి విశ్రుతసత్ఫలసన్నిపల్లవా
స్నెక్కువయైన నీమనవిమాత్రమునన్ పఁగపిన్నపింతునేఁ
డక్కట రాజ్యబాహిరులమై కనుఁగన్నులు గానకున్న మే
మెక్కడ పెండ్లి కేయరుగుటెక్కడ మమ్ముఁమన్నింపుభూవరా!

శైవ్య—

చం. విడువక భక్తిమైఁబురికి వియ్యమువారలు నేను రేపఁగా
నడుగుటసంగనెందు విధియాట వచించినంతెకాని మీ
తొడరులెటుంగనే సమయమెంచిమె వెంటనెనాతనూజనేఁ
డెడపక యిందెనీసుతునకిచ్చి వివాహమొనర్పఁ దెచ్చితిన్!

కాత్రునన్ను నిత్య క్షమింపవలెను. రాజేంద్రా! నీ రెవ్వరో వా వానిచేత నిసుకొన కొసంగి పరిణయ మహోత్సవ మొనరింప సర్వసన్నాహముతో వచ్చియున్నాడో? చతురంగబలములను కూడ బేరాగలరు.

అనుబంధము 20.

ద్యుమ—రాజచంద్రా! నాకొడుకు నీ వ్యాఘ్రరూప మగుగదా! మీయనుగ్రహమునకు నే గృతజ్ఞుడనై యుండగలవాడ. కాని మీరుంచినంత మహోత్సవ మొనరించుటకు నే నుండబడ మనుసంపుటమాత్రము సమకూర్చింపను. అరణ్యమున నాకలముల దినుచున్న మాకు మహోత్సవములా? మాకు దగినకొలది మర్యాదలు మాత్రమే యుండనిమ్ము. అదిగాక మాకుమాధవితో నాలోచింపలేను. ఇంతలోనే యాతడు వచ్చును.

సుమా—రాజేంద్రా! మీకొడుకు నడుగకలసినపని తేలేను.

ద్యుమ—సుమాలీ! అట్లగునా? వాడేమనునో?

సుమా—ఏమైన ననిన నాకొక యుపాయమున్నది.

ద్యుమ—„పెండ్లిసందడిం బెండ్లికొడుకు నేమఱచిర"న్నట్లంత యాతురతయేల?

సుమా—నేను తరవాతిని. నాకొక మంత్రము తెలియును.

ద్యుమ—ఏమిమంత్రము సుమాలీ?

సుమా—అదియొక్క నడుమంత్రము మంత్రము. చతురక్షరి.

ద్యుమ—ఏమిటిదది?

సుమా—„పెద్దపులి" ఇదియేమంత్రము.

సావి—(యోచించి చిఱ్ఱుపిక్క చెప్పుకొని నిగ్గుపడును).

ద్యుమ—పెద్దపులియేమి? నీమాటలు చిత్రములుగానున్నవి.

సుమా—పెద్దపులి మహాత్మ్యమింతని చెప్పవచ్చునా? దాని చర్మము మంత్రమూర్తియగు శంకరునకుడుగర. జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులు మాటలమలుగల్పించి దీనియందుద్భవించిన యొకదాని రెండు పాదములను మఱియొకదాని మూడుపాదములును గొని నడుమ నెనుబోతు నాల్గుకాళ్ళ నిలికించి గ్రాసునకొంతెంచిరి. ఛందశ్శాస్త్రజ్ఞులొక మనోహర వృత్తమునకు దీని పేరిడి పలుమాఱు వాడుచుండిరి. దానినించుక ముఖభంగముచేసిన గలుగుదానికి మహపురుషులు పేరిడిరి. మఱియు పెద్దపులి నేర్పడు గణమును బంగ్రమున నిచ్చిరి. యోచింపగా పెద్దపులియు నశ్వపతియు నొకటే గణముగదా? (తనలో) అయిన „అశ్వపతి" ముఖభంగమైన శ్వపతియనుగాని గళపతి కాజాలదు.

ద్యుమ—ఏమిసుమాలీ! నీయర్థములేనిమాటలు?

సుమా—అర్థమున్న మనీయనర్థములుండునా? మాకేల? మీరింక పెండ్లిపనులు చేయుడు నేనింతలో వచ్చెద. (నిష్క్రమించును).

తృతీయరంగము-అడవి.

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుఁడు (సమిత్కుశలతో)]

అనుబంధము 21.

చిత్రా—సీ. పరిపాలన మొనర్పఁ దరుగిరుల్ నిండిన
త్వాలవు నిండెడిమహా విపినమయ్యె
వనయుంబు రాజ్యతంత్రాలోచన లోసంగు
మంత్రులు శబర కుమారులైరి
జతఁగూడి వెన్నాడు చతురంగ బలములీ
మిలిమిలాలు కానన మృగములయ్యెఁ
గసిడీల వలచేతియసి ద్రిప్పి నటుకాడ
శత్రువులీకుశల్ సమిధలయ్యె
తే. గీ. ఎన్నినాళ్ళని యీరీతి విన్నఁబోయి
నెవ్వగలడంతు నన్నింతలవ్వసేయఁ
గ్రూర దైవంబు నకునెంత వైరమో గ్రు
యుంగఁగటకటమొంతని యంగలార్తు||

అకటా! ఎన్నిదినములని యీదుఃఖమును భరింపవచ్చును. విధికింతకక్కటికము లేని సంగ యుండునా? నాకలికంద్రములఁబాసి పోకఁజాల. ఊండి వారిసుఃఖమును జూడఁజాల భోజనశయనాదులు మొదలగ్గాని యన్ని కార్యములఁ గకలము పరాధీనత గలిగించి బ్రదుకు నిరర్థకముగాఁ జేయుఁగా యంధత్వము? అగ్ని మూడినపుడంతయు హృ దయము కుమిలిపోవుగదా? అక్కటా! అంధత నేమనవచ్చును! ఎట్టిరోగమైన నెట్టిబాధయైనఁ దాళవచ్చుఁగాక కన్నులు లేకున్నమాత్ర మోర్వఁదరముగాదు. తాఁజూడఁజాలమిచే వచ్చినవారిఁ దెచ్చిన వస్తువుల వీరెవ్వరది యేమని యొరులఁ నడుగ వారు చెప్పుకొనునప్పుడు గలుగు బాధ్య చెప్పశక్యముగాదు. ఎల్లవేళల భుజియింపఁగల పదార్థములగ్గడింప వలసివచ్చినందుకై యొరులు విసికికొందురో యని భీతిల్లి కలఁగుట చెప్పనలవిగాదు. గ్రంథాంతర భావములు వినఁగోరి యొరుల జమ్మతున్న మాటిప్పుడు తీరకున్నదని ప్రాణములఁ దలఁకింపఁగలను. ఎంతయుత్త సరములఁబోవలసిన పనియున్నను విడిచికొని పోవువారు సందర్భింపని పేళ నయ్యయ్యో! యిట్టియిడుమలనొంది పదుసంతాపము వహింపఁదీరును. ఇట్టిపరాధీనతతో నాపితరులు కనరుచుండ వారి విడువఁగలనా—మరణమొందఁగలనా?

సీ. పోషించి యొరుఁడింత చూపెఱిప్పఁగాని
తనవారిఁ బెరవారిఁ గనఁగలేము
యిదియిట్టిదని లాతు లెఱుఁగఁ జెప్పఁగాని
యేపదార్థము భుజియింప లేము
పలువారు చదివిచెప్పఁగాని సద్గ్రంథ
సముదాయ మింపైనఁ జదువలేము
దయనొరుల్ గేల్పట్టి దారికీడ్చఁగాని
యడుగులు నాలైన నిడఁగలేము
తే. గీ. సంతతానంత దుఃఖమగ్రాంతమయిన
నారత వ్యథయవిరత పారతంత్ర్య
మార ననిశంబు మరణంబె కోరఁ జేయు
నంధతయయారె వలఁబదయ్యారుల కెన॥

అక్కటా! రాజ్యము గోలుపోయినమాత్రముననే కన్నులుపోయినట్టి పుత్రద్రోహము మూరిరాసురాత్మ నంపినవింటి మే? అట్టపకపంక్తి మెడపైఁ బలపెట్టుకొనియుండి గి దీర్పలేక యనాధగతియున్న క్షత్రియనాథుఁడనుమేమి? గొప్పకును గాదిప్ప గానుట కేమఁగాఁదీయ సంకటదియు నంధజనకులఁ జాసిపోవఁజాలని నగ కేనుచేయుదు? అహా! రోదసీపరిపూర్ణ కృష్ణాంధకారమధ్యమున కోపంబెముఁన కాలకాలమగు నాకిలిప్పఁజీ సమీపలపైనుక్కు చూపఁ బోప్పుడిదియు. శత్రురాజుల కీర్తిపమల్ప స్వర్గసంగి గాడి వాఁడిచూపు నాకిది వాలమిప్పటి కళలపైవాఁడి చూపుచున్నది. ఔరా! విధికృత్యము? ఇదియున్నియు నటుండఁ బ్రోత్సహనియున్నంతలోఁ గృపాండి యుండుమనన్న నామనంబెట్లటులల్లన నాడుచుఁ బంపిత చింతాజ్వాల మైగ్రుచున్నది. ఎంత మట్టమన్నను సావిత్రిపైఁ జింతమానను. సావిత్రమానిప ధర్మపైనా రయులనియుంతె యూఁడిల్లుదమన్నను నూఱడిల్లనిష్యము. ఆ కన్యపై నెంతమనసులు పుట్టఁజెల్లునే? ఘోరారణ్యమున నాకిలమందిని బ్రమసినాకును నా రాకాసుధాకరాననకును నెక్కడితారతమ్యము? అకస్మాత్ దర్శనమాత్రమున నాలితక్రమము ప్రతిజ్ఞయొనర్చి నన్నుఁగాఁకోరులఁ గోరనని యాచెలి పచించిన మాటలన్నియు నిక్కమని విశ్వసింప వచ్చునా? కామము సుఖముతో సుఖ్యవించి క్షణములో నశింపవచ్చును. మోహ మున నెన్నిపట్టుల నట్టిదిరయేయును. ఘోరారణ్యమున శాపిల్లాలము పిలిమికొనివచ్చిన కాలమున నెనోకళ్ళన నిక్షుకృత్యమునకు మెచ్చి యుప్పదుఃఖించిన సంతోష మునఁ బాడమినత్క్షణిక మోహమున మందు వెనుకలు యోచింపక యుత్తియాపలు కులాఁడి యాడినమాటలన్నియుఁ గప్పనిమాటలని నేఁబాటింపవచ్చునా? ఇట్టియని యత స్నేహములు కనుకప్పన వెంటనే నశింపవా?

ఉ. పన్నగవేణి నాయెడల బాళిరహింపఁగ నాఁడు వెంటనే
తన్ను వరింపుమంచుఁ దలిదండ్రులయొద్దకు రమ్మటంచు న
న్నన్నివిధంబులన్ బిలిచె నక్కట యాతమి నేఁడునుండునో
కన్నడచేయునో మఱలఁగానఁగనైననులేదె దైవమా॥

నాఁడే యారమణీమణి తలిదండ్రులయొద్దకుఁ బోతినైతిఁగదా! అయ్యో! రాజ్యము నాసి జననీజనకులతో నరణ్యమునఁబడియున్న నాచరిత్రము వినిన యాలోల లోచన తలిదండ్రులు నన్నాతలినానన చేపట్ట సమ్మతింతురా? సమ్మతింపకున్న నాయతి వేరే యేమిసేయఁగలను? ఇదివఱకే యాపంకేరుహాననకు వివాహమైయుండిన నుండవచ్చుఁగదా! నాపై మోహాతిశయమున నన్నుఁగాంచిన మాత్రముననే యుక్తాయుక్తములు విచారింపక యాతన్వంగి పిలచెను సర్వలక్షణసంపన్నుఁడైన వాని కవనికిన వాక్యసౌందర్యము యాలవికపనితో నెనస్న నాకొఱకై యాతన్వి యుండునా? ఇదేమిమాట! అనింతియులేక మహిమాలి శయమునగల యొరాకుమారున కారమణీమణి యీవఱకె యంగికరించి యనంతసుఖముల నిచ్చుచున్నదో. నేటిలనై పలవించుచున్నాఁడఁగాక. ఆహా! అప్పుణ్యాత్ముఁ డెవఁడో?

సీ. కిన్నెరవాణి యల్లముద్దు పలుకులు వినఁగల్గు
పొలుపొందించిన మహాపుణ్యుఁ డెవఁడొ
తమ్మిమోముబోణి కౌఁగిలింగ సుఖంబు
నలరఁగాంచిన సుందరాంగుఁ డెవఁడొ
హరిణాక్షి యాస్యకమలంబు ముద్దాడు
మహిమఁ గల్గినయట్టి మహితుఁ డెవఁడొ
జలజాక్షి వెలలేని వలపు మోహమునఁ దగఁ
దనుభాగ్యముఁ గన్న ధీరుఁ డెవఁడొ

తే. గీ. చంద్రవదనతోఁ దనివి సర్వాంగములను
గూడి యనుపమ సుఖంబుల నలరఁ జేయఁ
గోలుకొనియాకె యానంద జలధిలోల
నాడినట్టి మోహనాంగుఁ డెవఁడొ॥

అయ్యో! యప్పుణ్యము నాకుఁ గలుగునని నమ్మితినే. ఎట్టి కోరిక. ఆయుష్షుండగ యింక మఱవలేను. అయ్యో! ఎట్లు మఱవఁగలను? ఆరూపమును మఱతునా? ఆయాదరణము మఱతునా! ఆమృదువు మాటల మఱతునా? ఆయాలింగన సుఖంబు మఱతునా? ఆనాఁడిచ్చిన వెలలేని ముద్దుల మఱతునా? ఏమిసేయుదు! ఏదియు చినను నాకాంతామణి మోహపుఁజూపుల నెట్లుమఱతు?

సీ. పులిరాకఁ బరువెత్తి నలుదిక్కు లవిభీత
హరిణి నాఁగనిన దెప్పరపుఁజూపు
ఎదు రేగు ననుగాంచి మదిభీతియును బ్రేమ
గలయంగఁ గనిన బెగ్గలపుఁజూపు
పులిఁజంపి తెలిసితుఁ దెలియని గతినున్న
తఱినన్ను గని తత్తరపుఁజూపు
గనుసన్న నొకయింత గమకించు వేళన
దనివిత్తుఁగనిన చిత్తరుపుఁజూపు
తే. గీ. శ్రమము దీఱఁగ నేలనఁ జాలిమాట
లాడనా కన్నులోచన యనుటసార్థ
కముగ నానంద బాష్పములు నుఁగఁగనిన
మగువ మోహంపుఁజూపునే మఱువఁగలనె.

రెండియు

సీ. వెడలి పోదు నన్నఁ బ్రేమంబుఁ బాలయల్కఁ
గలపు దైన్యముతోడి వాఁడిచూపుఁ
ననమాట కంటకమున్న నను నిల్వుమని వేఁడు
పగిది దెల్పెడు నిడువాలుచూపు
నా మోహ మెఱిఁగింప నా మోవి మునఁగన్ను
లరమూసి కనిన యయ్యారిదిచూపుఁ
దినతగ్గికంప్రములొద్దకు నన్నుపిల్చువో
ముసినవ్వు వెన్నాను ముద్దుచూపు
తే. గీ. తెరలి చనువేళఁ బలుమాఱు తిరిగితిరిగి
యుపలి ననుఁజూచుచో నిట్టిదట్టి దంచు
నెంచరాని కడంగి వర్ణించరాని
మగువ క్రేగంటిచూపు నేమఱువఁగలనె.

ఆ కళంకమణి కలలేని కొలఁదప్పటికి నాకన్నులకుఁ గట్టినట్లయియున్నదే. ఏమి చేయుదును. (ఉస్సురని కూరుచుండి కన్నులుమూసి యొక్కింతూరకుండి) హా! సావిత్రీ! ఇన్నిదినములకు నీకనుగ్రహము కలిగెనా! నాపాలిభాగ్యలక్ష్మీ! మాసావిత్రిం దలఁచుకొనివచ్చితివా! నిన్ను కరవాలమున ఖండించితిని. (అని లేచి కన్నులువిచ్చి) అయ్యో! నాగతి కేమనవలయు. కన్నులుమూసి సావిత్రిం గాంచుట నిద్రలేని కలఁ గాంచుట యయ్యెఁగా? నాకట్టిభ్రాంతి.

[ప్రవేశము: పస్తున్నట్టున్న యొక వృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు.

† [illegible]]

అనుబంధము 33.

బ్రాహ్మ— చాలబాధఁ బొందినాఁడ [illegible]
చాలుననిన్న గావుమింక [illegible]
యూరకించి [illegible]
ఖాలిఁదీర్చువారలె [illegible]
పాతకమ్ముఁ గానలోన [illegible]
[illegible]
బ్రహ్మమాన [illegible]
[illegible]

ఎవరయ్యా యిక్కడ? సాళ్వపురము [illegible] అహా!

చిత్రా— నీ వెవరవు.

బ్రాహ్మ— వృద్ధబ్రాహ్మణుఁడను.

చిత్రా— అది చెప్పనక్కఱలేదుగదా! ఏ యూరు!

బ్రాహ్మ— మద్రపురి.

చిత్రా— మారాజు అశ్వపతిగదా? అతనికి [illegible]

బ్రాహ్మ— అతని పురోహితుఁడఁగదా!

చిత్రా— అతనికి సావిత్రియను కూఁతురున్నదే [illegible] నా!

---

† ఇది నాదనామక్రియరాగము-ఆదితాళము [illegible] ద్రయోదశ ఖండంబున సమస్తము. అపూర్వము.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! అయమక్రోశకే నాకింత భయమవచ్చినది.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! అదియేమి ?

బ్రాహ్మ—అకట! నీకెందుకు? మార్గము చూపరాదా? లేకున్న నాకుఁదెలియకనరాదా?

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! కలఁతచెందుచున్నావేల. కొంచెము విశ్రమింపుము. నేను నీకవశ్యము సాళ్వపురి మార్గము చూపఁగలను. (సమీపమునకుఁబోవు)

బ్రాహ్మ—అయ్యో! ఏమిట్లు సమీపమునకు వచ్చుచున్నావు? నిన్నుఁజూచిన భయమగుచున్నది.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! భయపడకుము. నే సద్వంశ సంభూతుఁడ.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! ఇట్టి సద్వంశ సంభూతులే దారిలో నెన్ని నాకపనయమునుఁ గావించిరి. నే బ్రాహ్మణుఁడనయ్యా! నాయొద్ద నేమి యులేదుసుమా.

చిత్రా—అయ్యో! భూసురా! ఏటికిట్లు భయపడెదవు? మద్రపురీ వృత్తాంతములు కొన్ని నాకుఁజెప్పి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుము. నిన్ను సాళ్వపురికిఁ బంపెద.

బ్రాహ్మ—అయ్యా! దారిఁజూపుటకు లంచమడిగెదవా! నీ వసనముఁజూడ నీవు నన్ను సాళ్వపురికే పంపుదువో—యమపురికే పంపుదువో సంశయముగా నున్నది. సమీపమునకు మాత్రము రాకుము. అంతయుఁ జెప్పఁగలను.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! ఇట్టిదియుంగలదా? ఇందే యుండెదనెమ్ము. కూర్చుందుము. సావిత్రిఁగూర్చి నీకు బాగుగఁ దెలిసినంతవఱకు జెప్పుము?

బ్రాహ్మ—అదేల యడిగెదవు? నీ వెవఁడవు!

చిత్రా—నాసంగతి యటుండనిమ్ము. నేనడిగినదానికి బదులుచెప్పుము.

బ్రాహ్మ—నేమొదటఁ జెప్పను. నీవే ముందుఁజెప్పుము.

చిత్రా—ఆమెకు వివాహమైయున్నదా? (స్వ) సర్వేశ్వరా! నిర్వహింపుము.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! అవివాహముననే యున్నది. ఆమె మిత్రాశ్వుఁడో—స్వత్రాశ్వుఁడో—

చిత్రా—చిత్రాశ్వుఁడు.

బ్రాహ్మ—కాను చిత్రాశ్వుఁడు మఱి—నిత్యకంటకుఁడో—సత్యవంతుఁడో—

చిత్రా—సత్యవంతుఁడు.

బ్రాహ్మ—ఎవఁడో యొక్కఁడెఱుఁగను! వానిపై మనసుఁగలిగియుండెను. తల్లిదండ్రు లెంత చెప్పినను వినక మూర్ఖభావమున నుండెను.

చిత్రా—ఇప్పు డేమయినది.

బ్రాహ్మ—నే నీకో యుపాయమెువచ్చునంతకు గనిపెడెను.

చిత్రా—ఇప్పుడు వదలెనా ?

బ్రాహ్మ—వదలియుండదని నేను సాళ్వపురికిఁబోవుచున్నాను.

చిత్రా—పార్శ్వపురికేమకు !

బ్రాహ్మ—అందు ఘటకేతుఁడను ధర్మాత్ముఁడు రాజ్యమేలుచున్నాఁడఁట. అతనికొడుకునకు సావిత్రినిచ్చి వివాహముచేయుటకు—ఏమయ్యా! ఏట్లుచూచుచున్నావు! నేను దీనబ్రాహ్మణుఁడను వారియొద్ద నేమియు లేను.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! ఘటకేతునికొడుకునకుఁ బెండ్లియాడుట కా సావిత్రి సమ్మతించెనా!

బ్రాహ్మ—నేనుండలేదా సమ్మతింపఁజేయుటకు ?

చిత్రా—ఏమి చేసితివి ?

బ్రాహ్మ—ఆ సత్యవంతుని సంగతి తెలిసికొనరమ్మని మహారాజు నన్నంపెను. పోయి పట్టుపోయి యెదురొకని సంగతిఁ జెప్పి యాచించితిని.

చిత్రా—ఏమిచెప్పితివి ?

బ్రాహ్మ—అదియంతయు వినవలెనా! అమ్మా! మగల సమీపమునకు రాఁబోదని తో నేఁబోయెదను (అని లేచుచుండె)

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! కూరుచుండుము. నీ సంగతంతయు. నను సమస్కరించితేఁ జెంతయు నేమిచెప్పితివి చెప్పవా?

బ్రాహ్మ—(కూర్చుండి) చేసిన పాపము చెప్పనలవియగునా. కాఁబట్టి చెప్పెదను. ఆ సత్యవంతుఁడు [illegible] చచ్చునని తెలిసికొని [illegible] మీకిచ్చుటకు [illegible] యెట్లున్నదో తెలియుకుండఁబోయినాఁడని చెప్పి సరి [illegible].

చిత్రా—(లేచి) హా! సావిత్రీ? ఎంతపని! [illegible] నిన్నేమి చేసితిని! ([illegible] పడును.)

బ్రాహ్మ—ఓకో ఏమిటిది. ఇదేమి. ఎంతపని చేసితిని! చిత్రాంగీ! (కన్నీరొత్తుకొను గడ్డమును. తలను [illegible] విడిచి సుమతిఁ బిలుచును).

చిత్రా—సుమతీ!

సుమ—ఓ !

చిత్రా—ఏది చిత్రము వేసితివి? ఇట్లుల యుంచితివి?

సుమ—నీవు చెప్పినప్పుడు ఖైరాగ్యమునకు తగిన మాటలాడితివి. [illegible] పురి స్వర్గాంత మెట్లున్నదోయని యుత్తరిసిరి.

చిత్రా—సుమతీ! నాకెంత మూర్ఖతనము తోఁచినది? [illegible] ఎంత వైరాగ్యము [illegible] నా వివాహము [illegible] కాలమే యవ్వచున్నది. నిక్కము సుమతీ !

సుమ—ఇప్పుడా సావిత్రియు [illegible] చెల్లెలు [illegible] !

చిత్రా—సుమతీ! ఇట్టివారలు [illegible] !

సుమా—ఇప్పుడున్న స్థితిలో నాయుబలవచ్చినను వళదంముప్రకారంబోలు?

చిత్రా—అయ్యో! మిత్రమా! ఆసతీమణి వర్ణనమునకై యిప్పుడేమిచ్చిన నిత్తునుగదా!

సుమా—సత్యవంతా! నేనిప్పుడా సావిత్రింగొచ్చిన నాకేమిచ్చెదవు?

చిత్రా—సుమాలీ! ఏమనుచు హాస్యము చేసెదవు?

సుమా—ఆసావిత్రి యిప్పుడు మనపట్టణాలకే వచ్చియున్నది. పోదమురమ్ము.

చిత్రా—సుమాలీ! నీవు సమయము నెఱుఁగక నవ్వులాడెదవు సుమా!

సుమా—ఇంతలోనే నిలకేమిసమయము? లగ్నమునకంతయు సిద్ధము చేయుచున్నారు. రమ్ము.

చిత్రా—ఇంకొక్కగడియ నేను నాకుఁ గోపమువచ్చును.

సుమా—నేనందుకు ధూపము చేయఁగలనురమ్ము. (ఈడ్చును).

చిత్రా—(కోపమున) నేనిప్పుడురాను.

సుమా—నీవు రాకున్న నేనుపోను (పట్టిలాగును).

చిత్రా—నీదేమి శనివేషమోయి!

సుమా—శనివేషమా? ఆశని యిప్పుడే రాశినున్నాఁడు! ఇదివఱకు సింహారాశినుండెనో? ఇప్పుడు కన్యాముఖుఁడైయున్నాఁడు. మిగుల దృష్టిగలిగియున్నాఁడు. మీతండ్రి కలుచుచున్నాఁడు. పోవుదిసుమమ్ము. (పిలుచుకొనిపోవును).

ద్వితీయాఙ్కము-తురీయరంగము.

పర్ణశాలలో వివాహ వేదిక.

[ప్రవేశము: ద్యుమత్సేనుఁడు, అశ్వపతి (పీఁటపై) చిత్రాశ్వుఁడు, ఋషులు].

ఋషులు—(మంత్రములు చదువుచుందురు)

(సానందా మాళవి పులకితవపుస్సు సావిత్రింబిలుచుకొని వచ్చును).

మాళవి—(సావిత్రిం జిత్రాశ్వు దక్షిణభాగమున నొకపీఁటపైఁ గూర్చుండఁబెట్టును. మంత్ర పఠనము జరుగును.)

అశ్వపతి / మాళవి } (సావిత్రిని చేతులలోనుంచి)

సీ. వయఃశీలురౌ సానందాద్యుమత్సేను
లారమా వియ్యము వారలార
సావిత్రీ దేవి మహావరంబునఁ బుట్టి
యొసఁగు సావిత్రి మా యేకపుత్రి
సానురాగమునఁ బదునాఱేండ్లు పెంచిమీ
తనయునకొసఁగితి మనఘులార
మీకొప్పగించితి మాకన్న నేఁడు మా
తనయ నాటింక మీతనయగాని
(సావిత్రిని వారి యొడిలో నుంచి)
తే. గీ. ముందు వెనుక తెలియంగని ముగ్ధ బాల
అలతకోర్వని సుకుమారి యనసురాలు
కపటము లేక గ్లస్గ్లసఁబనులు నేర్పి
కటువుఁ బాలింపుఁడో దయాభరణులార

ద్యుమత్సేనుఁడు—రాజపుత్రా! మీరింత చెప్పవలయునా! మా తనయకంటె నింకఁ దెక్కు—డుగాఁ జూచుకొందుము.

సానంద ద్యుమ }

సీ. ఘనశత్రు దుష్కృత్యమునఁ జీకులగుమాకు
సిరిసంగతియుడంగ సరకుగొనక
తులలేనివలపూని మలయమ్మబలుప్రేమ
కలిమిఁగన్నపొలంతి లలినొసంగి
దయమానిలయమానతమనూనవిభవాలి
శ్రేయమూస వియ్యముసలుపు వామ
నయనసావిత్రి మాసయనన్మైనయకీర్తి
స్వయంబుఁ [illegible]మిమీరాదమఱవుఁ

(సావిత్రిసంబోధించి)

తే. గీ. డమ్మరావమ్మ మాయమ్మయన్నమిన్న
నిన్నునోచన్మైతిమి కాంచగన్నలారి
పెట్టపట్టితి మాపట్టిదిట్టవౌచు
గట్టుపట్టిచేపట్టు నీబొట్టుఁ గాచు.

1వ ఋషి—ఇంకవేళయయినది. అగ్నిసమీపించినది. (రెండు నిమిషములకు నారకి పెండ్లి సంవిధానములు సేయుదురు).

1వ ఋషి—సుమంగలీరియం వధూరిమాం సమేతపశ్యత!
సౌభాగ్యమస్యై దత్వాయథాస్తం విపరేతన ॥

2వ ఋషి—తేభింవాసు జనయంతి దేవాః। తాంస్త్వమాపాః పరావోవదంతి।
సానోమంద్రేషమూర్జం దధాన ధేనుర్వాగస్మానుప సుష్టుతైతు॥

3వ ఋషి—ధృవం తే రాజా వరుణో-ధ్రువం దేవో బృహస్పతిః।
ధ్రువంత ఇంద్రశ్చాగ్నిశ్చ రాష్ట్రం ధారయతాం ధ్రువం ॥

అశ్వపతి మాళవి } (యిరువురులేచి సావిత్రిం బిలుచుకొని)

కన్యాం కనకసంపన్నాం-కనకాభరణైర్యుతాం ।
దాస్యామి విష్ణవే తుభ్యం-బ్రహ్మలోక జిగీషయా ।
కన్యామమాగ్రతో భూయాత్-కన్యా మే దేవి పార్శ్వతః ।
కన్యా మే సర్వతో భూయా-త్త్వద్దానాన్మోక్షమాప్నుయామ్ ।
విశ్వంభరః సర్వభూత-సాక్షిణ్యస్సర్వదేవతాః ।
ఇమాం కన్యాం ప్రదాస్యామి-పితౄణాం తారణాయ వై

కన్యాం సాలంకృతాం సాధ్వీం-సుశీలాయ సధీమతే ।
ప్రయతోఽహం ప్రయచ్ఛామి-ధర్మకామార్థ సిద్ధయే ।
శ్రీమన్నారాయణ స్వరూపాయ-శ్రీమద్ద్యుమత్సేనపుత్రాయ ।
చిత్రాశ్వాయ శమాదిలక్ష్మీ-స్వరూపాయ తుభ్యంప్రజా ।
నాహార్యకామః పతిసావిత్రీమిమాం-తుభ్యమహం సంప్రదదేనఘ ॥

(అని సత్యవంతునికి ధారపోయును.)

చిత్రా—దేవస్యత్వా సవితుః ప్రసవే అశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణోహస్తాభ్యాం ప్రతిగృహ్ణా ॥ (అని గ్రహించును).

3వ ఋషి—ఇంక నలుగులు హోమములు కానీరు.

1వ ఋషి—విశేషముగా ముత్తయిదువులు లేరే!

సుమా—నేనుండలేదా! పెద్దము తెమ్మనను. (మాలిని. సానందలు హారతి పళ్ళెములు పట్టుకొని అంగనలు పాటలు పాడుదురు).

అనుబంధము 23.

—() ద్వితీయాఙ్కము సమాప్తము ()—

శ్రీ

సావిత్రీచిత్రాశ్వ నాటకము

తృతీయాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

పర్ణశాలముందటిస్థలము.

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుఁడు, సావిత్రి (నడచుచు).]

చిత్రా— ప్రియసఖీ! చూచితివా! ఇప్పుడీవనంబున మసలుచున్న సుఖమనిపించును. ఎంతో సంతుష్టి పొందియున్నాను. ఇదియంతయు నాగరికులగు మహారాజ్యా ములచేఁ జిక్కిన దయలేని మానవులు సుఖదుఃఖముల తారతమ్యము తెలియ నేరా రియుండవలయుఁగాక, గగనోన్నతములగు సౌధశిఖరములయందు బంగారుతూగుటుయ్యాలలో మణిభూషణములు పట్టుబట్టలు ధరించి ప్రియసమానులతో విహరించు రాజులకును. ఖరవృక్షకంటకములలో నెల్లవేళల పరితాపములను జెందియుఁ గాననమాత్రమే కన్నులఁ జూచియుండు నాటవికులకు నించుకైన భేదము లేదని తోఁచుచున్నదికదా!

సావి— ప్రాణనాథ! తలవాకిటఁ బడినట్లంతయు, దానికే సంతుష్టినందుదురు. సంతుష్టియే సుఖమునకు మూలము.

చిత్రా— ఇదిచూచితివా! ఈపక్షులెవియో కిలకిలారావముఁ జేయుచున్నవి.

సావి— ఇవి చక్రవాకదంపతులుగదా!

చిత్రా— మఱియేమిటన్నవి?

సావి— సాయంకాలమయినందున దీనభావముఁ బొందినవి!

చిత్రా— ఆహా! అప్పుడే సాయంసమయమాయెనా! నిజముగదా!

మ. ద్యుమణిశ్రీచరమాద్రిఁ గ్రుంగ ఖగసందోహమ్ము లిమ్ముల్ మ్రాకులం
దమితోఁ జేరి కలంగెఁ గడు సాంద్రంబయ్యెఁ గోలాహలం
బు మహోదగ్ర మృగావళుల్ పరిభ్రమింపంగ స్వవాంఛాన
మ్ములఁ బైయినుఁ డేగఁగాఁగ వనకాంతాక్రాంతసంభోగయుక్

సీ. వేణిమిన్కులవేల్పు నెడలవంటవలంతి
చలిపోవఁదొడఁగెను కంబళమనంగ
మహసయ్యెఁ గొల్వసమయకాంత పర్చిన
జాంబవ తులసీకదంబ మనఁగ
హరితరోధన ప్రహ్లాన్నదాసకళిక
స్వైరదానళుల్బల తెంచుననఁగ
కెలిగుబ్బలుల పీడిచిలుపత్రేని బలం
బొడయుఁ జేరఁబలపొంది డాసెననఁగ
తే. గీ. నింగిఁ జెంగు మబ్బులిలకుడిగ్గ్రావ
నెలమిఁ జెలరేఁగి పురివిప్పి కలయఁ బాతి
నృత్యసమొనర్చు బర్హిగణ సార్థమనఁగఁ
వనముసాగఁదమిమీనుచు దచ్చికపల.

సావిత్రీ! ఈ సాంగత్యంబున దినమొక నిమిషముగాఁ జనుచున్నదిగదా!

సావి— ఆహా! ఆశ్రమమెంత ఘనముగానున్నది!

చిత్రా— తరుణీ! ఆశ్రమము నాకొక జ్ఞాపకము గలిగించుచున్నది. నీవు మాతండ్రి కొలువులకునాఁడు లోఁ ద్వారముల చూచి వచ్చినదినము నేను విరహాతిశయనమున కాచుకు నానాంటికు విశ్రమించియుండఁగా నాముగుడు సుకుమారి చిత్రపటము గొనివచ్చి యంతలో వేడుకజేసియుండెను.

సావి— అయ్యో! అసుమాలి కలకన్నను నాకు సాళ్వపురమునకుఁ బోయియున్నాను. అతని కంటె నాకుఁ గలిగెనో!

చిత్రా— సావిత్రీ! అతఁడు సాటిఘనుఁడు నా సమర్థుఁడు. ఎట్టైనను సాళ్వ పురమునకు నిరతము వచ్చును.

సావి— ఆతఁడుపోయి కొన్నిదినములో యాయెంగదా!

చిత్రా— ఏమీ— ఒక సంవత్సరమైనను గాలేదు. మనవివాహమైన మూఁడుదినములకు బోయెను. వివాహమయి నేఁడెన్నిదినములు గడచె? తత్పూర్వమునకు సంవత్సరము గాలేదు. అహా! సావిత్రీ! ఏమియు లెక్కపెడితివి!

సావి— ప్రాణకాంతా! మరేమియు లేదు. ఏదోయొకటి జ్ఞాపకమునకు వచ్చిన శంకను గలిగెను.

చిత్రా— ఏమి జ్ఞాపకము వచ్చెను.

సావి— ఇప్పుడేమియులేదు.

(లోపల ,,సత్యవంతా'')

చిత్రా—వచ్చితిని. మాతండ్రి పిలుచుచున్నట్లున్నది. పోయివచ్చెదను. (నిష్క్ర—మి)

అనుబంధము 24.

సావి—అకటా! నాప్రాణనాథుని సాంగత్యమునకుండి యెంతయు సుఖించియుంటిఁ గదా! ఇప్పుడు చెప్పనలవిగానిక్లేశ నామదికిఁ గలుగుచున్నది. ఆనాఁడు నారదుఁడు నాకాంతుని వివాహమయిన సంవత్సరమునకు మృతిగలుగువిధి యున్నట్టు గదా చెప్పెను? నేఁటికి నాలుగుదినములు తప్పంగా సంవత్సరము కావచ్చెను. నేనేమి చేయుదును? ఎందుఁబోదును? ఇఁక నాలుగుదినములకు నాకేమిగతి రాఁగలది యున్నదో కదా! అయ్యో! నేనింకెక్కడికిఁబోదును? (అనిలేచి తిరిగి కూర్చొని లేచి) నిప్పుద్రొక్కిన సింహమువలె నాకాలెందును నిలువకున్నదిగదా? ఏమియుఁ దోఁపకున్నది ఇఁక నేనేమి చేయఁగలను. నారదఋషి యానతిచ్చినతీరున నాలుగుదినములు శుద్ధోపవాసము చేసి తనుపదేశిత మంత్రము పునశ్చరణసేయుదును. పిదప దైవమున్నాఁడు.

కం॥ వరనారదమునిపుంగవులీ
లనిమిషులోపడనాకీలఁ బ్రాణముదు
ర్భరమునఁగావరిక్షా
లువేలుపులగిరిజఁ దలుమఱుఁదలంతుఁ ॥

(నిష్క్ర—మి.)

ద్వితీయాశ్వాసము-ద్వితీయరంగము.

సంయమనిపురి యముని కొల్వు.

[ప్రవేశము: యమదూతలు, చిత్రగుప్తుఁడు, యముఁడు.]

అనుబంధము ౨౯.

యమ—చిత్రగుప్తా! ఈప్రాణియేమి పాతకము చేసియున్నాఁడు?

చిత్ర—రాజా! ఇతని పాపములపరిమితములు-మోసములు చేసెను నిజము చెప్పినవాఁడు కాఁడు-అట్టివాఁడైన దైవచింతనయు [illegible] యుండి మత్స్యమాంసములఁ బాలుపెన్నులకలెఁ దినుచు వచ్చినాఁడు. పాప మూటలున్న యితనిశరీరముతోఁ బుట్టినది-పూర్వజన్మ సుకృతప్రభావమున [illegible] తప్పు చుట్టుకారముగలిగి యుండు మత్తుఁడై తలిదండ్రుల క్షేమము [illegible] యాదినపు [illegible] ములు [illegible] ధర్మమునకు భంగము కలిగించుచు వచ్చినాఁడు. ఇదిగాక మహాకాముఁడు—

యమ—చిత్రగుప్తా! ఇవికొలంది దోషములపయోనను [illegible] ఘోరమయిన పాతక మేదో దానిఁ జెప్పుము. దానికి తగిన శిక్ష విధించి [illegible] పంపుదము.

(నేపథ్యమున "వాసుదేవా! నారాయణా! [illegible]! హరీ")

[ప్రవేశము: సేవకుఁడు.]

సేవ—ధర్మరాజా! ద్వారమున [illegible] వచ్చి [illegible] యున్నారు.

యమ—కొంచెము తాళుమనుము. [illegible]

చిత్ర—ప్రభో! ఈశివుని పాతకము [illegible] చెప్పుటకు [illegible] కాకున్నది.

యమ—అయిన చేసియున్న [illegible] చెప్పుము.

చిత్ర—రాజా! దేవయాత్రాస్థానమునకు వచ్చిన [illegible] ద్రవ్యము హరించి యుపాయముల [illegible] చేసియున్నాఁడు.

యమ—దూతలారా! వీని కాలయాత్ర [illegible] సంవత్సరము ప్రేలఁదీయుఁడు. పిదప మరల [illegible] పంపుఁడు.

చిత్ర—నేఁడు భూలోకమునుండి వచ్చిన [illegible].

యమ—పిలిపింపుము.

చిత్ర—కింకరా! నేఁడు వచ్చిన [illegible].

యమ—కింకరా! వారలఁ బిలువుము.

[ప్రవేశము: నారదుఁడు.]

అనుబంధము 26.

యమ—(వందనముచేసి) నారదా! నేఁడేమి బహుదూరము వచ్చియున్నావు.
నార—కొన్ని సంగతులు నీవలన దెలిసికొనఁగోరి వచ్చియున్నాను.
యమ—సర్వవిదుఁడవైన నీకుఁ దెలియని విషయమున్నదా?
నార—జీవులపై నీశాసన మమోఘముగదా? అయినను ఏజీవముఁగాని నీవు హరింపక విడువవచ్చునా?

యమ—నారదా! ఆస్వాతంత్ర్యము నాకెక్కడిది?
నార—జీవము హరించిన పిదప మరల జీవదానముచేయు స్వాతంత్ర్యము నీకుఁగలదా?
యమ—అదియు నాకులేదు. అయినను, సురశ్రేష్ఠుఁడగు బ్రహ్మ నన్నీయధికారమున నియమించుచో నట్టి జీవదాన సామర్థ్యమెప్పుడైన నొకప్పుడు కలుగఁజేయ ననుగ్రహించినాఁడు.

నార—ఆస్వాతంత్ర్యమును నీవెప్పుడైనను వినియోగము చేసియున్నావా?
యమ—నారదా! జీవకోటుల పుణ్యపాపవిచారమునఁ గరుణయెఱుఁగని న్యాయరీతి నవలంబించి యుండఁగా నాకట్టి పక్షపాతముగలుగుట వాస్తవమెక్కడిది? ఇది యంతయు నిప్పుడేల?
నార—సాళ్వరాజగు ద్యుమత్సేనుని కుమారుఁడు చిత్రాశ్వుఁడను వాఁడు—
చిత్ర—రాజా! ఆపేరిప్పుడు నాపుస్తకమునఁ గన్పించుచున్నది.
నార—ఎందుకు?
చిత్ర—ఈసాయంకాలమున కాతనిమృతి కావలసియున్నది. మీరలడుగుచున్నారు!
యమ—ఆ చిత్రాశ్వుని విషయమేమి?
నార—ధర్మరాజా! నేను నిన్నొక్కటి వేఁడుకొనెదను. ఎన్నఁడుగాని నిన్నే కార్యమునకుఁగాని వేఁడలేదుసుమా?
యమ—అదియేమి?
నార—ఆచిత్రాశ్వునిభార్య సావిత్రిలోకవందిత పాతివ్రత్య విఖ్యాత. ఆమెపై నాకు మిక్కిలి యక్కటికము గలిగినది. నీవెట్లయిన ననుగ్రహించి యామెకుఁ బతిదానము చేయవలయును.
యమ—నారదా! ఇదేమడిగితివి?

అనుబంధము 27.

చం॥ సురముని నీ వెఱుంగవలె శోధితపాపవివేచనాధృతి
న్నిరతము దండనంబొసఁగ నేనును నేనిటనిల్పఁబెల్లమా
యురర హితధర్మ శాస్త్ర నిడనోడ సూహ్యవిదిజ్ఞలోకస్తుతే
వెరవిదియబ్బె నోటునను వీతఁడి సేయనిదే నమస్కృతుల్॥

ఈ కార్యమెన్నటికిని గాఁజాలదు.

నార — కరుణించి యెట్లయిన నీ కార్యముఁ జేయవలయు.

యమ — నీకు నమస్కరింతును ఆర్త్తికరుణయుఁ బక్షపాతమును నా కెన్నటికి గలుగవు.

నార — కరుణలేనిధర్మము కఠినధర్మముగదా ?

యమ — చిత్రగుప్తా ! ఇప్పుడెన్ని జీవులు తేఁబడినవి ?

చిత్ర — ఎనిమిదివేల యాఱునూటనాలుగు

నార — ధర్మరాజా ! నిను వేఁడి—

యమ — మఱి యొకరికొకరి రానిమ్ము

నార — ధర్మరాజా!

యమ — చిత్రగుప్తా ! ఈ సాయంకాలమున కింకెన్ని జీవులు రావలసియున్నవి!

నార — శమనా!

యమ — పుణ్యఫలమున్న వారిఁ దోడ్తెఁడెమ్ము

నార — కృతాంతా ! నేను బోయివత్తునా ?

యమ — చిత్రగుప్తా ! ఇప్పుడే వచ్చెదను. నారదా ! ఆశీర్వాదము. (నిష్క్ర-)

నార — ఆహా ! ఎంత కాఠిన్యమీ యమునికి! ఇతఁడు నాకొనర్చిన యవమానముఁ దీర్పకుం
గాని — ఏటికి ?

(యవనిక పడును)

తృతీయాఙ్కము-తృతీయరంగము.

సత్యలోకము బ్రహ్మసభ.

[ప్రవేశము: బ్రహ్మ, ఋషులు, నారదుడు.]

అనుబంధము 28.

బ్రహ్మ—తనయా! నారదా! ఇందుకు నేనేమి చేయఁగలను.

నార—జనకా! ఎట్లయినఁ గరుణింపవలయును. చిన్నతనమునుండి యింతయు ప్రేమభక్తుల పతివ్రతకు లోకమున సత్యధికమైన ఖ్యాతినిలువకున్న నేమి ప్రయోజనము? జగత్కర్తవగు నీకసాధ్యమేదికలదు?

బ్రహ్మ—పుత్రా! ఇతరుల యధికారగౌరవమున కొఱఁతగలుగునట్లు నేను వర్తింపవచ్చునా?

నార—తండ్రీ! ఇదేటిమాట! మార్కండేయుని విషయమై శ్రీశంకరుఁడు పూని శంకరుఁడిదే యముని యుక్కడంపలేదా?

బ్రహ్మ—నారదా! నీవేమఱియొకసారి యమునినుద్దేశించి—

నార—జనకా! వలనఁగాదు. అతఁడొనర్చిన యపచారమునకే నేను శపింపవలసియుండెను. ఏమో పోనిచ్చితిని, ఇదిమాత్రము నీవు చక్కఁజేయవలెను.

బ్రహ్మ—సనందనా! ఏమిసేయవచ్చును.

నార—జనకా! సంకల్పమాత్రమున జగత్సృష్టి యొనర్పు నీకనోపనము విషయము మున్నదా! అయమునియంతటి యీ శోకపరితాపమును బాపఁజేసినఁ జాలుఁగదా!

బ్రహ్మ—నీమాటకొఱకు ఇప్పుడే యధికశక్తిచే నందుకొరకు సృజించెద. కరుణా!—

[ప్రవేశము: కరుణ (స్త్రీరూపము).]

అనుబంధము 29.

కరుణ—కిం చనజాసన ధాతనిను
గొనియాడఁగ నలవియే మనుజనాచేఁగా
నాసనకార్యం జెప్పా!
పనిఁబంపుము దెప్పనివింతుఁ బొందసదిరా.

బ్రహ్మ—కరుణా! ఇటు రమ్ము. శాఖోపశాఖలుగా నేర్పడి సర్వప్రాణి మానసములనలంకరిం చఁగానున్న నిన్ను నేఁడొక యాకారముగా సృజించియున్నాను. నీవలన నాకొకపని కావలసియున్నది. చేయుదువుగదా!

కరుణ—ధాతా! ఇటు నీవాడిన నేనేమి చెప్పఁగలను.

బ్రహ్మ—లోకమునందున్న సర్వసుఖములఁ జూపుటకు నీవే కదా కారణభూతవు. ప్రతిప్రాణి మానసమునందు గాని నీవు నెలకొనిన నతనికలన సర్వజనులను సుపకారిగా నటింపఁ జేయుదువుగదా? స్వర్గసుఖమునకుఁ ఎక్కువ సోపానమునకు నీవుగదా సుధాభూతవు. నీవొసఁగు ప్రేమను గలిగిన నెట్టి జనులు గాని యోగ్యమగు పుణ్యములనైనఁ జేయఁగలరా? లోకమున నున్న యంధులకు, బధిరులకు, పంగువులకు దేహమనోబాధ్య పీడితు లందఱకు నీవు చేయుచున్న పరిణామము సుగమ గదా! నీవు ప్రవేశించిన నెట్టివాఁడైన గుండెను గాని కన్న పూసలై చేయఁజాలవా? స్వర్గమార్గమున సంచరింపఁగోరు న్యాయాధిపతులందఱు నిన్నుఁగదా తోడ్కొని పోవుచుందురు. రసాల కుసాల నవనవ ప్రవాళ కమనీయ కోమలమా ... , ... , ... , రాజాధిప, లోకాధిప, కరివదన, హరి వంద్య. పలుకు ... తేనెకుల ... పాలుపారు చిలుకల పలుకుల పలసిన కలికి ... యలరారు నిన్నుఁగని ... వారెవ్వరు! ఇతర విషయములెల్ల నిష్ప్రయోజకములు. ... యోగ్యులు నిమిషమాత్రము గలిగియుండుటకు కోరి ... తాముగాలేదా! ఇట్టివానిని నెంచకనే నీవు దేవలోకమున ... ! స్వర్గ సౌఖ్యముల బొందఁగోరు మానవుల కల్పలోక నిశ్రేణివి నీవేగదా! శక్తిగల ... మానసముల నీవుమాత్రము నిండియున్న లోకమున నెట్టిసుఖములును ... కలిగినను ... సుఖముల ... . పోషించిన వారి కందఱికిని సర్వసమత్వముఁ గలిగింతువుగదా! నిను ... ? మానవులకు మాన వత్వముఁ గలిగించుటకు భూతదయయే. అట్టిభూతదయయు నీవేగాదా. సర్వ ... అని ... యున్నవారికెల్లఁ ... నీవేమూలమవు. నీ ... గలిగిన వారు ... సంతానములవల్లను ... ప్రభావహీనుల సుఖములను కలిగింపఁ జేయుదువుగదా!

కరుణ—ధాతా! నీవు ... ? ఇప్పుడు ... యానతిమ్ము.

బ్రహ్మ—ఆహా! ... నీవిచ్చ యించవు. ఇది ... కావున నేను ... సంతసించెదను. ఈ ... పుత్రుఁడు ... సృజించితిని. ... నిన్ను సృజించితిని. ... యనిపించు ... నిర్వహింపఁగలవు.

శరణు — విధాతా! సేవకత్వము చేయుదును. సంకల్పమాత్రమున లోకసృష్టినొనర్చు నీవు నన్ను సృజించి నాయందు కుబ్జత్వమంటి మానసము సంయుతము చేయుచు నంగీకరించునట్టి శక్తినిచ్చియుండ నేనాకార్యము చేయుదునన్న నింతలో నామాశక్తి లేకున్నది! అంతయు నీప్రభావమే కదా?

అనుబంధము 30.

(యవనిక దిగజారును)

తృతీయాఙ్కము-తురీయరంగము.

అడవి.

[ప్రవేశము: సత్యవంతుఁడు]

అనుబంధము 31.

సత్య — సుతునికి నేమిపిచ్చిపట్టియున్నది. మూఁడుదినములనుండి శుష్కోపవాసము [illegible] నేఁడైనను పారణ మొనర్చుకున్నది. ఆ తపమాచులు [illegible], బహుమాలిన్. [illegible] చెప్పినను. ఈ ఘోరమగు నవరాత్రవ్రతమునకేమి కారణమో చెప్పకున్నది. ఆ [illegible] మూపుల [illegible] యుండుఁగాని. నా సేవయుండుఁగాని యించుకైన ఫేనము [illegible]. [illegible] మూపమంత యుమూతి ముఖము [illegible] హీనమై [illegible] నాలుగునాళ్లు [illegible] పస్తుండిన నిం [illegible] నిజము [illegible] మూఁ [illegible] నాతోఁ జెప్పుచున్నది. [illegible] సంవత్సర [illegible] నిశ్చయించి [illegible] ఇప్పుడు [illegible] ఏమియుఁ [illegible] నున్నది. [illegible] నన్నది. [illegible] నామములన్నియు [illegible] చున్నవి. [illegible]

అనుబంధము 31 a.

ఇప్పుడు [illegible] దో [illegible] ఇదియేమి [illegible] వచ్చుచున్నవి. ఏకాగ్రమగలిగ [illegible] యున్నది. ([illegible]) [illegible] పసరాలేదు. ఏమిది! ఈ [illegible] కనుపించసాగె! [illegible] ఇఁక [illegible] లను [illegible] వాయు [illegible] గలక్ష్మి [illegible] చున్నాను! ఇపుడున్న యుమరణ [illegible] కములని [illegible] నేమికారణ ...? [illegible] మాగాని లేదు. అహా! ప్రాణాలకు [illegible] ! [illegible] దైర్యము [illegible] వగు మనో [illegible] యట్టయిన [illegible] !

మానవుఁడు పుట్టియుండుట చచ్చుటకొఱకేకదా? చావునకు భయమేలయని మీ రప్పుడప్పు డనుకొనుచుండెడివారు. అనుకొనుటమాత్రమే కాక కాలమాసన్నమై నప్పు డీధైర్యమంతయు నెక్కడికో పోవునుకదా! కావున నెంతయుఁగాని తమతో పాయమును జూచుకొనక మూఢగుణమున భవితవ్యతను నమ్మియుంటిరా సుఖంపఁ జాలరు. (లేవఁబోయి) అహా! యేమిటి లేవఁజాలకున్నాను! ఆ కామినీమణి తను విడిచి పోవలదని నాతోఁజెప్పినమాట సరకుసేయక పోవచ్చినందువలననే యుండునా నాప్రాణములుగఁబోవుచున్నది? నాకు నేఁటితో బుద్ధిపుట్టె. ఎవరది? ఆహా! సావిత్రి యిక్కడికే వచ్చెఁగదా?

[ప్రవేశము: సావిత్రి]

తరుణీ! యిక్కడికేల వచ్చితివి. ఏటికిట్లు మూఢభావంబున నీనాలుగుదినములనుండి యుపోవాసము చేసియున్నావు? నేఁడేల కొంచెమైన మనమున నెమ్మదిలేనిదానిగ సంచలించుచున్నావు? మిక్కిలి కీడైన దగచుచున్నావు? ఇటు తపియించుట కేమిఁ నగునా?

అనుబంధము 32.

శా. రోలంబాలక నీముఖాబ్జమిదె యుగ్రగ్లానివాడెం దెనీ
లీలన్ జూడవిషాదభంగితమనోలీనంబుఁ జాటించుఁగా
జాలింజెందుకరంబదేమొ యుపవాసమ్ముల్గడింపంగనే
లోలాలంపట్యమదేలనిందెలమిమైయని శ్రాంతమేనుండఁగన్॥

రమణీ! నాపలిచంద్రములను విడిచి యేలవచ్చితివి?

సావి — వారి శుశ్రూషనొంతయుఁ జేసియే వారియనుమతిఁగైకొనివచ్చియున్నాను.

చిత్రా — కామినీ! నీతోఁజెప్పక వచ్చినందుకు నన్ను క్షమింపుము. అవశ్యముగ ఫలము సంయుతము నేనిప్పుడే తెలిసికొంటిని. నామనసంతయుఁగలవరమై లోకమంతయు మునిఁగి నట్టు మహావేదనఁ నాకగుచున్నది. అగిమోర్వఁజాలక పద్మాలను రాకలేనని యుండఁగా నీవే వచ్చితివి.

సావి — ఆయన కిప్పుడుగాఁ వేళలకుఁబోవుదము. సాయంకాలమగుచువచ్చె.

చిత్రా — పోవుదము. (లేచి—నడచి—కూర్చొని) అహా! కాంతామణీ! ఏమిటి? నా శరీరమంతయుఁ గంపముఁబొందఁగా లేవఁజాలకున్నాను. నామెడ విఱుగుచున్నది. నడచుటకేవ్రునకుమునుపు సింహాసనముపైనున్న నెప్పుడెంత హీనసత్త్వుఁడనై యున్నాను. అకటా! తలయంతయుఁ దిరుగుచున్నది. కొంచెము పండుకొందును. (సావిత్రియంకమునఁ బండుకొని) అలివేణీ! ఈసంకటము నేనెట్లు భరింతును? అకటా! ఎన్నఁడు నెఱుఁగను సుమా!

[ప్రవేశము: యమదూతలు.]

సావి—ఆహా! నాకిం కేమిగతి!

[ప్రవేశము: యముఁడు, దూతలు.]

యమ—ఇదేమాశ్చర్యము!

దూత—ధర్మరాజా! ఏమి చెప్పుదుము? ఎట్టిప్రాణులనైన నవలీల గ్రహించు మాకు వాని యొద్దకుఁ బోవుట యశక్యమైతోఁచి పోవలేకపోతిమి.

యమ—అయినఁ జూడ మరలుదము. (అని చిత్రాశ్వునియొద్దకు వచ్చును).

చిత్రా—అయ్యో! భయంకరము నైనదా! (చచ్చును).

సావి—(లేచి) మహాపురుషా! ఇట్టియద్భుతాకారమున వచ్చియున్న నీవెవరవు?

యమ—(ఆశ్చర్యమున) తరుణీమణీ! నీమహిమ యద్భుతము. ఎవరికినిఁ గానరింపని నన్నుఁ గనుఁగొంటివి. నేను పితృపతిని. ఈసత్యవంతుని ప్రాణాపహరణార్థమై వచ్చియున్నాను.

అనుబంధము 23.

సావి—ఉ. సన్నుతులోలిసల్పెద విచారపయోధి మునింగియార్తసా
సన్నపులూని తేల్చి నిజనాథుసజీవుఁగఁ జేసి కావవే
ఒన్నముధర్మ రాజదయఁ బాపముకాంతునిఁ గోలువోయినన్
క్రొన్ననబోణిజీవనము చాపముమాసిన చిత్రరేఖయా॥

అక్కటా! ధర్మరాజా! నమస్కరించి వేఁడికొందు ననుఁగాపాడుము.

యమ—తరుణీ! ఏమి వేఁడి యేమిప్రయోజనము. కాలము నెవ్వరును గాని తరింపఁజాలరు. పోయిబ్రతుము. (సత్యవంతుని ప్రాణము హరించి) నరకింకరా! ఈజీవునిఁ గొని రండు. (తలుపునకుఁ బోవ సావిత్రి వెంబడించును) (వెనుకకువచ్చి) తరుణీమణీ! నావెంట నేమిటికి వచ్చెదవు. రాకుము.

సావి—ధర్మరాజా! నీవుఁ గరుణలేనియప్పుడు నేనేమిసేయుదానను. నాపతితోడనే పోయెదను. (పోయిపడును).

యమ— అనుబంధము 24.

శా. బాలాజాలగళీ జలంగఁదక మేల్పత్యాశసి కేలను
ర్వేలంబాపఁ తాపమాత్మ్యముసమా [illegible] స్నతిన్
శైలాగ్రాగ్రజభక్తిఁగొల్చుచు పితానాతో నీ వాగ్వాదమున్
చాలన్ జాలవిధాత్రనాజ్ఞ [illegible] ॥

కమలాక్షీ! నీకుఁ దెలిసి యేమిప్రయోజనము [illegible].

సావి — కృతాంతా పతియున్న చోటికిఁ బోవక సతియొండు చోటికిఁబోవునా? నేను వచ్చి యేమిప్రయోజనమని యెంచుచుంటివు? అన్నిమార్గములను ధర్మమార్గముగదా శ్రేష్ఠము. అట్టిధర్మమునకు సత్పురుషులే మూలము. ధర్మాధిదేవతా సార్వభౌముని నిన్ను దర్శించుకొన్నపిదప నాకు శుభముగలుగక పోవునా?

అనుబంధము 24.

కం. నాతి, పతివెనుఁజనస
ద్గతియొకవెనిఁక నెటకేఁగఁగలనే విభుమా
నితిరమ్యగనినుఁబోలిన
పూతచరితలఁగనినంతఁబొసఁగుశుభంబుల్ ॥

యము — (స్వ) ఏమిది? ఎన్నఁడులేనిభంగి నాకిప్పుడు గొంచెముగొంచెము కరుణగలుగుచున్నది? (ప్ర) అబలా! నీప్రాగల్భ్యమునకు సంతసించితిని. నీపతిప్రాణముదప్ప నేదైనను వరమడుగుమిచ్చెదను.

సావి — సంయమనీశా! నాపతినిడిచి నాకుకే అర్థములు కలుగునా? అయినను మహామహుఁడవైన నీవు వరమిచ్చుచున్న మానరాదు. నాయత్తమామలు రాజ్యభ్రష్టులై యంధులై యరణ్యమున దుఃఖించుచున్నారు. వారికిప్పటియట్ల కన్నులను, రాజ్యమును గలుగునట్లను గ్రహింపుము.

యము — మగువా! ఇచ్చితిని. ఇంక మరిడిపొమ్ము. (వెలికిఁబోయినట్టుకు) అంగనామణీ! ఏల నామాటవినకున్నావు? (అగ్గియొకటి కొన్పించుచు) చూడుమా! ఇది వైతరణినది! దీనిదాఁటి రాఁజాలవు.

సావి — పరేతనాయకా! నేనేమి చేయుదును? నాప్రాణకాంతునిఁబాసి మనుఁజాలను. దీనిని దాఁటలేకున్న నిందే దహింపఁబడుదును.

(యముఁడు దాఁటును సావిత్రియు దాఁటును).

యము — ఔరా! యీశెన్ని మహిమ మద్భుతముగానున్నది. రమణీమణీ! కాలగతి నెవ్వరు తప్పింపఁగలరు. ఇంక నీపతిప్రాణముతోతి నాశరీరమున నెలకొల్పఁబడును. నీ వేమిచేసినను రాఁజాలవు.

సావి — దేవోత్తమా! ధర్మదేవతవగు నీవెట్టులుంగని ధర్మసూలున్నవా? దీనరక్షణము ధర్మాత్ముల చేయుదురా! నాపాపవిశేషంబున నీకుఁగరుణరాదు నాకు దేవతా తిలకుఁడవై జగదీశుఁడవై, ధర్మపాలుఁడవైన. నీకసాధ్యమేదికలదు?

అనుబంధము 25.

చం. అరుదుగ ధర్మసూక్ష్మముల నారయుభూమునఁ నేనె వాదుగా
శరణనశాస్త్రవాహితతి సైతముఁ బాష్పిపులాట్లఁ బాపితా
తురనదశౌ విరాళిమొదలొక్కటఁదీర్పఁగ వేఁడునోర్పుగాఁ
గరుణయొకింతలేక వెతఁగాలియవెట్టుఁ గృతాంతపాశియై ॥

యమ—శాంతోక్తులనెడి నీవచనామృతధారలచే నాయంతరంగమంతయు సమాశ్వాసము వహించెను.

అనుబంధము 87.

ఉ. మెచ్చితి నీవచస్సరణి మేదినిపేఁగడి వాలుగంట్ల మేల్
గచ్చులడంచు నీప్రవిమల ప్రమసీపతిభక్తి సంపదల్
కిచ్చకమారమంగొందు వరమిందమదెద్దియొ మానినీమణీ
క్రచ్ఛయఁగోరుమా ప్రియుని ప్రాణముఁదక్క సమున్నతైఖరిన్ ।

నీపతి ప్రాణముదక్క నింకేమైన వరము వేఁడుము ఇచ్చెదను.

సావి—జనకతనయా! వరమిచ్చెదనన్న నేను గాదనను. నాతండ్రి పుత్రసంతానము లేక-

యమ—నూఱుగురు కొడుకులనిచ్చితిని. ఇంక రాకుము పొమ్ము. (పోయివచ్చి) అమ్మా! నీకిహతయోగ మెక్కడ లభించెను. ఇది నాపురము. ఎవరికిని ప్రవేశింప సాధ్యము కాదింకఁబొమ్ము.

సావి—మార్తాండతనుజా! ఎన్నఁడుగాని నాపతిని నేను శాసింపఁజాలను. కర్పినాకు దూరమువంటను. ఎక్కడికి సాధ్యమైన నక్కడికే నాయంతరంగమగలను.

యమ—అయిన నీయిష్టము. కింకరా! లోపలికివచ్చి షట్కీలవాటమునుమూయుము.

కింకర—అంతకరాజా! ఇదేమిచోద్యము! ఎంతబలము వేసినను తలుపు గడియ లొంగకున్నది.

యమ—(ఆశ్చర్యమున స్వగతము) అహా! పాతివ్రత్యమహిమ నెవ్వరికిని సాధ్యము కానిదేది! అది యట్లుండఁగా నాకీమెయందున్నదినప్పటినుండియు ఏమో యొన్నఁడులేని కరుణ యుప్పతిల్లుచున్నది. బ్రహ్మ నాకొసఁగిన స్వాతంత్ర్యము నైనను నేఁడు వినియోగముచేయ బుద్ధికలిగియున్నది. [illegible] మగుఁగదా! అదియుఁగాక నాయమునితో నటుచేయనని చెప్పియున్నాను గనుక నగను. (ప్ర) తరుణీ! నీవనింద్యచరిత్రవు. అయినను నేనేమియుఁ జేయఁజాలను. మగిడిపొమ్ము.

సావి — యామ్యదిగీశా! సెలవిక్కడికిఁ బోయెదను. వివాహమైనది మొదలుదయమున మేలుకొన్న వెంటనే నిత్యవ్రతముగా పతిముఖదర్శనము చరణాభివాదనము మానక చేయుచున్న నేనుమగిడిపోయి యేఁ బెట్లుకాలుదును? అతనితోడి గతియే నాకుఁ గానిమ్ము. మఱియు మఱియు నీవు నాకేమియుఁ జేయఁజాలవని వదించుట నా పాపము వలననే కాక నీకుఁ జేయరానిదేదికలదు,

శా. పాపం బొక్కఁడెయుంగ నీవకరుణా పాథోధిగానేనమ్మన్
గాపాడంగదయ్యె నావిపులదుఃఖం బాఱ వేనంప వే
యాపన్నానన సత్పథంబు నదవాంగా లోకలేఖాప్తినే
వాపోవంగన వేడ్కఁ యాన యబలనే వైవస్వతా ప్రోవవే॥

యమ — అహా! నేనింకఁ గాఠిన్యము వహింపజాలను. కాంతారత్నమా! నీయుక్తి శక్తిగల తరుణుల నేనెన్నఁడు నెఱుంగను.

అనుబంధము 38.

శా. కాంతామానసవీథిఁ జొచ్చెఁ గరుణాకాంతుల్లసద్వృచ్ఛనీ
నంతల్మానుమిదిచ్చితీవడుగకన్నావేశుఁ బ్రాణంబులన్
శ్రాంతిన్బొందుమియిఁకమ్మ నీదుసుచరిత్ర ఖ్యాతిలోకోత్తరా
సంతస్ఫాతిసుహద్విభూషికిరవా నాచంద్రతారార్కముల్॥

లోకమునసంకలిపతివ్రతలమువారిందఱు నీకాలిగోటికిఁ బోలఁజాలరు. నినుఁగని యత్యంతమును సంతసించితిని. ఇపుడు నీవడుగుటకుముందే నీపతి ప్రాణదానమిచ్చుచున్నాను. కైకొనుము.

సావి — సీ. వైవస్వతవిబుధ శుభవంశమువిగత
నయనోద్ధారణ మొనరఁగనతి
ఘాతదాక్షిణ్యముప్పొంగ యామ్యాధీశ
జనకపుత్రశతంబు నిచ్చలకొసఁగ
శమనసారమతిఁ బ్రాణముమరల్చి మనుప
విమలాత్మసమవేతసేమముదనరె
ధర్మరాజముగుడనర్మిలిలాలించిరావుమా
పఁగభర్మ రాజ్యమమరె

తే. గీ. విన్నఁగన్నసీమహాసీయవన్నె లెన్న
దక్కినపుదిక్కు కేకిమీఁడచిక్కుచక్క-
డంచివాంఛమన్నించి నచ్చెంచితంచి
తెరుచిహరువుమీఁజమల్జో హాయుసాగె।

ధర్మరాజా! యిప్పటికిఁగదా ధన్యుఁడైతిని.

అనుబంధము 39.

యమ — కింకరా! ఈయాతనా శరీరమునుండి జీవముఁదప్పించి మఱల సత్యవంతుని శరీరమున నుంచిరమ్ము. (కింకర — నిష్క్ర.)

సావి — సూర్యపుత్రా! అయిన నాకు సెలవా?

యమ — తరుణీ! నాభార్యనుఁబోలి పోయెదుగాని రమ్ము.

సావి — ఇనతనయా! పరదైవమగు నీమాటలకనాఁటుచుంటి! అయినను నాపతి మఱలఁ బ్రాణవంతుఁడై నెను లేకున్నఁజాలి యేమగుదునో! ఎంతదుఃఖంపుశోకదా!

యమ — అదే యతని సుఖమునకుఁ గాఁగాఁగలదు. కొంతసేపులోననే యతఁడున్న చోటకు ననుఁజేర్చెదను. ఈవిమానముపై నెక్కిరమ్ము.

సావి — ధర్మరాజా! అరణ్యమున నాపతి నేలఁబడియుండ నేను విమానము నెక్క-రాఁజనునా? నడచియె వచ్చెదను.

యమ — అట్లనే కానిమ్ము.

(యవనిక తొలఁగఁగా నరకము కనుపించుచు, ప్రాణుల వికారమైన ధ్వని వినఁబడుచుండు)

సావి — ఆహా! ఇదేమి మహారావము?

యమ — కాంతా! భయపడకుము. అదియొప్పున నరకముల బాధలకోర్వఁజాల ప్రాణుల యారావమది.

సావి — రవిపుత్రా! ఈనరకముల వివరముల స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చునా?

యమ — ఆవశ్యకముగా నిరూపింతును.

అనుబంధము 40.

సీ. తరుణిగంటివె యిందు దురితనిమగ్నమానవస
మాజనిబిడనరకసమితి
కాలసూత్రమసంగఁ గ్రాలువిశ్వాసఘాతుకులు
లవశిరోదూలఁగనిట

నసిపత్రమననిండె యొసఁగుఁగన్నెలనమ్మ
పశుతుల్యులసిధారగాసినగలఁ
బ్రబలుంగు భీపాకము బరతల్పగులు
కు[illegible]కం[illegible]పుంగట్టులనిభపదోప

తే. గీ. పం[illegible]బొగులనిందు లంచములందిప్రజలఁ
[illegible]ంటగించుపబులుషులుకాకకోశి
పత్రకంటకమున నిటప్రాలువారు
హింసకుల రౌరవమున వేసిందుచించు ॥

తరుణీ! ఇది [illegible]లమూత్రమను నరకము. విశ్వాసఘాతుకకొనర్చిన [illegible]లనిందుకరీయు చున్నారు చూడుము. ఇది యసిపత్రమను నరకము. [illegible]విక్రయము చేసినవారి [illegible] [illegible] చున్నారు. ఇది కుంభీపాకము. పరస్త్రీతల్ప [illegible] [illegible] రుమంగులచేఁ [illegible]చున్నారు. ఇది క్ర[illegible] కంటకము. [illegible] [illegible]నలంచములఁగొనిపత్తు పాతకమునజనకోత్కనొనర్చినవారి [illegible] [illegible] [illegible]చుచు [illegible] [illegible]చుచున్నారు. ఇది రౌరవ [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]చేఁ [illegible] చున్నారు. [illegible]? [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పోయుచున్నారు. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]న్యపురుషులఁ [illegible]—

సావి—[illegible]! [illegible] వినఁజాలను. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]చున్నారుగదా!

యమ—[illegible]! [illegible]మానవులకుఁ [illegible] తెలియును. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ప్రభావుఁడ [illegible] [illegible] మేలు, కీర్తి, పుణ్యపాపములను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] మేలుకీడ్లు [illegible] [illegible]గల్పించఁబడిన్న [illegible]! [illegible]! ఇదే [illegible]ము. ఇ[illegible] [illegible]విచిత్రము. [illegible] [illegible]. (నవ్వుచు)

సావి—అహో! [illegible] [illegible]దేవి సంవత్సరము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]పచ్చును! [illegible]యినను [illegible] [illegible] మేలుకొన్న [illegible]—

[ప్రవేశము: శ్యామాదేవి.]

సావి—(లేచి) తల్లీ! సుస్వాగతము.

శ్యామా—చెలియా! ఈవేళ మేమువచ్చితిమి. నా పుత్రుడు తమకునికలన నీమహాత్మ్య మంతయు తెలిసితిని.

సావి—అమ్మా! నాకట్టిమహిమగలదా!

శ్యామా—జగంబున నీవంటి పతివ్రతలెవ్వరున్నారు! నీవాచరించు పతివ్రతా ధర్మంబులు కొన్ని నీనోట వినఁగోరెదను.

సావి—శ్యామాదేవీ! పతివ్రతాతిలకమని జగంబునెల్ల ప్రసిద్ధిఁబొందిన నీయెదుట నే నేమి వచింపఁగలను. అయినను తామప్రీతిచేసిన చిలుకపలుకులు వినవచ్చియుండు రీతిఁ బ్రేమచేనడిగినందున కొన్నిధర్మములు బాలభాషణంబులుగానెంచుకొని వచింతును. పతియె కులసతికి పరదైవము ప్రత్యక్షదైవమని యెంచుచు, అతని సేవనమే ముఖ్యవ్రతముగా భావించుచు అతనిమాటలయే వేదమంత్రములని తలంచుచు, అతఁడిచ్చిన ప్రసాదమే పదివేలని గ్రహించుచుఁ, అతని పార్శ్వమువారి నంకతోని పెద్దప్రాణబంధువులుగా మన్నించుచు. కోడికూసిన ప్రొద్దు-చెన్నెండ్రప్పాలె భావించుచు, కొలిచాయునవేళ పతిపాదములమ్రొక్కి కలకించి నరకములకేగఁజనన మొనరించి చిత్తమునెరిగి వేళకు భోజనముగావింపించి కడపఁదా భుజించి, మగఁడేమలముకైన నతనిహాస్యమాసిక, అతనియాజ్ఞ లేకొకయుప్యగమైన క్రయమొనరింపక, అతఁడు కోపగించుకొన్న మాఱు గుండక, మన్నించిన నుపాంగక సౌమ్యులిన్వఁగాని మెఋపంపక, అలసినప్పుడు కొంగి యయినప్పుడు లేమిఁ కెందినప్పుడు యిచ్చానుకూలమున సేవించుచు. మగఁడెక్కడ దేశాంతరగతుఁడైనపుడు నలంకారము లిచ్చగింపక ప్రోషితమగ మేలగుచు, ఆస్త్రపుత్రు షులతో లేకుకైన నవ్వులాటక హితకీరి పొలయునటులయె ధర్మము.

శ్యామ—సాధ్వీశిఖామణీ! నీయుపన్యాసమునకు మిక్కిలి సంతసించితిని.

మ. అలివేణీ పతి దేవుఁడున్ గల కాంతామణి మాహాత్మ్యము
ల్లలవాఁ మృదుభాషిత శ్రుతిని జాలంతాంత దోఁ-పఁల
తలసచ్చీల పతివ్రతస్సతులు దే హృత్పుష్ప ప్రాతిస్త్రీని
న్వాలఁదుల్చిక్కి ధరింప వారకతి నా ప్రీతిపఁ బ్రాణంగఁ ॥

ఇట్టి ధర్మములు నీకెవ్వరుచెప్పిరి.

సావి—శమనపత్నీ! నాకేమియుఁ దెలియదు. దైవయోగముచేఁ దొల్తనుండియు నిదివఱకు నలవడియున్నది. అందుపై నారదఋషి కొన్నిధర్మములు వినిపించెను.

శ్యామ—సావిత్రీ! మునుపటి కొంతకాలమైన నారదుఁడు బ్రహ్మనుఁ జేరి కరుణారసమును సృజింపఁజేసి యాకరుణ నానాథునియందు నెలయఁజేసెనట్టితనతో నాకుఁ గరుణారసము వచించెనని నానాథుఁ డింతకుముందు చెప్పెను. నారదమునికిపై పెంపుకింత—

[ప్రవేశము: యముఁడు నారదునితో.]

యమ—సావిత్రీదేవీ! వేళయయినది. ఇదిగో దేవమునియగు నారదుఁడును వచ్చియున్నారు. మనమింకఁ బోవుదము. (నిష్క్ర—)

తృతీయాఙ్కము-పఞ్చమరంగము.

అ డ వి.

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుఁడు (నిద్రలేచి)]

అనుబంధము 43.

చిత్రా—సావిత్రీ! అహా! నాకెట్టి దుస్స్వప్నము వచ్చె? తలఁచుకొన్న నిప్పటికి భీతిగలుగుచున్నదిగదా! ఏమి గాఢాంధకార మిట్లున్నది! సాయంతనమునఁగదా యిందుఁబండుకొంటిని! ఇప్పుడర్ధరాత్రమయినట్లున్నదే! ఇంతసేపిందేలయుంటిని! అయ్యో! సావిత్రి యెక్కడికిఁ బోయియున్నది! నాకు తలమునను నన్నుంచి యెందుఁబోయెను! ఇంతదాఁక నన్నుంచకలదు. [illegible] గాక (కనకకఁబోయి) అక్కటా! యేమిది కార్యమయితివకున్నది! ఇట్టియవస్థ యేమికారణము! ఎన్నఁడు గాని నన్నొక నిముషమైనఁ బాసియుండని యీసుందరాంగి నన్నీ యరణ్యమున నిట్లు విడిచియెందుఁబోయియుండును! అహా! మాతలిదండ్రులయొద్దకుఁబట్టణమునకుఁ బోయియుండఁగలదు! [illegible] లేకయున్నయెడల మాతలిదండ్రులెంత దుఃఖ మొందుదురో! ఏమని యెంచుదురో! కన్నులుగానక [illegible] నన్నే దిక్కుగానమ్ముకొనియుండిన మాతలిదండ్రులకింతటి దుఃఖము గలిగించిన పాపాత్ముఁడనైతిని! సావిత్రి యెక్కడికేపోయియుండును. నేనుగాఁగొనను —

కానుకాను. నాకిభ్రాంతి యేలగలిగె? మహాయాసమున [illegible] నించియున్న నిన్నీయర్ధరాత్రమున నిట్లువిడిచి మారు [illegible] బోవునా! ఎప్పటికినిబోవదు. ఇదియు [illegible] [illegible] ముప్పుతెల్లుచున్నది. అతరుణీమణి లేకున్న నాకేమిగతి!

హా! కాంతామణీ! ఏలపలుకకున్నావు? నీవులేకున్న నాకేమి గతి!

ఉ. మానినియెందుబోయె ననుమాని నిశీథని [illegible] రణ్యమున
కా [illegible] నననొంటిపరించినెడఁ గానక [illegible] దానెట్లు కే [illegible]
జానననంపెలేకడద నాభ్రమమున [illegible] ప్రేమ [illegible]
తోన [illegible] సుధాంశుముఖఁ [illegible] [illegible] ॥

ఈదుఃఖమున సేనిట్లు వగచుచున్న నాగుడ్లుజాఱె [illegible] యెద్ద [illegible] బోయి విచారించుదు. (నిష్క్రా-)

[ప్రవేశము: [illegible]]

అనుబంధము 44.

సానంద—అకటా! ఇంక దైవమా! ఏమాగతి తోఁచును? మహారాజులవారు బడలికచే విడిచి పోయినకొడుకును అర్ధరాత్రము మీఱియున్న నింకను రాలేదే? అయ్యో! నాల్గుదినములనుండి యుపవాసమున్న ముద్దుకోడలు పతియుద్ధకుఁ బోయెదనని చెప్పి పోయినది యింకను రాకయున్నదికదా? దైవమువలన నేమేమపకారముఁ జేసియున్నాము?

ద్యుమ—అయ్యో! దైవము నన్నిటు వెక్కిరింపవచ్చునా? ఉన్నట్టుండి శత్రువుల వలనఁ బోగొట్టఁబడిన కన్నులు నాకీనాఁడు కలిగించి యింతలో పెకుపాటుదఁ జేయవచ్చునా?

సానందా—కటకటా! నాథా! ఈయరణ్యమంతయుఁ దిరిగితిరిగదా? ఇంకేమి చేయవలయు?

ద్యుమ—మ. తగునా దీనులఁ బాసిపోఁదనయ కాంతారస్థలిన్ వ్యాకపోఁ
కగునా ధుర్యండవు కేహయాత్రడఁగునీ కైదండ దగ్గ

సానంద..కుభ.

ప్రగుణా భ్యానన సారసత్వముడిగెనా శీవ్రులోల్లనన్వగ
న్నగ లెక్కప్రభవం బెమాయుమజరీశ్రీమాకిలన్నిల్చునే

[ప్రవేశము: సుమాలి (ఒకవైపునుండి).]

అనుబంధము 45.

మాలినీవృత్తము.

సుమా— అబ్బురమయ్యెడినంధులు సంపతులాశ్రమమున్విడనక్కట పె
న్నబ్బునవారభిమంత్రణమారిటఁ బల్కురుచెల్లదు మార్గణముల్
బ్రబ్బిన తామసినాతియు నాథుఁడునిక్కువలోనరినట్టడవిన్
బెబ్బులివాత విభీషణలీలను బాతి వెతన్విలపించిరొకో॥

అయ్యో! యిదేమాశ్చర్యము. పక్షిశాలలలో నుండవలసిన యంధదంపతులీ యర్ధరాత్ర మెక్కడికిఁ బోయిరి! అకటా! నాకేమియుఁదోఁపకున్నది. కన్నులఁ గానని వారు తెలుపలికెల్లఁ బోయిరి? నేను తెచ్చియున్న సంతోషవార్త నెవరితో చెప్పుదు. అయినను వెదకి చూచెదను.

ద్యుమ—తరుణీ! ఇక్కడ నెవరువచ్చువారు?

సుమా—(ముందఱికివచ్చి) అహా!

ద్యుమ—సుమాలీ! ఎప్పుడువచ్చితివి? ఏమిట్లు భయపడెదవు!

సుమి—ఇప్పుడు స్వాస్థ్యముగానున్నారా ద్యుమత్సేనప్రభూ?
ద్యుమ—ప్రాణేశ్వరీ! ఏలసంశయించెదవు?
సుమి—మీకన్ను లెట్లున్నవి?
ద్యుమ—చైతన్యమునన్నిటాల నవ్వులుచేయుచున్నాఁడు.
సుమి—కన్నులు వచ్చియుండుట నవ్వులుచేయుటయా? ఇంతకుపూర్వము చేయుట యెట్లు!

[ప్రవేశము: అశ్వపతి, మాళవి (ఒకవైపున)]

అనుబంధము 46.

అశ్వ—సీ. అతివ యాశ్రమమునందతివయాశ్రమము
సందతివంద్యులోడికే ప్రతివచింప
మగువ రాజసుతుండే మగువ రాజసుతుండన్న
వగదేతనెన్నో తానగుచు రాజ

తెలివ సుందరగాత్రిపుత్రియై తెలివ
సుధావను ధవునిటఁదాను తేరె
యొలనాగవేధనిందెడలవెన్నెలనాగవేధ
నిందుచుఁగందువిధమనగతి

తే. గీ. చూడనల్లుడిలఁగల సవ్వడియెసున్న
యుత్తికలఁగి తాసతియుచిచ్చ్వుత్ కనోళ్ళ
వెడఁదబెగ్గిలి పెద్దలుమడసిరేమొ
తాముతెన్నిటిఁగననో మగువనేఁడు!

అశ్వ—అకటా! మాళవీ! అయ్యల్లునిఁ గూఁతుకిని చేసింకెట్లు మాతుము? నేఁటికిఁగా వివాహమై సంవత్సరమాయెను. నారదులుపి యాడినమాట తప్పునా? ఈరాత్రి భాముకలుపఁ బట్టశాలయందేయుండిన యాంధ దంపతులిప్పుడెక్కడికిఁ బోయి యుండఁగలరు. మాళవీ! ఇదియంతయుఁ జూడఁగా సత్యవంతుఁడు మృతుఁడు కాఁగా మనపుత్రియు నంతమునొందినదిచూచి యాయంధ దంపతులు తాముసు మృతిఁ బొందినారని తోఁచుచున్నది.

మాళవి—ఆర్యా! ఇట్టి ప్రాప్తి యొకటి నాకుఁ గలుగునా? పెండ్లియైనది మొదలుగా మా బిడ్డ సౌఖ్యమున నుండినది నాపాలిటికష్టములతోఁ గూడుకొనదా? నారదఋషి చెప్పిన మాట యింకొక్కనాఁడు మంచిదైనను ఇట్టి వచ్చియుండినఁ గన్నులఁజూచినయటు నానుచుంటిని. ఆర్యా! మనము వచ్చునప్పుడు మనకైన మంచిశకునములన్నియు వింటిమిగదా?

అశ్వ—ఆర్యా! విధిబలవంత మయినపుడెక్కడి శకునములు? అట్లైనను నడచుదము రమ్ము (అశ్వపతి, మాళవి ముందటికి నడుతురు).

కుమా—మద్రరాజా! మాళవిదేవియా! ఏమాశ్చర్యమిది. మీ రిప్పుడు వచ్చితిరి!

ద్యుమ—మద్రరాజ! మాళవీదేవి! మీరేనా నాసంబంధులు? ఏమాశ్చర్యము వీరిరాక.

అశ్వ—ద్యుమత్సేనరాజా! నేను సత్యముగాఁ జూచునది? లేక నాకను లేమయినను భ్రమించి యున్నవా?

మాళవి—సానందాదేవీ! ఇదేమి యిక్కడనున్నారు మీకన్నులెట్లువచ్చెను?

కుమా—సవ్యలాటకు వచ్చినవట.

అశ్వ—రాజేంద్రా! మీకొడుకుఁ గోడలేరీ?

ద్యుమ—ఆర్యా! వారికొఱకు వెదకుచున్నాము. ఈదినము వారడవిని మూఁడు జాములనుండి కానరాలేదు.

అశ్వ—మాళవీ! ఇంకేటి సందేహము?

మాళవి—ఆర్యా! అట్టి యుల్లడెట్లు దక్కఁగలదు!

ద్యుమ—మద్రరాజా! ఏమి గ్లానిచెప్పెదరు. మీకు వారిసంగతి యేమయినను దెలియునా!

అశ్వ—రాజేంద్రా! వివాహము నకుమునుపే వివాహమైన సంవత్సరమునకు మీసత్యవంతునికి మృతిగలుగునని నారదఋషి మాతోఁ జెప్పియుండెను.

అందఱు—హా! కుమారా! (అని మూర్ఛిల్లుదురు).

కుమా—మీరు దుఃఖపడవలదు. అట్టి దుఃఖము మీకెన్నటికిని రాఁజాలదు. ఈదివసమే మీకుఁ బోయిన కన్నులెట్లు వచ్చియున్నవికదా! నాకంతయుఁ దెలియును. నేను సాళ్వపురికిఁ బోయి ఘటకేతునితో మంచివాఁడనని యెంచుకొని చెఱలోనున్న మీమంత్రి సుబుద్ధుని విడిపించి యతని నే ఘటకేతునికి మంత్రిగాఁ గావించి, ఎవప మిత్రభేదము గల్పించి సైన్యమంతయు స్వాధీనమగునట్లు చేసియున్నాను. ఱేఁపుదయము మీకింకఁ బట్టాభిషేకము కాఁగలదు. ఇట్టి సంతోషకాలమున మీవియ్యము వారగు మద్రరాజు మాళవీదేవి నిందువచ్చునట్లు తటస్థించెను. ఇట్టితఱి నెవ్వరికైన దుఃఖము గలుగునా?

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుఁడు (ఒక వైపున).]

అనుబంధము 47.

చిత్రా—కటకటా! నా సావిత్రి పట్టణమునకు రాలేదే? కన్నులు లేని తలిదండ్రు లెచ్చటఁ బోయినారో?

సుమా—అక్కడ నెవరు వచ్చుచున్నారు? చిత్రాశ్వ

చిత్రా—ఆహా! సుమాలీ! ఇదేమి చోద్యము మా మామయు నత్తయు నెట్లు వచ్చిరి! మాతలిదండ్రుల కన్నులెట్లు వచ్చెను!

సుమా—మీ యయ్యకుఁ గన్నులు వచ్చెను. మీమామ నిముఁ జూడవచ్చెను. ఈసుమాలి కిక రాజ్యముఁ దెచ్చెను. అయిన సావిత్రిదేవి యేది?

చిత్రా—సావిత్రి యేది? మీరెఱుఁగరా?

ద్యుమ—చిత్రాశ్వా! నీయొద్దకు వచ్చెదనని వచ్చెనే!

చిత్రా—అకటా! జనకా! అట్లనె నాయొద్దకు వచ్చెను. నాకు మహాసంకటము పుట్టి చెప్పరాని బాధలు గలిగె. అతిన్యాయంకమునఁ బవ్వళించితిని. భయంకర మస్వప్నములు గలిగె. వానిఁ దలచుకొన్న నిప్పటికి శరీరమున రోమాంచము లెగయుచున్నవి. ఎవరో భయంకర రూపులు వచ్చి నన్ను గుంజుకొని పోయినట్లాయెను. సావిత్రి నా వెంట వచ్చినట్లాయెను, నిప్పులకుప్పకొకటి కనుపించెను. నను దేనియందో యుంచినట్లాయెను. సావిత్రిగానరాలేదు. ఇంకను నాకు స్వప్నమో యేమో తెలియఁజాలకున్నాను.

సానంద—ఆహా! మాళవీదేవీ! మీకు నారదుఁడు చెప్పియున్నట్లే మాసత్యవంతుఁడు మృతుఁడయి మరల జీవించినాఁడనుటకు సందేహము లేదు.

చిత్రా—నారదుఁడేమి చెప్పియున్నాఁడు?

సుమాలి—వివాహమైన సంవత్సరమునకు నీకు మృతి గలుగఁ గలదని చెప్పియున్నాఁడు. పతివ్రతాతిలకమగు నీభార్యకతన నీవు మరల జీవించుటయు నిజమనుటకు సందేహము లేదు.

ఆశ్వ—అయిన మా సావిత్రి యెక్కడనుండును?

చిత్రా—అకటా! నాకిప్పుడు తోఁచుచున్నది. మీకు నారదుఁడు చెప్పినది నిజమాయెనా. ఆ నా సావిత్రి తన జీవము నిచ్చి నన్ను బ్రతుకఁ జేసియున్నది.

ఆనంద—ఆహా! ఆశ్చర్యము.

అనుబంధము 48.

ద్యుమ—సీ. పూర్ణహిమకరాస్య పుష్కరాక్షులిల
ముడుఁగవిన్న విజెగిపడియె మాకు

సావి — కువలయాక్షి కటాక్ష పావనేక్షణాళిఁ
గువలయస్థితిఁ గమలాక్షు వలయునేల
సుమా — కుందరదస్మిత చంద్రికల గుంపుగ
వంతఁ గుందఁగనుఁ గల్పాంతమయ్యె
అశ్వ — జాతరూపాంగి విజ్ఞాతరూపా లోకన
నివృత్తిలోకము మునిఁగె మాకు
మాళ — తే. గీ. పుత్రిశుభగాత్రిఁ గోల్పడి తెత్రసౌటుధీ
కీర్తి నిత్యఁ బ్రాణము వోకఁ జిత్రముగను
చిత్రా — కోరికరియానననుఁ గావహరి వదంబుఁ
జేరసీరససుఫ్లులు నీరసములు ॥

ద్యుమ — తరుణీ! సానందా! అట్టి బంగారమువంటి యిల్లునిండిన కోడలుపోయిన వెనుక మనము జీవించి యేమిప్రయోజనము? అగ్నిలో దుముకుదము.

సానంద — అహా! ఇంక యోచించనేల?

అశ్వ — రాజా! కోడలుపోయిన మీకు మఱియొక కోడలు రాఁగలదు. మాకుఁగలుగరాని గర్భదుఃఖము. మాళవీ! పుత్రసంతతిలేక సావిత్రీదేవి నష్టాదశవత్సరంబులుపాసించి అమహాదేవి కరానుభూతిచేఁబడసిన యట్టిసచ్చరిత్రయగుపుత్రి పోయిన పిదప మనకేటి జీవదింత? మనమూ చిచ్చునఁ బడుదము.

మాళ — ఆహా! ఇంకేటి జీవదింత?

చిత్రా — నిర్భాగ్యుఁడనైన నాకొసఁగిరత్న మెట్లుదక్కునా? అట్టిసతి నను వాసిచనిన నేను జీవించియుందునా? నేనుఁ బొల్ల నగ్నిఁ జొరఁదను.

సుమాలి — అయ్యో! విరాటకాలంబు నట్టయిన పిలుపు నేనొక్కఁడనా మిగిలియుంటుట.

[ప్రవేశము: నారదుఁడు.]

అనుబంధము 49.

నారద — ద్యుమత్సేనరాజా! మద్రరాజా! సానందాదేవీ! మాళవీదేవీ! చిత్రాశ్వా! ఊఱడిల్లుఁడు.

సుమాలి — అయ్యా! నేను సుమాలిని —

నారద — (నవ్వి) సుమాలీ! ఎన్నుమడువను లెమ్ము. మీసావిత్రిఁబోలిన ధన్యులుజగంబున నెవ్వరుండెదరు. ఈచిత్రాశ్వునకు వివాహమయిన సంవత్సరమునకు మృతిప్రాప్తి యయ్యెడిని. ఆసావిత్రి తనపతి ప్రాణములఁ దమపతి ఁగొనిపోవుచున్న యముని మెప్పించి యతనివలన తనకుఁ గనయత్తమామల యంధత్వముఁదీర్చి రాజ్యమునప్పటకును, తనతండ్రికి పుత్రసంతతిఁగల్గుటకును వరములుపొంది తనకుఁ దనపతిని సజీవము సంపాదించుకొనెను.

అందఱు — నారదా! అట్లైన సావిత్రియెక్కడ?

[ప్రవేశము: సావిత్రి, (ధూళమున బ్రాహ్మణవేషమున యముఁడు)]

నారద — ఇదిగో! వచ్చెను.

ద్యుమ } అహో! సావిత్రీదేవి! నీవే పరమధన్యవు.
శైవ }

అనుబంధము 50.

ద్యుమ — ఉ. ఈడిఁకసాధ్విసీకునౌరులెవ్వరు నీదుచరిత్రవిన్న నే
కీడునుమూడదంగదలోగిఁ బొలఁగుఁ జనరాంప్రకీర్తిఁ గ
శైవ — కేడియమిత్రిగెల్చి పెను చెయ్దములారసి చూడనీవుమా
కోడలుగావుతల్లివి తగుంజగు సేవలు సేయనీకిలన్।

అశ్వ, మాళవి — నాయమ్మా! మమ్ముద్ధరించిన తల్లి, యిటురమ్మా. నిన్నుఁ గనినంతనుమాకెంతయు సంతసమగుచున్నది.

అనుబంధము 51.

అశ్వ — ఉ. అమ్మరొమమ్మహీనగతి హైమనతీకరుణా ... దేల్చెదో
సమ్ములువానెఁదేతెజడిసమ్మదమేర్చెమదిన్
మాళవి..గజానిమేన్

బొమ్మలురమ్మునిగ్గనిన పుణ్యపళమ్ముసనగ్గమాదుసం
శమ్మెఁకబాలనిన్నవిశంకటసోభయకోడయంటెదన్

అనుబంధము 52.

మత్తకోకిల

సుమా — మాకు నైతిమొసన్నుతింపగమంగళాంగినోనిన్నస
స్తోకమౌపతిభక్తిశక్తినిదుస్తరాపదనాఁపితే
శ్రీకరాకృతిసంగనాజనశీర్షమండనమైతివిన్
బ్రాకటప్రభముజ్జగంబులఁగ్రాలునీయశమమ్మరో॥

చిత్రా—నన్నురక్షించిన సౌభాగ్యదేవతా! నేను నిన్నేమని కొనియాడనేర్తును. ఇట్టి చరిత్రగలవారి సెందైన మునువింటిమా? యమునివానిచేఁబడిన పెనిమిటిఁ బడయు సామర్థ్య మెవరికిఁగలదు! అతివా! నాయానందమునకేదిమేర? పూతచరిత్రయగు నిను నాయర్ధాంగిగాఁ బడయుపుణ్యమునకుఁ దొలిజన్మమున నెట్టిశివములను దుర్గ సేవల ఘోరతపములఁజేసి యుంటినో కదా!

అనుబంధము 53.

పల్లవి—

అలఁతికుఁదలక్షకనలిఏఁకయమాయతసాంగనామొందినన్నరలిం
చలనదసద్భశయుశమొసంగెసరోజవిలోచన సారసరాగగుణో
జ్జ్వలలలితవిమల పతిభక్తికలాపపరిష్కృతనిస్ఫువినందిననా
తులమొవరికనిలఁదొలిబాములనేదారలేనితపంబానరించిలో॥

సావిత్రి—నన్ను మీరంద ఱింతటిఁత గొప్పచేసెదరు? నేనెట్టి ఘనకార్య మొనరించి యున్నాను? నాకింకను మీరు బుద్ధిగరపి ప్రీతిచేయఁదగునుగాని యిట్లు కొనియాడఁ బడుటకు నేనర్హనా? నాథా! నన్నింత నీవు పొగడఁదగునా? సంతతము నీచరణధ్యానము మానను. అట్టి నాకు సద్గతి రాకలుగదు.

అనుబంధము 54.

చ. అరయఁగభూతభవ్యసమయాంచితులీరుగుణప్రశంసన
న్నరమరఁజెద్దఁ జేయదగదంతటికజ్జ మదే మొనర్చితిఁ
బరువడిమీాపవిత్రపదపద్మముల న్భజియించువాసిమైఁ
బరువిడిపాపముల్దొలఁగిభద్రసుఖంబొఁదగూడ కుందునే॥

నారద—ఇంక మీరేల యూరకాలస్యము చేయుదురు? ద్యుమత్సేనరాజా! మీ రాజ్యము మిమ్ము నెదురుచూచుచున్నది. ఇదిగో! ఈమహామహుఁడు నీకొడలి నింపఁ బిలుచుకొని వచ్చినవాఁడు బ్రాహ్మణరూపుఁడై మిముధన్యులఁగాఁ జేయ నే తెంచిన పితృపతి. ధర్మరాజు—వందన మొనరింపుఁడు.

[ప్రవేశము: యముఁడు బ్రాహ్మణవేషమున]

(అందఱు వందనముచేయుదురు)

నార— ఉ. సాదరసోదరాశయుఁడెహోదరహాసములోఁగలిందలా
సోదరుఁడుతమాలిబుధసుందరవేషముఁబూనితాల్మినా
హ్లాదము నెంపనిల్లిదెసభాగతవంద్యుఁడు దారసిలెనా
రాదృతభక్తభక్తిసుకరాజ్యమునంకెకుఁదేరబూసతుల్॥

యమ—ఆర్యులారా! మీసావిత్రివలన మీయుభయుల వంశములు పవిత్రములాయెను. సావిత్రీదేవీ! ఇంకఁ బోయిరమ్ము.

అనుబంధము 55.

సీ. వనితలంగజయాన వాణిఁబల్కవినంగ
జయానవాణిబల్కులకునేర్చు
వాక్యఁబ్రత్యూషరమావృత్తిఁగాడఁ
బ్రత్యూషరమావృత్తులాఁడువారు
సర్వమంగళకథాకర్ణలోలురు సర్వమంగళా
కర్ణి కానిటమెనయు
దురువడిఁబూతి సచ్చరిఁబూనఁగఁగోర్కులిరు
మవశిపూతఁజెచ్చొరఁజెలంగుఁ
తే. గీ. జామలకునార నీదుని స్వంద్రలపస
నామనిజకథాశీలగరిమమెనయుద
నమెసులవునాకు వర్ధిలునమణుఁగూశి
నమణసిద్ధియసంబులలరివగా మొసఁగ ॥

చిత్రా—ధర్మరాజా! పాతివ్రత్యలక్ష్మి యంతని కొనగాననెన్ను? మాభాగ్యమునను సహాన మాధనిలో నున్నదా?

సీ. శీలివై వరదయాశాలివై కుజననిర్మూలివై
నతనిర్జరాళివగుచు
న్యాయివై యిష్టార్థదాయివై యధికనిర్మా
యివై దండవిధాయివగుచు
హారివై సుమనోవిహారివై ధర్మసంచారివై
కలుషసంహారివగుచు
పతివై రిహాయానుభూతివై యుభయ
నిష్ఠాతవై సౌఖ్యసంధాతవగుచు
తే. గీ. నగణితఖ్యాతిఁజగములఁబొగడఁగన్న
నిన్నుఁగన్నాను కొల్చించి సన్నుతింపఁ
గన్నవారము మాభాగ్యగరిమ నేఁడు
తనమెకొనియాడనౌ యమధర్మరాజ॥

యమ—నారదా! మనకు వేళ కాలేదా?

సుమాలి—ధర్మరాజా! నిన్నొక్కటి వేఁడెదను.

యమ—అదియేమి?

సుమాలి—ధర్మదేవతవై మానవులకగోచరుఁడవైన నిను ప్రత్యక్షముగ బ్రాహ్మణ రూపమున నిటఁదర్శించు భాగ్యము గంటిమి. మాపుణ్యములు ఫలించెను. అయిన మాత్రము నీపునర్దర్శనము నాకులేకుండ ననుగ్రహింప—

చిత్ర—సుమాలీ! ఇదియేటిమాట (నారద, యమ నిష్క్రమి)

దేవతా తిలకుఁడైన కృతాంతునితో నిట్టిమాటలా—

సుమాలి—నీవుగట్టిపడి వచ్చితివి. తీరినది. నేను గట్టిచేసికొనఁబనిలేదా?

చిత్రా—ఇంకఁజాలును. పోదమురమ్ము (నిష్క్రమింతురు)

ఉత్తరరంగము.

ద్విపద:—శ్రీలలితంబు నీచిత్రాఖ్యచరిత
మాల్కించితిరె పుణ్యాంగనలార
చెలులార పల్లవ శ్రీపాణులార
కలవాణులారరో ఘనవేణులార. 4
సుమజాలకోమల సురుచిరగాత్రి
సుమవేతపాప సంచయ కాళరాత్రి
పాలితచింతిత ఫలదాగ్నిహోత్రి
శీలక్షమాగుణాంచిత భూతధాత్రి. 8
రాజితజలజాత రమణీయనేత్ర
రాజవందిత మద్ర రాజసత్పుత్రి
యలఘుచారిత్రయా యమలసావిత్రి
కులసతీమణులకు గురుభూతగాదె 21
శ్రీతుంగబహుమహో జితభానుమంతు
శీతలముఖ రాజితనిశాకాంతు
రుచిరరూపజయంతు రుచిచయానంతు
సచలశుద్ధస్వాంతు నాసత్యవంతుఁ 16
గానలోఁగనినాఁడు కమలాక్షితనదు
ప్రాణనాథునిఁగాఁగ భావించెనంత
నాసత్యవంతుఁడీ యవనిరాజ్యంబుఁ
బాసియరణ్యంబుఁ బట్టుటవినినఁ 20
దల్లిగాదనెఁ దన తండ్రివల్దనియె
అల్లనారసమాని యాశ్చర్యపడియెఁ
బరిణయం బైన సంవత్సరంబునకు
వరుఁడుమృతుండగు వాఁడంచువినియె 24

నత్తయు మామయు నంధులైకాన
నత్తతిమునివృత్తులై యుండుటరసె
గహనమే యిల్లుగాఁ గలుగుటనెఱిఁగి
నహహ తానెంతటి యచలమానసయొ
వెలఁదితామదిలోన వేఱొక్కమనుజుఁ
దలఁబోయదాయె నింతటివారుగలరె
మగువయిట్టులదృఢ మానసయగుచు
నగణితగతిఁ బెండ్లి యాడెఁ జిత్రాశ్వుఁ
దనమక్కునపుడత్తి దండ్రులకంటె
ఘనముగాఁజూచుచుఁ గడుభక్తిమెఱయ
నత్తమామలకు మహాప్రేమతోడ
నుత్తమ శుశ్రూష లొగిఁజేసివెలసె
సముదారఁగానలో నాకలంబులనె
పరమామృతముగాఁగ భావించియలరెఁ
దనమగఁడన్నను దైవంబుఁబోలెఁ
గనుగొనిపరిచర్యఁ గావింపఁగనియె
నసజాత్రి తననాథుఁ బాయకయుండి
తనదు పతివ్రతాధర్మంబుపేర్మిఁ
గలిగినమాహాత్మ్యగరిమంబుఁజేసి
యలఘులీలలఁ గాలయమువాఁతఁబడిన
తననాథుప్రాణముల్ దాఁదెచ్చుకొనియె
ననుపమఖ్యాతి యియ్యవనినిండార
పెల్ల వాఘర యంకపాళిశయించి
నల్లభుఁడుండంగ వానిఁబట్టంగ
సముదీర్ఘబహుభీమ సత్వాఢ్యులైన
యమదూతలేతెంచి యాలుచేరలేక
దిగులొందివెనుకకుఁ దిరుగుట వెల్ల
మగువపతివ్రతా మహిమంబుగాదె

చటులదుస్తర తపశ్శక్తి చేనైనఁ
అట్టినియమమాంచిత భక్తి చేనైనఁ
ఘనతరతపోయోగ గరిమలనైనఁ
గనుఁగొనఁగారాని కాలుంకువచ్చి 56

యోగనిశ్చితిఁ బ్రత్యక్షమౌటెల్ల
మగువపతివ్రతా మహిమంబుగాదె
అరుదారనాథుని ప్రాణముల్ గొంచు
నరిగెడుయమువెంట నంటిదుర్గమము 60

శైనసీమలఁదేక నలవడుటెల్ల
మానవకాలునిమది కెక్కుటెల్ల
వైతరణీనది వడిదాటుటెల్ల
ఖ్యాతిశ్యామాదేవిఁ గనుఁగొనుటెల్ల 64

నత్త్రమామలకన్ను లలరుటయెల్ల
నుత్తమరాజ్యంబు నొగిఁబొందుటెల్ల
దండ్రికిఁబుత్త్రి సంతతిగల్గుటెల్ల
వేంద్రమావైధవ్య విధిలీలుటెల్ల 68

దగుదీతిశమనుండు దయచేయుటెల్ల
మగువపతివ్రతా మహిమంబుగాదె
జలజాక్షులార యీసావిత్రివలనఁ
దెలుపంగఁబడిన పతివ్రతాధర్మ 72

విసరంబులెల్లను వింటిరిగాదె
మసలివానిని మీరు మఱవంగరాదు
చిగురాకుబోణియుంచితభక్తితోడ
మగఁడె దైవంబుగా మదినెంచవలయు 77

పరనిబంధుల నెల్లఁ బ్రాణబంధువుల
గతినాదరంబునఁ గనుఁగొనవలయు
వేదమంత్రముతోఁ బె విలసిల్లుభక్తిఁ
దైఁవపతిమాట పాటింపవలయు 80

కరుణించివిభుఁడొసఁగ నేఁగనెద్దియైనఁ
బరమామృతముగాఁగ భావింపవలయు
నేవేళఁబ్రాణేశు నిష్టంబెఱిఁగి
సేవలుభక్తితోఁ జేయంగవలయు 84

నుడురాజముఖనాథుఁ డూర్ధ్వలేకున్నఁ
గడునలంకారముల్ గయిసేయరాదు
కులటలతోఁజెల్మిఁ గూడంగరాదు
చెలువుని హాస్యంబు సేయంగరాదు 88

పహారఁగానెందు నెదురాడరాదు
కోపించెనని మదిఁ గుందఁగారాదు
సమ్మతింపనిపనుల్ సలుపఁగారాదు
నెమ్మలివ్వఁడటంచు నొలయఁగారాదు 92

గుణయుతగా నీధర్మ కుశలతగల్గు
తెలవ పతివ్రతా తిలకంబుగాదె 96

పతిభక్తిసౌఖ్యకోటి బలముగాఁగల్గు
సతికెనంతైన నసాధ్యంబుగలదె
యింతికిఁబతిభక్తి యిష్టదాయకము
కాంతకుఁబతిభక్తి కలుషశోషణము 100

భామకుఁ బతిభక్తి బహుజన్మఫలము
రామకుఁ బతిభక్తి రత్నభూషణము
కలికికిఁ బతిభక్తి కామితదాయి
వెలఁదికిఁ బతిభక్తి వెలలేనిసౌఖ్య 104
మెలఁతుకుఁ బతిభక్తి ముక్తిదానంబు
చెలఁతుకుఁ బతిభక్తి నిక్కంపుమాట
పతిభక్తిరమణికిఁ బాపనాశనము
పతిభక్తితరుణికి ఫలదాయకంబు 108
పతిభక్తి యువతికిఁ బరమభద్రంబు
పతిభక్తి పొలఁతికి శారికారంబు
పతిభక్తి భామకు బహుసౌఖ్యకరము
పతిభక్తి రామకు వరముక్తిదంబు 112
పతిభక్తి చెలువకు భాగ్యసంతతము
పతిభక్తియుతివకుఁ బట్టుయశోంచితము
పతియుంపఁగానుప వాసంబులేల
యటమటింపఁగఁ దీర్థయాత్రాదు లేల 116
రహిఁగాశియేల యారాణాసియేల
బహువిధయజ్ఞము లేల వ్రతములవేల
ధ్యానంబులేల బలిదానంబులేల
స్నానంబులేల ప్రస్థానంబులేల 120
బాలామణికిఁబతి భక్తి యొక్కటియు
చాలదే పరికింప జన్మఫలంబు
సరిలేనియిహపర సౌఖ్యంబు లెల్లఁ
బరఁగింపఁ జాలెడు పతిభక్తి యుండ 124

నితరవ్రతాదుల నెల్లను హోత్ర
మతివలఁ బొందంగ నడచుటెల్ల
రిత్తపోవఁగనల్ల రేఁగుఁబండులకు
ముత్తియంబులువోయు మూర్ఖతగాదె 129

యలమేరుపర్వతం బరుగంగనెక్కి
గులకరాళ్ళఁగొనఁ గోరుటగాదె
నవనీతమంచితో న్నలిఁజేతఁగలిగి
యవని నేఁతికివంగ లార్చుటగాదె 132

కావున సతులార కల్యాణులార
యావిలమతిమాని హర్షంబుఁబూని
భావంబులను బలిభక్తినిండారఁ
బావనలై యుండవలయునుసుండి 135

అనుబంధములు

1 సూత్ర—రాగము పూర్వీకల్యాణి రూపకతాళము.

దేవవిభో గోపాలా-(శౌరి)-(వారి) ‖దేవవిభో‖
వనజనయన లోక పాల ‖దేవ‖
సేవాతిగ భానాంచిత-పావన మానీంద్ర వినుత ‖దేవ‖
సుజనావన-ఘనమానస-సుగుణాంచిత వాసుదేవ-
త్రిజగన్నుత పురుషోత్తమ-దేవ వైరి మదనా
రాజసన్నుత కమలాక్ష-యంచిత ఖగవాహన
శేషాచలవాస చంద్రార్క నామకృష్ణమనుకవి వినుత. ‖దేవ‖

2 నటి—రాగము-త్ర్యాపు రూపకతాళము.

నింపుమా సుగనా-మిగుల-నింపుమా సుగనా
నింపుచూపి నానందించి-మిన్నునింపు నీ పాదాల ‖నింపు‖
ఉత్కంఠపుగా లిపిస-నసాయ్యుయని లోకములు
తన్కించిదిన ముమిగులు-నామ్ముగనా గను.
అత్తిమ్మి క్లిమ్మి కడలు-నాలుప్రసమగలు గానిమిలు
చిత్తజాత కేళి-జేలి-తెలగిమసు చుంపరి ‖నింపు‖ ౧
క్షేమంతులు పూయదోషి గా-సింగలు సుమగులు వెలుగు
తామసించి పాత్రము లెల్ల-పసపాడిపు
వేమనసూరాన్యాగ్నులందు చేసినగుణము పాపోయి
భామాకుచసీమలందు-భ్రమముగ సదాగియుండె ‖నింపు‖ ౨

౫ ఉభయులు—రాగము- ద్యాగు ఏకతాళము.

ధీరతనము మెఱయఁగా-సారబలము వెలయఁగా
వైరివరుల-నరులబరుల-హరులకరుల-హతము చేతుము ౧
ద్యుమ—తుంట్లుగా గసఱుక నే-
ఘుట— పంట్లు వెడలఁ బెఱుక నే-
ద్యుమ—కంట్లుగానని పౌఱుషమేటికి
ఘుట— వింట్లువిడిచి పారరే కాటికి ||ధీర|| ౨
ద్యుమ—పోరఁగలవె
ఘుట— నిలువరా
ద్యుమ—బీరమేల
ఘుట— తూలఁగరా
ద్యుమ—ఘోరశూరుఁడ
ఘుట— ధీరవరుడ
ద్యుమ—కుటిలగతివి
ఘుట— కూహకమతివి ||ధీర|| ౩
ద్యుమ—ఔరా-గర్వము-నీకెంత
ఘుట— రారా-మాతము-నీవెంత
ద్యుమ—ధీరుఁడ నే
ఘుట— వీరుఁడ నే
ద్యుమ—బీరములాడకు
ఘుట— పోరాపో ||ధీర||
ద్యుమ—ఖండనమేటికి నీకిందు
ఘుట— దండము పెట్టవె నాముందు
ద్యుమ—చెండెదరా
ఘుట— గండమురా
ద్యుమ—కొండకుఁదగరా
ఘుట— కూయకురా ||ధీర|| ౪

రాగము-కళ్యాణి రూపకతాళము.

పావ— పరికింపుమీవన-మరుదుగనలరారె
పరిమళానందమునించెఁ-దరుపాళులు ॥పల్లవి॥
ఉత్ప— జలజాతసురసాల-ఫలభూజములవీనిఁ
దిలకింపుమివియొండుఁ-దులలేనివి ॥అను॥
పావ— నాతిరో చూచితె-చలో మునమునించె
ప్రీతిగనీపారి-జాతములు ॥పరి॥ ౧
ఉత్ప— పోలఁగఁగ్రాలెడు-లీలాలోలముతోఁచు
నీలతమాలసు-సాలములు

సావిత్రి— రాగము-నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

సుందరుఁడీధీరుఁడు-ఓసఖియ॥ సుంద ॥పల్లవి॥
అందములోచనా-నందముగావించె ॥అను॥
నానాసుందరులను-నేనెందుజూడనో
సూనాళిబాణసమానుఁడీఘనుఁడు ॥సుంద॥
ఎంతనియీసాగ-సెంతునేరజనీ
కాంతుఁడో జయంతుఁడో వసంతుఁడో యాకంతుఁడో ౧

చిత్రా— రాగము-కళ్యాణి ఆదితాళము.

దూరమున్నదింకఁజేరగఁబోనలెసాళ్వపురి
గారవించిమిత్రా-వాహవమదలింపుము వేగ ౧
సాగరింబుఁజేరె-నేగెకునింతనెభాస్కరుఁడు
వేగవేగరమ్మాయీ-గతివెసుబకుటిదితగునే ౨
ఉమా— రాను-రానురాను-నేనొక్కడు రైనసుముందు
ప్రాణమేపోకమ్యో-ఫీ-నీసహవాసముచాలు

చిత్రా—రాగము-బిలాంబరి ఆదితాళము.

అరుదైన యీవిటారి-మరుచేకటారి ॥పల్లవి॥
ఎంచిచూడనాగవేణి-యంచదబ్జపాణి
మించుమించుబోణి-పంచబాణురాణి
అందమెల్లనించుమేన-నిందుమందయాన
ఎందునైనఁగాన-స్త్రీ-సుందరీసమాన ॥అరు॥

సావిత్రి—రాగము-సురటి ఆదితాళము.

ఆహా విపులదుఃఖము మీాతనేనయ్యో
యింకేటు తాళుదునో
ఊహింపగానను రక్తించినట్టియా
మోహనరూపుని జూడఁగా ॥పల్లవి॥
ఉభయరూపములీల-శోభాయమానముగాగా
స్వాభావికంబ ద్వ్యనయ్యారెయాబాళి
నా భాగ్యమెట్లున్నదో
విరాళి నీకుఁగల్గెతని-పరాశ్రేషగతిలేక
కరాళకరముగ్రూపుని మాపుని
శ్రీరామాసామెట్లు తాళుదు. ౧

రాగము-జంజూటి రూపకతాళము.

సావి— ధన్యనైతిఁ జాలుభళీ-ధారుణీవనుణా
మాన్యశీలనా-నైసనీకు-మనసు-గల్గెనా ॥ధన్య॥ ౧
చిత్రా—మానుముసంకోచమిఁక-మానినీమణి
దీనుఁడనై నానుసమా-ధానము నెఱుఁగ ౨
సావి— ప్రీతికనీదీనముతో-మాటలురమణా
పాటిగనీమదిఁగల-భంగి దెలుపుమా ॥ధన్య॥ ౩

చిత్రా — కామిని నా కిట్లానవమాట కంటకముఁ జెంద
ఏమని చెప్పుదునో - భామామణిరో ౪
సావి — ఇంతిమహాసంతాపము - చేటికఁ గలిగె
అంతయు నెఱిఁగించఁగదే చిత్తముకూని ౫
చిత్రా — వల్లదుసీ - నెమ్మికిక - బలముగు చింత
లలనామణి - శ్రీహరియే - కలవాఁడింక ౬

10 చిత్రా — రాగము - జంఝాటి ఆదితాళము.

చాలునే - ఇక - చాలునే - బాసలు
సారసాక్షి - చాలునే ॥పల్లవి॥
బలముగ - నెనరింత - యున్న నాకు ॥చాలునే॥ ౧
మనసున - గలుగదు - సంశయము ॥చాలునే॥ ౨
ఘనమతి - వనజాక్షి - మెచ్చినాఁడ ॥చాలునే॥ ౩

11 సావిత్రి — రాగము - బేహాగ్ రూపకతాళము.

తాళఁగలనా బాళియింతైన - భూపాలమౌళి
మేలిలీలల బాళి దేలఁగ - చాలదయచేసేలవే ॥పల్లవి॥
ప్రాణనాయక నన్ను నీవిటు మానిచనఁ జెనువంత చే
దీననైనా ప్రాణతతి నే - మానిఁకుండెపుదానసే. ॥తాళ॥ ౧
భూరిభుజసుకుమార - తమిచెన్ని కనిను ఁరియింపక
మారుశరముల బారి కోర్వఁగ దీరయంతటధీర నే ॥తాళ॥ ౨

12 చిత్రా — రాగము - తోడి అటతాళము.

పోయివచ్చెదమందగామిని - నాకు
పాలుపాక - సెలవిమ్ము - భామినీ ॥పల్లవి॥
ఎన్నవలదు ఇక - నన్ను మఱువకింక

నిన్ను మఱువఁజాలగానివే ॥పో॥ ౧
ఇభయూథనాథుండు-శుభయశమొసఁగియుండు
శుభముగనను-బోయిరమ్మనవే ॥పో॥ ౨
అన్నతనరిగాదె-చెన్నుదఱుఁగునీదు
కన్నుఁగవలనీరునింపకే ॥పో॥ ౩

13 సువాలి—రాగము-కేదారగౌళ ఆదితాళము.

ఎందులేని-చండముగా ఘోరా రా-పెద్దపులి
చెలువలగల పెద్దపులి-నీలమూతల పెద్దపులి-భల-భల-భల
పెద్దపులి-అహహహహహా ॥పల్లవి॥
కాంతఁగాంచమించుఁగదా. ॥ఘోరా॥ పెద్దపులి
ఎంతవానిలోఁజేయుఁగా ॥ఘోరా॥ పెద్దపులి

14 ఉత్పల—రాగము-నారాయణగౌళ-కేదారగౌళ మిశ్రరూపకతాళము.

సుందరాంగి-సావిత్రినీ-వెందుబోయితమ్మ నేఁడు ॥పల్లవి॥
డెందమున-కరుణలేక-మందయాన-తన్ను మాని
మందభాగ్య-రాలనైతి-నెందుబోయి ॥సుంద॥ ౧
కానలోన-పెదపెద-కానవైతినమ్మనిను
మానవతి-శార్దూలము-మానకనిన్ దినెనేము-
హీనబుద్ధి మానిపోతి ప్రాణమైన-బాయదయ్యె ॥సుంద॥

15 ద్విపద—రాగము-ధన్యాసి రూపకతాళము.

ఒల్లను-నొల్లను-జీవ-మొల్లసంకటములకెల్లయ్యె
హరిహరి ॥ఒల్లను॥ ॥పల్లవి॥
ఎక్కడజీవన-మీవిధిగలిగిన-
అక్కటకటశ్రీహరి ॥ఒల్లను॥ ౧
ఇట్టిదుష్కరితము-నెందైనవింటిమె
కట్టాదుఃఖమునిలాతెగా. ॥ఒల్లను॥ ౨

16 [illegible]—రాగము[illegible] తాళము.

హరిహరి యెంత - యన్యాయమా యెంతయయ్యో. ॥పల్లవి॥
ఈపాపమెంతైన - నేపారఁగంటిని
అపరాధిముఖుఁగా బ్రోవువారెవరు ॥హరి॥ ౧
చేతోలిఖితమున - చేసిన దురితము
ఈతీరుగ మమ్ము - నేల బాధింపదు ॥హరి॥ ౨

17 చిత్రా—రాగము - నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

ఎంతయుద్గినమో - సంతాపఘనమో
ఎంతని నేమదిఁ జింత సేయుదు ॥హరి॥ ॥పల్లవి॥
పెల్లుతాపమున - నుల్లము వగిలె -
కల్లరి దైవమా - తల్లి చంద్రులఁ జూడ. ॥ఎం॥ ౧
అరివైరులను - రాజులు గెలువరె
ఈజగమున నీ - యోజకలుగునే. ॥ఎం॥ ౨

18 ఆర్య—రాగము [illegible] ఆదితాళము.

కాంతా యీ చింత యనంతముగారె - నా -
స్వాంతము వంతాప మెంతని తాళుదు ॥పల్లవి॥
కాలానుకూలము చాలదు గాదే
యీలాగు మమ్మింతఁ దూలింపనౌనా ॥కాంత॥ ౧
ఈదారి ఘోరము పోఁ దోలి చాల
వాదములాడఁగఁ గాదనరేము. ॥కాం॥ ౨

19 నారద—శ్రీరాగము-ఆదితాళము.

హరినారాయణ మాధవ శౌరే-
మురనాథాధర చక్రము రారే. ॥హ॥ ॥పల్లవి॥
వనమాలాధర వరమహనీయా-
ఘనకంధర సమకాయము రారే ॥పల్లవి॥ ॥హరి॥ ౧

అమరార్థధృత బహువిధవేషా
సమరలాఘవయుత శేషమురారే ॥హరి॥ ౨
గరుడాంచితవాహ రమ్యతురంగా
ధరిపాలితసారంగమురారే ॥హరి॥ ౩

20 ద్యుమ—రాగము బ్యాగ్-ఆదితాళము.

సుదినముగాదె చాల-భళియిది-సుదినముగాదె చాల. పల్లవి॥
కనుగొనిమనమీ-యడవులలోపలఁబడిన బాధలన్ని తాసె శేబాసిని
సా. వ్యర్థముగాకపాపవుజన్మము-సార్థకమాయెను చాలభళియిది॥సుది॥
ద్యు. ఎనసినమనదగు-ననదగరిసి-ఘన వేగమెగంటమాయిది ।సుది॥

21 చిత్ర—రాగము బ్యాగ్-ఆదితాళము.

దైవమున కెంత. వైరమో-నాపై ॥దై॥ ॥పల్లవి॥
అనుదినమునుసీ-ఘనమగుదుఃఖ
మెనసినా-మనమున-మానదాయె ॥దై॥ ॥పల్లవి॥
నిరతమునామది కరహతిఁలోలె
కరకర-కొరయఁగా-గాయమాయె ॥దై॥ ౨
అవనిలో-నాపూర్వ-భవమున నేను
దవిరియే-యఘముల-జేసినానో ॥దై॥ ౩

22 బ్రాహ్మ—రాగము-నాదనామక్రియ ఆటతాళము.

చాలబాధలొందినాను-శంకరశూలి-హా
చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరశూలి
పైటఁజేరు-దారినిల్ల్-కానలోనేఁగానను-
చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరశూలి ౧
రాతిరెల్ల కానలోనా శంకరశూలి
భీతిఁజెందినానుచాల-శంకరశూలి ౨
భోజనముదారినిలల్-కానలోనేఁగానను
చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరశూలి ౩

23 అందలా—రాగము-ఇంగ్లీషునోటు.

కమలావర సమరాసుర-దమనాశయమంగళం
మమనోవర ఏమనాదర-కమనీయామంగళం ॥పల్లవి॥
హీరోత్పల-హారోజ్వల-ధీరాశయమంగళం
భూరిధరా,ధారసురాఁధీరాశుభమంగళం ॥కమ॥ ౧
నీలమణీ-జాలఘృణీ శ్రీలాశుభమంగళం
వేణాంచిత-లీలాయుత-లీలాశయమంగళం ౨
మహిరాంచిత-మహిమోన్నత-బహుశోభామంగళం
కుహనాజన-గహనార్జన-దహనాశుభమంగళం ౩

24 సావిత్రి—రాగము-కదంబరి ఆదితాళము.

ఈశాపమున-నేమిసేయుదు. ॥పల్లవి॥
కాంతుఁడున్నట్టు-లింటఁబాయునే
ఎంతని తాళుదు-నేమిసేయుదు ॥ఈశా॥ ౧
దామాది దైవము-మాయలుచేయరే
పాయఁగఁజేసిన-నేమిసేయుదు ॥ఈశా॥ ౨
పావనులెవ్వరుఁగావఁగఁజాలరే
జీవముఁబోటి-నేమిసేయుదు ॥ఈశా॥ ౩

25 మాలిని—రాగము-గరుడధ్వని ఏకతాళము.

పెడబుడింకఘోరత వెలయునాకారత
యడరభూరిసారత యలఘుకీరత ॥పల్లవి॥
నరకములను వేయుమె కరఁగఁగారాయమె
దురితనరులకాయమె దూలఁజేయమె ౧
అకరదేయజస్రము నంధతమిస్రము
కదఁగిఁపారవస్రము ఘనప్రఘస్రము
చిత్రా—దూతలారనిరతము దోశమినాచరితము
ఖ్యాతిమోదభరితము గనుఁడిత్యారితము ౨

యము— రాత్రియెల్లకాపుల రారెయాశేపుల
చిత్రగుప్తముఖావల నిలువుక్రేవల
దూతి— దండపాశసంయుతా ధర్మవైవస్వతా
దండముఖలభోనుతా ధర్మసమ్మతా

26 నారదుఁడు—రాగము-కురటి రూపకతాళము.

వాసుదేవా నారాయణ దామోదరా హరే ॥పల్లవి॥
మహనీయనగర సదాశ్రితవాసా
శ్రీకాంతానంతవిలాసాహితహరి ॥శ్రీవాసు॥
మునిజనానందదాయక శుభాకారా
వనమాలాంచితహారా హరిహరిహారా ॥వాసు॥ ౨
కలుషసంహారక గరుడశతాంగా
జలధరనీలశుభాంగా హరిహరి జలదశుభాంగావాసు ౩

27 యము—రాగము-కమాచ రూపకతాళము.

నారదసంయమి యీరీతిన్యాయమే
జగతిజనులసర్వపాప చయములెక్కచేసి
తగినరీతిదండనంబు దగులఁజేయుని ౧
భాసురముగనిత్యధర్మ శాసనంబులమాని
వాసికరుణఁజూపనన్ను దోసమొందదె ౨

28 నారదుఁడు—రాగము-పీలు ఆదితాళము.

వాణీనాయక వైభవదాయక
వరగత్సృష్టివిధాయకా ॥వాణీ॥ ॥పల్లవి॥
తుంగవిలాసా మంగళవేషా
సంగతసద్గుణపోషణా ॥వాణీ॥ ౧

శ్రీమహాశివయా శ్రీమహేశయా
శాఖితఫలసంధాయకా ॥వాణీ॥ ౨
పాపవిభంగా తాపసనంగా
దీపితహంసతురంగమా ॥వాణీ॥

29 కరుణ—రాగము-నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

సరోరుహాసన విధాతనేనిను సన్నుతించిమ్రొక్కెదను ॥పల్లవి॥
నన్నుసృజింపఁగాఁ గారణమేమొ
నాకునానతియివ్వ చెన్నుమీఱవిన్నవింతు ౧
ఘనముగనిన్ను నేఁ గొనియాడఁగలనా
ననుపనిఁబంపుమిఁకేలా
మనమున నెనరుంచి ॥సరో॥

30 కరుణ—రాగము-సురటి రూపకతాళము.

శారదమనోబ్జ భృంగవారిజాసనా
దేవపాలవందన శ్రీవరానందన పావసమమా
నీంద్రవంద్య పాదపంకజా ॥శారదా॥ ౧
లోకవినుతికెక్కెద నీకిదెమ్రొక్కెద
నాకునింక యానతిమ్ము లోకనాయకా ॥శా: దా॥ ౨

31 చిత్రా—రాగము-సురటి రూపకతాళము.

అహోయేమీయాశ్చర్యము ఊహాతీతము శ్రీహరిహరీ॥
మాసకమూడుదినంబులనుండియుఁదానుపవాసముఁజేసి
ఈనాడైనన్ఁబారణ సేయదు మానినీమణి ॥శ్రీహరిహరి॥ ౧
నేఁడేటికోమదిఁ గళవళమందెకుఁ గీడుజనించెడుభీతి
జూడం-జూడఁగాలోకమంతయుఁ-
బాడైనటుదోఁచె ॥శ్రీహరిహరీ॥ ౨

భాసిల్లెడునీదినమణిమెంతయు-మాసినదై ఖరించెం
గాసంబైననుసత్త్వవగలుగదు-మోసముచేసెను. ||శ్రీహరి|| ౨

32 చిత్రా—రాగము-ఖమాజు రూపకతాళము.

భామాయిటులేలయిక-భామాయిటులేలయకటా!
ఓతరుణీ-ఓకలికి-ఓరమణీ ||భా|| ||పల్లవి||
ఇంచుకమదిదాళుకొనకసంచలించెదే-ఈగతి
సంచలించెదే-తరుణీ-ఎంచవుమా
నాంచలమా-చంచలమా ||భామ|| ౧
దీనగతినిబొందఁదగునే మానినీమణీ-ఈగతిమానినీమణీ
తరుణీ-లోనవగ-మానవుగా-కానవుగా ||భా|| ౨
ముదితనీకునేటికింత-విదితభీతియు-నింతటి-విదితభీతియు
తరుణీ ఇదితగవా-మదినగవా-ఓమగువా ||భా|| ౩

33 సావిత్రి—రాగము-తోడి రూపకతాళము.

తాపమునేతాళఁజాల-రూపుమాపగా హాహా ||పల్లవి||
పరుపొందరిట్టిగతి-ఘోరదుఃఖమా హా-నింక-
నీరాఁజాల-నేమిసేతు-భూరిశోకమడఁకెనయ్యో ||తా|| ౧
సన్నుతించివేఁడికొందు-నిన్నునిందుధర్మరాజా
యున్నదైతిఁదాళఁజాల-నన్నుఁగావుమింకహాహా ౨

34 యముఁడు—రాగము-కాంభోజి అటతాళము.

బాలయిట్టిరీతి-యేలగల్గెనీకు-
నీలవేణిముందు-బోలదింక రాఁగ ||పల్లవి||
ఇట్టిశోకమున-నేమిఫలమయ్యో
పట్టికాలగతి-యొప్పుతప్పునింక ||బాల|| ౧

ఎంతదూరమనుచు-నీవువచ్చుదాన
వింకనీదుబుద్ధి-నెంచిపోవుమింక   ౨

85 సావిత్రి—రాగము-నీలాంబరి రూపకతాళము.

కరుణాలవాల-వరధర్మపాల
విరహాంబుచాల-భరియింపఁజాల ||పల్లవి||
ఉపకారమైన-విపరీతమాన
తపియించుదానఁ-గృపమానవేనా. ||కరుణ|| ౧

86 సావిత్రి—రాగము-నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

చింతబాపస్సీకు-నింతభారమా ||పల్లవి||
మానవిదయచే-దీనులఁబ్రోచుట
భూనుతధర్మముకాదా-ఓశమన ||చింత|| ౧
ధరణిస్సవెఱఁగని-ధర్మములున్నవె
అరసికరుణఁగావవే-ఓశమన ||చింత|| ౨
అక్కరతోనా-మొక్కులుగైకొని
చక్కనిదయఁజూడవె-ఓశమన ||చింత|| ౩

87 యముడు—రాగము-నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

ఆనందమాయెను-కలవాణి
ఘనవేణి-కల్యాణి ||ఆనంద|| ||పల్లవి||
వన్నెయువాసియు-సన్నుతికెక్కను
ఉన్నతితోసేనిన్ను మెచ్చితి- ||ఆనంద|| ౧
కామినినీవచ-నామృతధారలు-
నామదికెక్కెను-భామమిగుల ||ఆనంద|| ౨

88 సావిత్రి—రాగము-హిందూస్తాని భైరవి రూపకతాళము.

పాపముగాదా-నా-పాపముగాదా
తాపముదీర్చియాపదలనుబాపఁగదారా ||పాప|| ||పల్లవి||

వేమరునా-కేలుమొగిచి-వేడుచుండఁగా-
కామినిబల్ దీనయనుచు-కరుణయైలేదా ॥నాపాప॥ ౧
వేడివేడి కన్నునీరు-వెడలుచుండఁగా-
వేఁడుచున్న నన్ను దయఁ-జూడఁగరాదా ॥నాపాప॥ ౨

39 యముఁడు—రాగము-బ్యాగు ఆదితాళము.

భామినిమహానందమాయెను-పాతివ్రత్యమెంచగా ॥పల్లవి॥
ఆహా నిన్ను జూడ-నాశ్చర్యమాయెను
ఓహో కుమారి-నీ-మహాత్మ్యమియ్యెడ ॥భామిని॥
ఈనీదుశక్తి-నానందమొందితి
మానసముననో-మానవతీమణి ॥భామిని॥ ౧

40 సావిత్రి—రాగము-గౌళ రూపకతాళము.

ధన్యనైతిని-చాలుభళిరే-యమధర్మరాజా ॥పల్లవి॥
ఆయతభాసుని-ప్రాయవిలాసుని
ప్రేమనుగన్న-మాయఁడాయె-నన్ను-బాయఁడాయె
నేఁడుమాయమాయె-అట్టి-నాయకుఁడయనిచ్చితె ॥ధన్య॥ ౧
ఉన్నతిఁబెంపుచు-సన్నుతియింపుచు
నిత్యమతిచే-నన్ను మాని-చన్న వన్నెకాని
దయ-నెన్నఁబూనియిచ్చి-నన్నిందురక్షించితే. ॥ధన్య॥ ౨

41 యముఁడు—రాగము-బేగడ ఆదితాళము.

తనుకష్టములనే-గురుతరంబుగాను-
పరమ ఘోరమిందు-నరకసంచయము ॥పల్లవి॥
కాలసూత్రమిది-ఘాతకంబుచేయు
చేలియున్న వాఁడు-గూలనిందులోన ॥తరుణి॥ ౧
చిత్రకీటనసి-పత్రమంత్రుడీని-పుత్రినమ్మువాఁడు

పొరలిపూలునిండు ॥తరుణి॥ ౨
రౌరవంబుదీన-ఘోరజింతుహింస
కోరిచేయువారు-చేరిపోలువారు ॥తరుణి॥ ౩

42 శ్యామలేవి—రాగము-కమాజ రూపకతాళము.
కలుగునెన్నతోషమింత ॥అహా॥ ॥పల్లవి॥
ఇలమీదనినువంటికులకాంతగంటిమె
లలనానీవాడిన-యులఘుమములెల్ల
తలపోయనాశ్చర్యమాయె. ॥కలుగు॥ ౧
సావిత్రినిన్నొందు-సేవించినజన్మ
పావనమయ్యెచుగాదె. ॥అహా॥ ౨

43 చిత్రా—రాగము-హిందూస్థాని కాపి రూపతాళము.
మానినీమణియెందుజనెనో-కానససీమ
మానవతినేఁ జూయఁజేసితె-హీనస్థావమా ॥పల్లవి॥
వనజలోచనబాలామణి-వారిణమానా-
వనితయిఁకనాఁడు మేటికి-బాపనిగానా- ॥మాని॥ ౧
అక్కటకట మెందుబోయితె-హాయులివేణి-
చిక్కయడవిలోననెందు-చేరితొరాణి ॥మాని॥ ౨

44 మ్యామ—సానంద రాగము-తాళము.
ఎన్నఁడింకఁజూతుమోనిన్నులసమాహా-హా
మామీదకక్కుసీ-తామసమేటికి
ప్రేమ-లేమిచెల్లునే-హా-హా ౧
తెగవిడనాడిపో-వగసాఁనెకోడలా
వగ-పొగలించెగా-హా-హా ॥ఎన్న॥ ౨

45 కుమాలి—రాగము-తాళము.
తెలియనిమాయ-వెలసెనుగా ॥పల్లవి॥
అంధులై కానన-మందున్నవారు

ఇందునలేరు-ఎందున్నవారో ॥తెలి॥ ౧
ఈపర్ణశాలలో-వేసారనున్న
భూపాలుఁడింత-లోపలలేడే. ॥తెలి॥ ౨

46 అశ్వ—మాళవి—రాగము-తాళము.

పాపమింతకలుగునే-పాపమింతకల్గె
తాపములకునింకఁ-దాళఁగజాలము ॥పల్లవి॥
అల్లుఁడుపుత్రియుఁ-బిల్లగామమ్మును.
నుల్లసిల్లశేయుట-కల్లలేమాకు ॥పాప॥

47 చిత్రా—రాగము-నాథనామక్రియ అటతాళము.

అకటాతరుణీ-ఇఁక నెందునినుఁజూతు
ఒకనాఁడునినుఁబాయ-సుకుమారిఘనవేణి ॥పల్లవి॥
సముదారహిమకర-విమలవదనకాంత
రమణీ-కమనీ-యమణీ-సుమపాణి ॥అకటా॥ ౧
కలికినిన్నడబాసి-బలుచింతశేఁదాళ
గలనా-లలనా-కలనైన-నెలనాగ ॥అకటా॥ ౨
చెలినినుబాఁసిన-బలుప్రాణములునాకుఁ
గలవే-చెలువేయలివేణి-కలవాణి ॥అకటా॥ ౩

48 ఆందరు—రాగము-తాళము.

అయ్యోయ్యోయీశోకము-తాళుదుమే. ॥అయ్యయ్యో॥ ॥పల్లవి॥
ద్యుమ—రాకేందువదనా-చకోనిసీవింక
రాకున్నమాగతి-యేమోగదా ౧
పాన—ఈడేరవిన్నెక్క-నాఁడుచూడఁగలేదు
కోడలా!మాభాగ్యమింతెగదా ॥అహో॥

సుమా—భూవలయమున-నీవిధికలుగునె-
దైవముమమ్మింత-కారించునే ॥అయ్యో॥
ఆర్య— హా-పుత్రినీముద్దు-మూపుచూడకయుండ-
పాపిదైవముమమ్ము వంచించెనె. ॥అయ్యో॥
మార— పుత్రినివిమలచారిత్రఁజూడకయుండి
చిత్రముప్రాణముపోవదుగా. ॥అయ్యో॥
చిత్రా—కాననమునన్ను-మానిపోవఁగనోన
హానారీస్వివింత-తలపోయుమా

49 శారద—రాగము-తాళము.

గోవిందదామోదరా॥నారాయణ॥వనజాక్ష॥గో॥ ॥పల్లవి॥
వేదవినోదన-సాధుప్రసాదన-మాధవ
మధుసూదనా॥నారా॥వన॥గో॥ ౧
శ్రీమానాయక-కామితదాయక
ప్రేమానుసంధాయకా॥నారాయణ॥వన॥గో॥ ౨

50 రాగము బిలహరి రూపకతాళము.

ఆర్య— బాలరాగదవే నీలవేణిరో వెలయంగరాదె
లీలాయతము నీలాగున మెలామెఁజాలును ॥పల్లవి॥
సుమా—ముందునెన్నఁడు నెందుఁగానని చందమెంతయునిందు జేసెను
సుంకరినిను సందర్శించిన నెండదుపాపము ॥బాల॥
ద్యుమ—దీనులన్నము పూనికావఁగ గానవచ్చితె మానినీమణి
చానామదికి నానాగతుల నాసందమాయెను ॥బాల॥
సాన— కోడలానిను జూడకుండిన నెదుకాయమువిడుచుంటిమి
చూడఁగలిగె పోన్దానీకొక క్రీడాలోకమున ॥బాల॥
చిత్రా—కామినీను బామగాఁగొనుటేమిభాగ్యపునోముఫలమొ
ఏమానితపు ప్రేమాయతిరయెనామానినీమణి ॥బాల॥

సార— సారసాక్షిరావేరసీడగు వారుమూడి చేయూరజెందము
క్షోరిముదము నారీమణిరో వీరినిగలసి ॥బాలి॥
యము—పావనాంచితధీవిచారసు భానయూరికిఁబోవనెంచితి
నేవెవెదను వెవెగసెలవీవె మానవతి ॥బాల॥

51 అశ్వ—మాల—రాగము-శ్యాగ్ రూపకతాళము.

బలువింతగాదె యిట్టిలీలయెందువింటిమె ॥పల్లవి॥
లీలయెందువింటిమె యీలీలయెందువింటిమె ॥పల్లవి॥
చాలసంతంబుమా కీలలవెలయించునె
కీలలవెలయించునే ఈకాలుఁడుగరుణించునె ॥బలు॥ ౧
సంతసంబుబూనగా వింతలుగలిగించునె
వింతలుగలిగించునె ఈయంతకుడరుదెంచునె ॥బలు॥ ౨

52 కుమారి—రాగము-ఖ్యాగ్ ఆదితాళము.

మాకునలక్షియె నినుగొనియాడఁగా
శోకమునఁదెందులేని ఏఁకజేసితివి
ఈకరుణేసతులమే మెందునుగాననఁగంటిమె ॥మాకు॥
అతివమమ్మందరిని నతిశయముగను
బ్రతికించినదిసీ పతిభక్తియేకదా ॥మాకు॥ ౧
త్రిజగంబులనునీ స్థిరయశమలరె
భువనసేతూదుమునిజముఁదల్లిరో ॥మాకు॥ ౨

53 చిత్రా—రాగము-సురటి ఆదితాళము.

ఏమిపుణ్యముఁజేసినానో నీవంటిసతిభార్యగాఁగ ॥పల్లవి॥
(మానినిరో మానవతి కామినిరో)
సన్నుతిమీరినసన్ననబోణీ నన్నురక్షించిన
పన్నగవేణీ ఉన్నతిగన్నరాణీ ॥ఏమి॥ ౧
జగములనెన్నఁడు మగనికిఁబ్రాణ మగణేతగ
తినిచ్చుమనువనుఁగాన పొగడఁదగదేచాన ॥ఏమి॥ ౨

64 సావిత్రి—రాగము-శ్యామ ఆదితాళము.

కొనియాడనేల నన్ను ఘనముగాఁజేసిచాల ॥పల్లవి॥
అంతఁగాఁబొగడఁగా నెంతయానఁగనఁగా
ఇంతపెద్దఁజేసితివిగ ॥కొని॥ ౧
మీపాదచింతఁజేసి యేపారుదాని
నేపాటనాడువాని ॥కొని॥ ౨

యముడు—రాగము-కల్యాణి ఆదితాళము.

సెలవిమ్మా పరమపావనీ ॥పల్లవి॥
వాసిగనియెదీ పాతివ్రత్యము
నీసరియెవ్వరునుండరుగా సతులెందును ॥సెల॥ ౧
నీపతిఁగూడుక నిఖిలైశ్వర్యము
నేపాకఁగసుఖ [illegible] ॥సెల॥ ౨

మంగళము.

66 రాగము-బిలహరి ఆదితాళము.

మంగళముసదా లలితవిమలా కులతరుణీ
కలితహారీ జయమంగళము
ధీరధరా భవనాసనా శ్రీరముఖా మురహరా
వనరుహాక్షా [illegible] మునిజనహితా సనయతా
[illegible] ప్రహారా మునిమానస
[illegible]
[illegible] మంగళముసదా
[illegible]
[illegible]
[illegible] పూరితా [illegible]
[illegible]
కమ్యపదా జయమంగము

—() సావిత్రి చిత్రాశ్వనాటకము సమాప్తము. ()—

బళ్ళారి భుగళ్యాది ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడినది.